SZABÓ DEZSŐ

JAJ

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST, 1924
STÁDIUM SAJTÓ VÁLLALAT R.-T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-39-5 (online)
MEK-16544

TARTALOM

Az Isten jó.

Bors vezér megtérése.

Kirándulás

Bajkó Zsigmond öngyilkossága.

A halál

Ócskay László.

Különös utazás.

A jó Isten malaca.

The little dogs and all,
Tray, Blanch, and Sweetheart, see, they bark at me.

Lear.

Nagyon szerettek és nagyon gyűlöltek. Akartam és vágyaim voltak. Célokat tűztem ki és harcoltam. És most kérdem: ki volt az az idegen ember?

Mert künn jártam az őszi erdőn és megtanultam a világ nyelvét. A halál gyóntatta a dolgokat s a dolgok őszinték a halál előtt. - Jaj! - mondta a gőgös tölgyfa, - jaj! - sóhajtotta a nádi bokor. Sötéten zúgták a sziklák: jaj! - Gyönge füvek ezt sikították. Mint bontotthajú, nagyszemű leány, állott lelkemnél a csodálkozás: - Ni, a világ csak egy nyelvet beszél.

Aztán visszajöttem az embererdőbe. Most már az ősz szemével láttam arcukat, az ősz fülével hallottam szívüket. Jaj, jaj! - visította a csecsemő és visszhangzott rá az öreg. Hallottam a megvertek jajgatását és megláttam azok jaját, akik győznek.

Minek a vélemény, a cél, a harc? Miért tépje egyik jaj a másikat? Ez az ős egység, ez az ős testvériség. Az embernek egyetlen arca van a végtelen előtt: jaj.

Itt állok a sötét folyó fölött. Már nem fogok többé elvegyülni habjaiban. A kürt nem hí, a küzködés nem vonz. Nézem az elpatakzó arcokat és lefordítom jaj - meséjüket.

Gellérthegy, 1923. november hava.

Szabó Dezső.

Az Isten jó.

I.

- Hát egyszer csak egy este a Jakucs főtisztelendő úr nagy nyugtalanságot érez. Forog ide, forog oda, de csak nem leli helyét. Kimegy a kertbe: - Itt a jó hűsön csak megnyugszom, - mondja. Sötét volt a kert, mert fekete hold éjszakája volt, a Jakucs főtisztelendő úr elkezd borzongani. Csak borzong, csak borzong, egyszerre csak fenhangon mondja valaki:

- Éppen ma van három esztendeje, hogy a Holba Andrisné miatt elfelejtettél szentmisét mondani.

Megijed a főtisztelendő úr, úgy hányja a keresztet, hogy az már csuda. De megint megszólal a másvilágbéli hang, most még sötétebb volt a szózatja:

- Megfizetsz érte! Megfizetsz érte!

Bemegyen a főtisztelendő úr, levetkezik, lefekszik. Mind csak azt mormolja magában:

- Én édes Istenem, bocsáss meg bűnös lelkemnek.

El is aludt, de csak úgy gyenge szenderedéssel. Hát éjfélkor egy fekete kocsi áll meg az ajtaja előtt. Hat fekete ló húzta, fekete ember volt a kocsisa. Az öreg Szabó Flórján még most is tud beszélni róla, mert megkésett Tördemiczen és látta hazajövést a csudafekete hintót. Bekiált a fekete kocsis a főtisztelendő úrhoz:

- Főtisztelendő úr, főtisztelendő úr, eljöttem s keljen fel!

Hallja a hangot a főtisztelendő úr, tudja már, hogy most nagy sora lesz. Felkel, felöltözik, se nem élő, se nem holt a nagy félelem mián. Hát mikor a keresztjit a nyakába teszi, az leesik a földre és szétfolyik, mint az olvasztott ezüst. Kérdi nagy reszketős hangon a fekete kocsistól:

- Miért jöttél, szegény ember?

- Halotthoz viszem a főtisztelendő urat s csak üljön fel, - mondja a fekete kocsis.

Felül a pap, felül a kocsis, megy, megy a fekete kocsi. Kalász megfeketedik, virág meghervad, ahol elmegy. Egyszer csak egy kietlen nagy pusztára érkeznek. A puszta közepén egy nagy fehér templom volt. A templom előtt megáll a kocsi:

- Szálljon le a főtisztelendő úr!

Leszáll a Jakucs főtisztelendő úr, bemegy a templomba. Hát a templom közepén egy üres koporsó van.

- Kié ez az üres koporsó? - kérdi a plébános úr.

- A tiéd az s adj számot a miséidről, egy hibázik belőlük, - mondja egy méltóságos szép hang.

Akkor látja a pap, hogy az oltáron egy fehér, fényes szakállú öreg úr van. Jobbfelől van neki az úr Jézus Krisztus, balfelől a Szűz Mária. Elkezd sírni a Jakucs főtisztelendő úr, mint a pólyás gyermek:

- Jaj, mi lesz most már velem, szegény bűnös emberrel. Azt az egy misét elfelejtettem megtartani, mert bűnös gondolatom volt. Megloptam a jó Istent, jaj, megloptam a jó Istent!

Mondja neki a felséges Úristen:

- Feküdj le immár a te tartós ágyadba, te megtévedt, szegény bűnös papi ember. De minden éjfélkor fel fogsz onnan kelni, hogy az elfelejtett mise helyébe misét mondj a rókarántói

küsdeg-kápolnában. És mindaddig tart a büntetésed, amíg egy ártatlan tiszta fiatal lány nem tölt egy éjszakát napestétől-napkeltéig egyesegyedül a kápolnában. És azóta minden éjjel eljön a Jakucs főtisztelendő úr lelke megtartani az elfelejtett misét. A múlt kedden is láttuk, olyan világos volt éjfélkor a kápolna ablaka, mintha száz gyertya égett volna benne.

A mesének vége volt. Szabó Imréné zihált, mint a hirtelen elnémult hegedű. A mese még ott reszketett a magas barna parasztasszony sovány testén s elhitető valótlansága fogta lelkét, mint éhes gyermek a lekváros kenyeret. Csodálatosan tudott ez a parasztasszony mesélni. Arca, szeme, teste, bőre mesélte a mese lelkét. Borzongott, könyörgött, íjedt és íjesztett az arcával, a szemeivel. A hangja néha eltikkadt a félelemtől. Ilyenkor hallgatói közelebb ültek egymáshoz, hogy hasonlóan fájó embert érezzenek maguk mellett a végtelen idegen titokzatosságaival szemben. Néha zokogott ez a hang s lelkedben felébredt a megfojtott csecsemő és kétségbeesetten sírt egy minden ellen megvédő egyetemes édesanya után. Máskor meg szomorúan, belső sírással folyt fekete hangja. A világerdőben eltévedt szegény ember-árva vak panaszait mondta. De volt ravasz és diadalmas, csókos és kacagó. A rögnek és kalásznak egyszerű asszonya titokzatos mély kagyló lett, ha mesélt. És kizengett belőle az embertenger minden különös hangja.

Mindenki felnézett a kápolnára. De az még mély árnyékban volt s hűvösen hallgatott. Fónagy Mihályné kapta meg először a mindennapi lelkét. Kacagásra, tréfára, csókra született huncut jószág volt az. A ravaszság kicsillant az orrahegyére, amikor kérdezte:

- Na, főtisztelendő úr, nem fél ma hazamenni ezután a mese után?

Mindenki kacagott. A jó nevetés szeliden folyt szét a hold omló patakjaiban. Róka Szabó Pista visszatromfolta a dévaj asszonyt:

- Amíg te itt vagy, addig más ember gyermeke ne féljen az ördögtől. Azon gondolkozik az folyvást, hogyan vigyen el téged, hogy ki ne kapard a szemét.

Megint kacagtak. Mert Fónagy Mihályné imára, ölelésre és harcra mindig gyors volt. A Purger főtisztelendő úr arcán nagy emberi megelégedéssé lett a holdvilág. Szélesek, zsírosak és símák voltak a szavai:

- Isten mindnyájunkkal szabad s ő tudja, mi lehet és mi nem lehet. Annyi bizonyos, hogy szegény elődöm, az Isten nyugtassa meg, nagyon furcsa ember volt. A halálát pedig ma sem tudja megmagyarázni senki. Az Isten jó, ő tudja, mit csinál.

Bakics tanító úr, aki a „Tapolcai Ujság” segítségével tartott lépést a modern technika vívmányaival, bajusza két nagy méltóságos szárnya között nagyon felvilágosodott, nagyon huszadik század és természettudomány volt:

- Sok bolondot össze tud maga mesélni, Szabó Imréné. Pedig Kálmán királyunk, aki korát jóval felülmúlta a felvilágosodás terén, már századokkal ezelőtt megmondta, hogy boszorkányok nincsenek.

Kövérre és monumentálisra építették ezek a szavak a Bakics tanító úr tekintélyét a holdas éjszakában. De Róka Szabó Pista elrontotta az ünnepélyes hatást:

- Könnyű volt annak a Kálmány királynak beszélgetni. Ismerte volna csak a Fónagy Mihályné komaasszonyt, másként diskurált volna ő is.

Reszkető fényes lombbal, csillogó fehér sudárral szökött fel a kacagás nyírfája az emberekből. A lányok és asszonyok pedig csengőbb nevetés és boldog visítozás hosszú ezüstszálait aggatták rájuk. A munka nehéz emberei fölött dús, fehér örömerdő ragyogott a hold halványabb vizében. Még a Vak-Szabó Pista néma sírású szája is mosolygás félére próbált vonaglani. Az örökárnyékú emberből most mégis sugarak jöttek elő.

Ott ültek az udvaron, az özvegy Szabó Imréné telkén. A szigligeti hegyöböl sötét hegykaréja hallgatott a hátuk mögött. Balra, a harmadik szomszéd szőlőjéből a Rókarántó sziklás csúcsa dölyfösködött a többi dombok fölé. Vállán a kis kápolna, körötte apró fejfájú sírok. A hegyek oldalain, lenyúlva a tóparti síkságra, mindenütt szőlők a hegyközség elszórt fehér házaival. Az egész parti síkság alig egy pár száz holdnyi lehet s a Szabó Imréné két virágos ablakához kétszáz lépésről tartja oda roppant tükrét a Balaton. A tőkék levelei, a síkság szőke kalászai s a part sötétzöld nádasa lucskosak a holdzápor csurgó ezüstjétől. Szembe a síkságon, a gabonatáblák végén, egyenletes távolságban a tó partjától hatalmas jegenyesor áll. A fák egyenlő távolságban vannak egymástól s amint a hatalmas törzs mind finomabb ágakra szakadozik szét a levegő felsőbb mezein, mind áttetszőbben üvegezüstek az ágak s lengébben szőkék a lombok fürtjei. A Balaton gyöngén emelt tükrét pedig sötét izzó bronzzá verik a még ferdén sütő hold sugarai. A végtelen érctükör sötét izzásán olyan illanó finomsággal páráznak szét az ezüstjegenyék a boldog levegő szőkeségébe, mintha egy mennyei világ idevillózó képei volnának. Egy mennyei világé, ahol fényből vannak a dolgok, sugárból az élők, ahol nincs árnyék, nincs éhség, csak álom és boldog ének.

És ez a dal valahogy lehallszott a míves világ elcsitult szomorúságai közé. Úgy szűrődött elő édes lassúsággal az ezüstté szőkült dolgokból, a holdban ázó szőlőtőkékből, a fehérarcú alvó házacskákból. Ott reszketett az ének a hold hosszabb húrjain, a szőke lombok lágy szelídségén, alvó habocskák ajakán. Az élet roppant boldogsága dalban csurgott ki a világ ajakára. Lassan forgó, nagy fényes ének volt a világ: hogy jó a munka és nagy testvériség a míves tagok szelíd pihenése. Hogy erőshívású kürt a kenyér, szent jutalom a termékeny csók és jót akarnak a világ szelíd dolgai.

A kacagások nagy szárnycsapkodással ültek el a levegő fényes polcain, mint estére megtért fehér madarak. Azután egy percre csend lett. Az egyszerű emberek hallgatása a júniusi boldogságtól eltikkadt világ beszéde volt. - Milyen szép, milyen fiatal vagyok, mondta csendjükkel a világ.

Az idősebbek a konyha nyílt ajtaja előtt ültek. A küszöbön Szabó Imréné ült. Ez volt az ő mindenesti trónja, innen igazgatta a kis világ dolgait. Mert a szigligeti hegyöbölben a Gondviselés után Szabó Imréné volt a legfontosabb kormányzati tényező. Csodálatos ellentétek zsúfoltsága volt ez a nagyszerű parasztasszony. Ravasz volt és gyermekül naív, csavaros számítással megfontolt és vulkánikusan szenvedélyes, gyöngéd és erőszakos, ős nép-gyermekséggel hívő és cinikus gúnnyal gyanakvó. Ő volt a vidék esze, ügyvédje, patikája, bábája, doktora. Haragvókat ő békített egybe, békében élőket ő veszített össze. Fiatal párokat összeboronált, vitás kérdésekben igazságot tett. Ő emlékezett a múlt dolgaira és ő jósolta meg a jövendőt. Ő maga tudta a legjobban az erejét. Sokszor büszkén ütött a kontyára: - Ez alatt van a szigligeti hegyközség esze, - mondogatta. És ilyenkor volt a legkevésbbé veszélyes. De ha bamba képet vágott és odasiránkozta valakinek: - Én csak egy együgyű tudatlan parasztasszony vagyok, - akkor az illető alapos adót fizetett a Szabó Imréné okosságának.

Ma kisebbik fiának, Palinak ülte a nevenapját a hatalmas parasztasszony. Ünnep is volt: Péter és Pál napja, szombat is volt, lehetett másnap pihenni. Purger főtisztelendő úr, aki sokkal többet élt itt künn a hegyközségben a pincéjében, mint benn a faluban, szívesen eljött a keresztfia névnapjára. Purger főtisztelendő úr, kiben teljes békében ültek el e munkás világ zavarodásai, három mondattal szokta símára fésülni hívei felborzolt lelkét. E három mondattal mindenre tudott felelni, mindenhez hozzá tudott szólni, mindenkit oda tudott cirógatni a jó Isten jászlához. Az egyik mondat volt: - Majd csak megleszünk valahogy. - A másik: - Az Isten jó, ő tudja, mit csinál. - A harmadik: - Bizony, bizony, nehéz az élet. - E három mondat szelíd nyársán forgatta a rábízott bárányok lelkét, a saját lelkiismeretét s az egész temérdek világot. E mondatok közt aztán nyugodt étvággyal evett, jó borocskákat ivott, édeseket aludt.

És hálákat adott a jó Istennek, hogy olyan csendes, alkalmas, jóízű világot teremtett az ő plébánosa köré.

Bakics tanító úrhoz képest a tizenkétfejű sárkány siralmas fejetlenség lett volna, ha a természet annyi fejet ad neki, ahányféleképen feje volt a vidék életének. Ő volt a szövetkezet elnöke, jegyzője és pénztárosa. Ő volt a falusi könyvtár bibliotékáriusa. A falusi könyvtáré, ahol egypár szétfolyt Jókai- és Ohnet-köteten tanították a vén legyek a fiatal legyeket, hogyan kell illedelmesen elvégezni természeti szükségeiket. A halásztársaság alelnöke és jegyzője, a dalárda vezetője, a községtanács tagja és még rengeteg minden volt Bakics tanító úr. Ráadásul: ha nem volt nagyon szép idő, de nem is esett vagy havazott nagyon, ha nem volt aratás, szüret, vagy krumplikapálás, ha nem kellett a gyermekeknek libát, disznót, vagy marhát őrizni és nem kellett őket valamiért Tördemiczre vagy máshová beküldeni: ilyenkor tanító is volt Bakics tanító úr. Egyébként igen mívelt, felvilágosodott férfi volt, aki ezelőtt tizenöt évvel még a Pallas Lexikont is lapozta egy fél óráig egy keszthelyi fogorvos előszobájában. És aki hetenként tízszer-tizenkétszer idézte ki Kálmán királyt sírjából. Úgy, hogy a felséges halott kezdte már igen lázas menetűnek tartani Szigliget művelődését.

Róka Szabó Pista közvetlen szomszédja volt az özvegyasszonynak. Ezen a vidéken mindenki Szabó s a Róka előnév vagy ötven más Szabó Pista közül különböztette meg a negyvenéves, pompás magyarfejű parasztot. Vagyont szerezni, drágán eladni, olcsón vásárolni, férfifejet rábeszélni, asszonyfejet elcsavarni az egész járásban nem tudott senki úgy, mint ő. Aztán mindig tréfált, mindig évődött s a legzártabb lélekből is előcsalta a kacagást. Felesége imádta ezt a gazdagon áradó életet s alig ért a férfi hozzá, már duzzadt kis parasztgyerek lett a dologból. Volt már vagy nyolc, de még egy népvándorlás igérkezett a hatalmas párban.

Fónagy Mihálynénak mindig meg lehetett bocsátani, mert mindig igen szeretett. Némely bogár potrohára minden év egy új sávot rajzol. Ha Fónagy Mihálynén annyi sáv volna, ahány férfira rásütött a szíve, a zebrák hozzá járnának zebraságot tanulni. Szerencsére ez nem történt meg s a negyvenötéves asszony kövérkés teste most is patyolatfehér palota, ahol a csók örök farsangját bokázza. Hat gyermeke van s e hat gyermek arca a vidék albuma, ahol a falu minden gazdájának és legényének fel lehetett találni egy-egy vonását.

A hosszú, alacsony mosópad körül, melyen a boroskancsó és a poharak voltak, még ott ültek lelketlátó Kovács Pista, az istenes halász, aki a háború óta éjjel a hegyeken jár és fennhangon beszél Istennel, Szabó Mihály, a Szabó Imréné vén, göthös bátyja feleségével, aki néha még a fülén is bort próbál magába önteni. És a legszélén, egy tuskóra guggolva ül Vak-Szabó Pista. Tizennyolcéves legénykorában vakult meg egy ostoba véletlen folytán. Aztán egy irtózatos ödipuszi tragédia szakadt rá, mely anyját az öngyilkosságba, apját a börtönbe kergette. Most már ötvenhatéves, sír felé menő ember. Abból él, hogy a grófi uradalom libáit őrzi, azokat vakon is el lehet kormányozni. - Oh, hogyha minket is ilyen szemű végzet igazgat! - Amint előrehajlik s dermedt, világtalan arcát befolyja a hold: ebben a boldog fényben még zokogóbban, végzetesebb itélettel vak, mint fényes nappal.

Az ifjúság az udvar mélyére húzódott, a nagy almafa alá. A vén fa sok fiatal arcot látott ágai alatt, sok csókot és sok sírást. Most tallérokat dobál a fiatalok ruháira, arcára. Mindenik ezüsttallér mellett ott reszket egy árnyéktallér. Mintha az élet és halál nagy adójára figyelmeztetné azokat, akik még csak a csókig jutottak el a koporsó kálváriáján.

A fa tövénél Mariska ül, az özvegyasszony egyetlen leánya, három gyermek közül a legkisebb. Omló, szőke haja oly boldogan sugárzó, olyan lengén ezüstözik szét, hogy nem lehet tudni, hol kezdődik a holdvilág és hol végződik a Mariska haja. Arca kövérkés, rózsaszínű s még a szeplőcskék is szépek és csókot hívnak nagy fiatalságában. Szemei kékek, kékek nevetőn és gyermekül. Ilyen kék a májusreggeli ég, ha futó zápor megmossa szőke hajával. Ilyen csodálkozón kék a gyermek búzavirág szeme, ha bámulja a pipacs zsenge lángját és

szól: - Milyen szépen lángol a rög a kalászok közt. - Így nyílhattak a Mária szemei, mikor a szőke angyal félénk kis térdecskéjét elébe hajtotta és szólt: - Üdvözlégy, Mária, malaszttal teljes.

A lányka fehérben van. Fehér szoknyája elfolyásán ül Juliska, a kedvenc báránya. Az állat fehér fürtjei egybekeverednek a hold finomabb gyapjával s a hold, a kis lány és az alvó bárány egy dicsőséges, nagy fényességet adnak össze.

A lányka másik oldalán, lehetőleg a legközelebb, lehető legtöbb érintkezéssel a Kovács Péter egyetlen fia, Laji igyekszik minél melegebbre alapozni a jövőjét. A két szülő már egymásnak adta a két nagy gyermeket, de egy évig még várniok kell. És ez az év olyan nehéz nekik, pedig szakajtószámra dobálják le a csókterhet róla.

Feri, a nagyobbik fiú, az egyik Fónagy-leány oldalába fúrta a fiatalságát. Szenvedélyes, zord kölyök, akiben apja viharokra született lelke kódorog. Nyugtalan, különös, sokszor vet árnyékot az özvegy Szabóné lelkére: - Jaj, te is olyan leszel, mint boldogult édesapád! - És kell, kell neki a lány, mindennap más, kell a csókos diadal, az öleléses zsarnokság. Kell nemcsak a fiatal vérért, kell, hogy minden új szív reszketésénél bevonuló királynak érezze magát. Most egy kevés bort is ivott s már vad kovácsok verik az üllőt benne. A nehéz szikrák kilobognak feltágult szemén.

Pali, az öccse, aki csak egy évvel idősebb Mariskánál, a kis, tizenhárom éves Horváth Böskével játszik csipi-csókát. A tizenkilencéves legény tétova gyermek maradt, aki csodálkozik, ijedezik, búsul és kacag a világon, a nélkül, hogy meg tudná mondani az okát. Mintha nem külön emberi valóság volna. Hanem tévedt hulláma az egyetemes életnek, melyben a világ fáj, örvend és nem érti önmagát.

A fiatalok bölcsködnek, hancúroznak, dúdolgatnak. De mindezt illendőséges, tompított hangon, hogy ne zavarják az öregeket. Mert a Szabó Imréné tekintélyét még felejtkező pillanatokban sem merik elfelejteni. Csak a Feri kurjantott egyet, azért, hogy merjen, hogy dacos legyen. De a magános hang megijedt a holdtól, az éjszakától, a hegyek hűvös hallgatásától. Meghülve hullott vissza és akkor már olyan idegen hang volt, hogy a büszke legény is megfázott tőle.

Vitéz, a kutya, felvakkantott a Szabó Imréné lábánál, előreugrott és beleharapott az éjszakába. Azután visszahúzódott az özvegy szoknyájához és panaszosan kezdett siránkozni. Az asszony hozzáhajolt, megcirógatta a hű szolga fejét.

- Vajjon mi bánthatja ilyenkor ezt az együgyü állatot? - kérdezte Fónagyné.

- Furcsa, furcsa, - köhécselte Szabó Mihály, aki már háta mögött érezte a halált s mindenben az agg ellenség mozdulatát rettegte.

- Mi bántja, semmi sem bántja, légyről álmodott - mondta Bakics tanító úr, aki jobbkönyökét mindig ott tartotta a Kálmán király felvilágosodásánál. - Semmi furcsa nincs a világon és a tudomány előtt minden olyan egyszerű, mint az, hogy kétszer kettő négy.

- Ne mondja ezt, tanító úr, nekem ne mondja ezt. Hát akkor magyarázza meg nekem az a tudomány, mi történt én velem! Bűnös, tévelygő ember voltam én is, mint más. Ittam, káromkodtam, kívántam a mását. És egyszer, amint egy ütközet után Flandriában a mezőn álltam s köröttem a holtak olyan tornyokban voltak, hogy csuda, hát csak elfacsarodik a szívem. Elkezdek sírni, sírni, mint a csecstől elválasztott gyermek. - Én Istenem, ölj meg engem, hogy ne kelljen többet ölnöm, - mondtam. Hát amint ott sírok, egyszerre csak nagy fényesség van előttem s a hullák felett egy sebzett ember áll. Csak néz, csak néz, olyan szelid volt a nézése, hogy megenyhültem rá. - Menj, feküdj le, Kovács Péter, - mondta, - holnap haza fogsz menni. Szeresd a szegényeket, ne hagyd el a népet, mert bennük vérzik az Isten

fia. És másnap se szó, se beszéd, hazaengedtek a frontról. És én, mikor a falut megláttam, megesküdtem, hogy a szegény dolgos emberekért fogok élni, mert addig nem lesz boldog a világ, amíg nem a szegények csinálják a törvényt. És azóta boldog vagyok, a bor nem kell, a csúf szó nem járja a számat. Boldog vagyok, ha adhatok valamit. Ezt magyarázza meg a tanító úr, micsoda kétszer-kettő ez!

Kovács Péter mondta ezt s felgyúlt arca belobogott a holdba. Hangja mind jobban rohant, mint lejtőre gyorsult folyó s mind erősebb hullámmal verődött a lelkeknek.

- Mindez csak asszociáció, - fonnyadt le hidegen a Bakics tanító úr ajakáról. A tanító úr Szaharájában egy csomó eltévedt idegen szó kereste elvesztett karavánját. És ha meg volt szorulva, nyakoncsípett egyet közülük és kitette közszemlére a műveltsége küszöbére. Purger főtisztelendő úr kiitta poharát és békéltetve mondta:

- Az Isten jó, ő tudja, mit csinál.

A szavak mind gyérebbek lettek. A dolgos embereket már kerülgette az álom. Egyszer csak a főtisztelendő úr kivette óráját:

- No, de már menjünk aludni, éppen éjfél van már.

Kiürítették a poharakat, felálltak. A fiatalok is előjöttek. Mikor búcsúzkodtak, Szabó Imréné lelkendezve mondta:

- Jaj, csak a jövő héten ne lenne eső, hogy békén learathassuk azt a drága gabonát.

- Majd csak megleszünk valahogy, - kente a lelkeket a főtisztelendő úr.

Fónagy Mihályné felkiáltott:

- Nézzék, az Istenért, világosság van a kápolna ablakában.

Mindnyájan felnéztek. A hegyek árnyékai bedültek az áradó holdba s a Rókarántó körül parttalan tenger volt a fény. A kis fejfák lelátszottak a fényes füvek közül s a kápolna ablakait dermedt láng verte.

A félelem kijött az éjszakából s fekete haját végighúzta az egyszerű szíveken. Mindenki keresztet vetett, csak Bakics tanító úr volt zárt, hideg és rideg, mint egy kötet Pallas-lexikon.

A vendégek elszéledtek. Az özvegyasszony és Pali hordták be az udvarról a lakoma alkalmatosságait. Mariska benn ágyakat csinált. Mikor Szabó Imréné előre tolta a konyha nehéz vasreteszét, kérdezte:

- Feri, benn vagy-e?

Senki sem felelt. Az özvegy türelmetlenül szólt:

- Feri, beszélj, ha kérdeznek!

- Feri elment, édesanyám, halat fogni. Azt mondta, hogy most nagyon csendes a víz, - magyarázta Pali.

Az asszony nem szólt semmit, de árnyékos lett az arca. Vetkőzni kezdtek. Mikor Mariska bevégezte a közös imát, egy hosszú, panaszos hang sírt be az udvarról. Künn a küszöb előtt Vitéz, szétfeszítve négy lábát, előre nyújtva fejét, valami nagy szomorúságot mondott a nyitottszemű éjszakának.

II.

Pali felriadt az álmából s gyermeknek maradt ijedt szemei szétkutattak a homályban. Édesanyja már egyenesen ült ágyában s mereven tartotta hallgatásra a fejét. Irtózatos szél vágtatott s künn vergődtek a dolgok és jajgatták a fák. Mariska kifelé fordulva mélyen aludt. Két kezét boldogan ölelte a kebelére.

Nemrég alhattak, mert a pitymallat még nem nyitotta fel a világ ablakait. A hold már lebukott, sajátságos zöldes-barna homály volt. Az a perc volt, amikor az éjszaka már hallja a távoli tengerek hívását. De fiatal szeretője, a júniusi föld magához szorítja, nem akarja elengedni. - Ne menj még, ne menj még, - lihegi a szerelmes föld. - Mennem kell, mennem kell! - jajgatja a fiatal éjszaka. Birkóznak, küzködnek s küzdő csókjuk vére ráfolyik az ég szürkés-zöld lepedőjére.

- Hogy zúg a Balaton, édesanyám, - szólt Pali.

- Megpofozom azt a kölyköt, ha hazajön! - csattant fel az asszony. Sovány, csontos arcára felizzott a harag.

Az ablakok előtt a kavargó homályban csodálatos árnyékok repültek át. Elkapott lombdarabok, szalmacsutak, kóbor papiros. Mintha roppant denevérek sietnének valami lakodalmas nagy halotti torra. A szél, mint részeg szüretelő legény, tiporta a világ kádját. Gajdolt, fütyült és visított, mint egy megölelt hisztérika. A felkergetett dolgok neki-nekivágódtak a ház falainak, vagy különös sziszegéssel súrlódtak el mellette. De sziszegésen és füttyön, a szél lármáján s a dolgok jajgatásán átáradt, túlzúgott a Balaton zokogása.

- Megpofozom, Isten engem, úgy megpofozom, hogy megeszi a fene! - kiáltott újból az asszony és csontos öklét odarázta a felzilált világ felé.

És egyszerre halálos csend lett. A szél, mintha valami tiltott Zsodomára nézett volna vissza, egyetlen pillantásban megdermedt és utána dermedtek a dolgok. Súlyos, döbbentő hulla-csend volt. Csak a Balaton megnőtt sírása hallatszott.

Most már Mariska is felébredt, felült. Nem kérdezett semmit. Népből szakadt népteste már meghallotta az ős rémület szavát. Félig nyílt szájjal, tág, kék szemekkel dermedt az anyja arcára. Az anya és a két gyermek, úgy ágyukban ülve, merev odahajlásban feszültek a végtelen csend felé.

- Szabó Imréné, Szabó Imréné! - szólt kívül hosszú kéréssel egy hang.

Egyikük sem szólt egy szót sem. Egyikük sem mozdult. Jaj, mi lenne, ha egyet szólnának, jaj, mi lenne, ha egyet mozdulnának! Leszakadna a világ titka s nem lehetne többé jóvátenni semmit.

- Szabó Imréné, Szabó Imréné! - ismételte a hang.

- Nem! Nem! Nem! - visított fel az özvegyasszony. Aztán leugrott az ágyról, félrelökte a reteszt, feltépte az ajtót. A küszöb előtt Kovács Péter állt.

A halász ránézett az asszonyra. Az asszony nem a halászt látta. A hírt látta, ami benne van, mely még szavakba sincs göngyölve, de ott van, ott van!

Egy percig némán nézték egymást. A gyermekek odaszorongtak az anyjuk háta mögé. És akkor a jegenyék felől irtózatos vágtatásban, kidagadt szemekkel, kilógó nyelvvel, Vitéz rohant az asszonya felé. Nekivágódott az özvegyasszony meztelen lábának. Meg-megnyalta a poros lábakat, fel-felugrott, megint elvágódott, szűkölt, jajgatott, mint egy bebörtönölt lélek.

- Jaj, a fiam! Jaj, a fiam! Jaj, a fiam! - kiáltotta Szabóné kanyargó visítással és kilökte karjait a levegőbe. Aztán ruhát kapdostak magukra s futottak a Balaton felé. A szél megint feltámadt. Mintha minden vágtatott volna a szétomló homályban. Futásra rándultak a fák, röpültek a letépett levelek, vad iramba sodródtak a kalászok s csúfos rohanásba mozdultak a megkorbácsolt hegyek. A nők haja hátralobogott. Mikor a jegenyéknél voltak, gyámoltalan, lágy kérés sírt utánuk. Mariska hátranézett, Juliska, a kis bárány igyekezett nyomukba. Az együgyü kis állat-gyermek hosszú kéréssel sírta be ijedtségét az ismeretlenné gerjedt, őrült világba:

- Be-be-be!

III.

- Az Isten jó, ő tudja, mit csinál, nyugodjék meg, Szabó Imréné, - kérlelte szelíden Purger főtisztelendő úr.

- Így kívánták a természet örök törvényei, - mondta Bakics tanító úr, akit még a halál csontkönyöke sem tudott eltaszítani a Kálmán király oldala mellől.

Szabó Imréné ott ült egy széken, a halott mellett. Odahullott a székre, mint egy eldobott, súlyos rög és már egy félórája ott ült szótlanul, mozdulatlanul. Nézi, nézi a holtat s a holton túl valami ős ellenséget néz. A háznál most Fónagy Mihályné intézkedik. Ő fogadja a vendégeket, ő köszön, felel és jajgat az illendőség szerint.

A halott a tiszta szobában van kiterítve. A tiszta szobában, melynek két kis virágos ablakán bejön a Balaton végtelen kék kacagása. Olyan ártatlanul kék, olyan tiszta nevetéssel jó, mintha nem ő ölte volna meg a koporsóban fekvő nagy gyermeket.

Szépen megfésülve, vasárnapi ruhájában fekszik az árnyékba ment fiú. Büszkére serkedt kis bajusza körül még ott van az élet nagy gőgössége. Nyitott szemei olyan fiatalok. Fürtjei oly mozduló élettel fényesek. És holnap már a halál megkezdi az irtózatos vetkeztetést.

A vendégek már körülbelül együtt vannak. Sokan jöttek a faluból is, Tördemiczről is akadt egy pár ember. Urak is vannak köztük. A papon és tanítón kívül ott van a jegyző, a zsidó bérlő és a gazdag Cságody felnőtt fia. Halkan beszélgetnek. Mariska fiatal lánytársai közt sír csendes búgással. Kovács Laji melléje kerül s halkan vígasztalja. Pali nem tud elszakadni bátyja koporsójától. - Engem néz a bátyám, engem néz a bátyám, - didereg benne egy hang. Szeretne elfutni, de nem tud, szeretne kiáltozni, de visszadermednek a szavak fagyott lelkére. Szeretne belekapaszkodni az édesanyja szoknyájába, de olyan nagy legény már, de megölné a szégyen.

Halkan beszélgetnek s ha a szó egy percre lefázik az ajkakról, behallszik az aratók kaszáinak ritmikus suhogása. Hullnak, hullnak a kenyéradó kalászok. Ott künn a rögből készül a kenyér, hogy aztán ember legyen belőle. Itt benn az emberből készül a rög. Az élet játszik: nem fáj és nem szánakozik.

Megkezdődik a temetés. A főtisztelendő hangja zokog és énekel. Az egyszerű húsember hangja most mégis örökkévaló lélek. Mert emberi fájdalom és végtelenbe rontó könyörgés. Könny nem serked a Szabó Imréné szemén.

Beszegzik a koporsót. Négy fiatal legény a vállára veszi. Bakics tanító úr énekelni kezd. A menet megindul.

Amint kilépnek a hűvös szobából, a nyár dús melege átönti rajtuk életét. A levegőben reszket a kalászok szaga. Az aratók megállnak munkájukban. Leveszik kalapjukat, keresztet vetnek. Aztán kaszájuk nyelére támaszkodva nézik a menetet.

- Ezt is elvette a Balaton, - szólt az egyik.

- Megint beleállt a fene a farcsikomba. Holnap nem aratok, arasson a jó Isten! - mondta egy másik, aki már őszhajú volt és föld felé hajló.

A menet már a meredek úton ment fölfelé. Amint felértek a Rókarántóra, az óriási horizont egyszerre odatartotta eléjük a Balatont. A kacagó, boldog, sugárzó Balatont.

Szabó Imrénében felmozdult a dermedt fájdalom. Arcára írtózatos erők vonaglottak. Rohanásra rándultak lábai. Mintha le akart volna futni a vízhez, hogy szemtelen kék arcát felkarmolja, hogy megdobja habjait átka iszonyatos köveivel. Aztán odaszökött a koporsóhoz, megragadta és kilángolt belőle a fájdalom.

- Nem engedem! nem engedem! Az én fiam, én szültem, én gyötrődtem, én imádkoztam érte. Tegyétek le, egy tapodtat sem viszitek tovább. Jaj, jaj, elviszik a fiamat, jaj, szegény özvegyasszony, senki sem segít nekem! Jaj, a fiam, jaj, a fiam!

Tépte, harapta, karmolta, rúgta a koporsót vivő legényeiket. Iszonyatos hangja átvisított a szelid halmok és a boldog síkság fölött, ahol kalászban és tőkében készült a Megváltó teste. Körülvették, lefogták, jó szókkal csitítgatták. A csendesítő szavak közül ki-kihallszott a főtisztelendő úr örök refrénje: - Az Isten jó, ő tudja, mit csinál.

Mikor a temetésről visszatértek a házba, Fónagyné már borral és jó falatokkal várta a vendégeket. A jó falatok, jó bor kiszorították a halál nagy árnyékosságát az emberekből s már nyugodtan beszéltek az élet mindennapi dolgairól. A Szabó Imréné könnyei is megjöttek. Egy szegletbe ült s omlós csendes sírással kezdett sírni. Purger főtisztelendő poharával és tányérjával a síró asszony mellé húzódott. És a kortyok közt s a szárazkolbász zsíros jó falatjai közül oda-odasimogatta a szegény asszony lelkére:

- Az Isten jó, az Isten jó, ő tudja, mit csinál.

Vitéz némán ült az özvegyasszony lábánál. A hatalmas kutya mély, figyelő, haragos szemekkel nézte a vigasztaló papot.

IV.

A szánkák röpültek a tavon s a fiatal kacagások szélesebbé tették a téli nap nagy mosolygását. A szél befelé fujt, a tó közepe felé. Egy pillanatban láthatatlanná kapta a könnyű vitorlás szánkákat. Mikor aztán jó messzire voltak, a legények kiszálltak a szánból és úgy húzták a parthoz a lányokat a szél ellenében. Ez még nagyobb mulatság volt, mert évődni lehetett az erőlködő legényekkel. Ha valamelyik felbukott, percekig tartott a visítozás és csúfolkodó kacagás.

A főtisztelendő úr a partról nézte a fiatalok boldogságát egy pár idősebb falusival, kiket a vidám lárma odacsalt.

Sütő Anna odakiáltott a rohanó szánról:

- Szálljon be a főtisztelendő úr is. Szükségünk van még egy ügyes fiatal legényre.

A főtisztelendő úr örök mosolygása szelíden meglódult. Két centiméterrel tovább lendült jobbra, aztán két centiméterrel balra. Kinyitotta lelke öregebbik zsebét s a százszor elmondott szavak, mint jó öreg, kopott tallérok, szelíd gurulással mentek szét a nap enyhe lankáin:

- Nagy selma vagy te, Anna; lesz jó dolga majd a férjednek.

Egy másik szánról Szabó Mariska ragyogott ki nagy, kékszemű boldogságával.

- Nekem is kosarat ad, főtisztelendő úr? Nekünk csak egy legényünk van, pedig még ketten is befférnének a szánba.

- Hívjátok ezt a fiatal legényt, hagyjatok békét a főtisztelendő úrnak. Menjen ő, azért fiatal. Ne üljön itt a vén asszonyok szoknyájánál! - kiáltotta közbe Horváth Pistáné.

Pali kissé behúzta nyakát a vállai közé. Egy lépéssel akaratlanul hátrább lépett a parttól. Szemeiben bolygó tűz futott végig, mintha egy űzött vadállat futna égő zsarátnokkal a szájában. Kezeit bemélyesztette nadrágja zsebeibe, de nem szólt semmit.

- Gyere na, Pali - kiáltotta Kovács Laji, ki a Mariskáék szánját vezette - ne kotolj ott a parton.

Fónagy Vilma Mariska mellett ült. Gúnyosan kacagott a fiatal legény felé:

- Fél az anyám tyúkja a jégen. Gyere, Pali, majd megvédnek a leányok, ha el akar rabolni a vízikirály leánya.

A Pali arcán láng csapott át s már be is ugrott a partnak faroló szánba. A szán reszkető fehér szárnyakkal rohant be a jég végtelen fényességébe.

A szánban ülők lélegzete elállt a nagy, fényes rohanásban. Kovács Laji kormányzott. Pali elzöldült arccal, kidagadt szemekkel ült a két lány közt. A fehér hegyeken, a fehér partokon, a jég roppant fehér tükre fölött béke és jóakarat volt a nap.

Rohant, rohant a szán az arany napban, az ezüst tavon. Mariska nézte bátyját és annak arcáról nehéz rémület folyt a szívébe. Hallotta, amint a szerencsétlen fogai összevacognak. Odakiáltott Kovács Lajinak:

- Már elég volt, Laji, ne menjünk tovább. Térjünk vissza, anyám a lelkemre kötötte, hogy négyre otthon legyünk.

Laji hatalmas lábával megtorpantotta a szánt. Levette a vitorlákat. Odaszólt Palinak:

- Hé, Pali, előbb húzd te, itt sokkal könnyebb. A part felé emelkedik a jég, ott majd én húzom.

Pali, mint holdtól igézett, kiszállt a szánból. Megfogta a húzókötelet és futott a part felé. Egyszerre csak félrerugta a szánt, eleresztette a kötelet, felugrott a levegőbe. Aztán egy irtózatos ordítással a jég alá tünt.

Az elhajított szán karikázva vágódott félre. A fiatalok kiestek belőle. Kovács Laji talpraugrott, odarohant, ahol Pali eltünt. Széles hasadás volt a jégen. Hogyan került oda? A jég meg se nyikkant s a hasadást eddig még senki sem látta.

- Tartsd magad, Pali, megyek utánad! - ordította a legény. Ledobta kabátját és beugrott a vízbe.

A Vilma visítozására odacsődültek a vigadók. A partról is megindultak a nehezebb emberek. Kovács Laji felbukkant, a legényt kihúzták: - Nincs sehol, nincs sehol! - kiáltotta és kétségbeesett zokogás volt a hangja.

A partról is megérkeztek az idősebbek, köztük a főtisztelendő úr is. Körülvették Kovács Lajit, elhalmozták száraz ruhákkal. Vilma jajgató lelkendezéssel beszélte el a dolgot. Mariska dermedt mozdulatlanul nézte a nyílást.

Egyszerre csak lassú felmerüléssel egy fejet látott közeledni a víz színe felé. Már csak három arasznyira volt az arc a víz színétől. A félénk, nagy szemek könyörögve, hívólag néztek a lány felé.

A lányból irtózatos visítással tépődött ki: - Pali! - Aztán végigvágódott a jegen.

Az emberek odarohantak a nyíláshoz. Nem láttak semmit, csak a vizet a vizek fölött. Könyörtelen, áthatlan vizet. Hosszú rudakkal is szétmotoztak benne: hiába. Felvették az elalélt leányt s megindultak a fájdalmas anya felé.

V.

Mariska aludt. A lázak megfagyasztották arcát, megtágították szemeit. Meghervasztott ajkán néma, fájdalmas kérés van. Mit álmodik, ki előtt könyörög?

Több, mint két hónapja nyomja az ágyat. Az első hetekben azt hitték, hogy holt bátyja belekapaszkodott és elviszi magával kis hugát. Most már erősen halad a gyógyulás felé. Most már enni is tud, beszélget is néha. De szegény Kovács Laji hiába kuncog mindennap a konyhában, nem engedi, hogy beeresszék. Olyan rémült lesz az arca, ha csak emlegetik is előtte a nevét, hogy inkább felhagytak minden próbálgatással.

Künn május fürészti a fákat s behallszik a Balaton csendes dudolása. Az ágy körül hárman vannak. Szabó Imréné, aki egy szalmaszéken ül s üres, nemlátó szemmel néz a levegőbe. Purger főtisztelendő úr, aki teleüli a divány felét és úgy nézi az asszonyt, mint akinek nagy mondókája van. És a két ablak közt egyenesen tartva nagy fejét, ül Vitéz. Az óriási kutya meg-megnyitja száját s hol asszonyára, hol a papra figyel.

Purger főtisztelendő úr kiveszi a zsebkendőjét. Szépen kiteregeti, megtörli vele a homlokát, összehajtogatja, visszateszi zsebébe. Kivesz egyik mellényzsebéből egy fogpiszkálót, megássa vele a rendetlenebb fogait. Azután az óráját nézi meg. Most már nincs menekvés: szólnia kell. Meglöki a lelkiismeretét, a lelkiismerete meglöki a szavát:

- Komámasszony, maga azóta nem volt templomban.

Az asszony felriad:

- Mondott valamit a főtisztelendő úr?

A pap egy kissé megijedt, de most már nem hátrált. Megismétli:

- Maga azóta nem volt templomban.

- Nem én.

- A búcsura se ment el.

- Ment a kórság.

A főtisztelendő úr fokozódó rémülettel nézett a zártarcú asszonyra:

- De legalább itthon imádkozik rendesen! - kérdezte remegve.

Az özvegyasszony felállt, ránézett a papra. Fergeteges szófelhő indult lelkéből az ajkai felé. De aztán az alvóra nézett. Meg fordult, kiment. A kutya felugrott és követte.

Purger főtisztelendő úr nézte a plafont. Milyen nehéz Isten szolgája lenni. Ha legalább súgná valaki, hogy mit kell tenni a furcsa embergyermekkel. De a vaknak kell vezetni a világtalant, a sántának kell vinni a bénát. - Ha katonának mentem volna, most már nyugalmazott kapitány volnék s nem bajlódnék senki bajával, - töprengett magában a főtisztelendő úr.

Szerencsére egy légy konokul elhatározta, hogy földrajzi expedíciót rendez a főtisztelendő úr koponyáján. Ezzel aztán elviaskodott egy darabig. Végre mégis a légy únta meg a dolgot: kirepült az ablakon. - Most már mégis utána kell mennem, papi kötelességem, - mondta a lelkiismerete.

Felszedte magát, kicsoszogott. Az udvaron a Róka Szabó Pista legkisebbik fia húzott egy madzagon egy nyakonkötött tuskót. Kérdezte tőle:

- Hová ment keresztanyád?

- Hátrafutott a kertbe, - mondta a gyermek.

Az özvegyasszony a hátsó kerti padon volt. Szemeit a síkság felé nyitotta, de látszott, hogy nem néz, nem lát semmit. Jobbkeze a Vitéz fején volt, ki komolyan ült a lábánál.

A főtisztelendő úr kövér lelkét megfogta a szánalom. A legmelegebb szavait motozta elő:

- Kedves komámasszony, a bánatnak is megvannak a maga határai. Lássa, ha egy jót imádkozna. Az ima gyógyít, csak az ima gyógyít.

Az asszony nem mozdult, nem felelt. A pap most már fázni kezdett ettől a dermedt fájdalomtól. Akaratlanul is a legmélyebbre nyult:

- Az embernek soha sem szabad lázadnia. Magának még van mit elvesztenie, magának még van miért imádkozni. Gondoljon szegény Mariskára.

Az asszony ajka megvonaglott s egyetlen zokogásdarab esett ki belőle. Aztán megint elnémult. Írtózatos volt látni ezt a megfagyott emberi szenvedést. A pap most már egészen feléje hajolt s hízelgő becézgetéssel mondta:

- Szegény Róza, imádkozzék. Az ima megkönnyít. Az Isten jó, ő tudja…

Nem fejezhette be a mondatot. Vitéz az első perctől kezdve mereven figyelte a papot. Most ráugrott s rettentő fogaival behasított a reverendájába. A pap a szomszéd fa mögé szökött. A kutya veszettül ugatott gazdája karjai közt.

Purger főtisztelendő úr búsan nézett végig megcsúfolt papi díszén. - Az Isten legyen magával, komámasszony s vegye szívére, amit mondtam. El ne engedje azt a ronda kutyát, amíg itt vagyok - szólt és szelíd ringással hazafelé indult. Mikor a kút mellett ment el, eltöprengett magában: - Vajjon a Borcsa tett-e tárkonyt a bárányfőhöz?

VI.

- Megyek, - mondta Mariska és felült ágyában.

Felült ágyában és kinyitotta szemeit. Az éjszaka csendes volt, a hold megtöltötte a szobát. A lány halkan kiszállt ágyából. Nagy, lázas szemei mereven néztek előre.

A szoba ajtaja nyitva volt, kilépett a konyhába. Ott egy percre megállott. A kisebbik szobából hallatszott az édesanyja alvó lihegése. - Siess, siess! - mondta egy hang a füleiben. Óvatosan félretaszította a reteszt.

Kilépett az éjszakába.

Tündöklő volt minden és halálosan szomorú. Az éjszaka megsúgta bánatát a fényes füveknek és sírt a mező. - Siess, fázom! - mondta újból egy hang a fiatal lánynak.

Mariska sajátos, határozott léptekkel ment a jegenyék felé. Úgy tartotta testét és szép szőke fejét, mintha szemei be lettek volna kötve. A síkság közepén megállott. - Jőjj húgocskám, ölelj meg, fázom egyedül, - sürgette az ígézet.

A lányka újból megindult. Meghaladta a jegenyéket, betűnt a nád sötétségébe. A megrettent nádak sóhajtása áthúzott az éjszaka szívén.

VII.

Az özvegyasszony nézte az üres ágyat. Nem sírt, nem jajgatott, még fájdalom sem volt az arcán. Szemeiből eltűnt a régi lobogás, üresen, bután néztek maguk elé. Keszkenőt tett s kilépett a májusi reggelbe.

- Hová megyen, komámasszony? - kérdezte Fónagyné.

- A Balatonhoz, - felelt Szabó Imréné és folytatta útját.

- Mit keres ilyen jókor reggel a Balatonnál?

Az asszony megállott. Zavartan, tapogatva nézett szét. - Nem tudom, nem tudom, - nyögte síró hangon és tovább ment.

Vitéz és Juliska a napon heverésztek az udvaron. Amint látták, hogy asszonyuk nem csak a szomszédba megy, felszöktek és utána rohantak. Szabó Imréné visszafordult a bárány bégető kérésére és látta a két, feléje siető állatot. - Milyen furcsa állatok, - mondta - vajjon honnan jöhetnek?

A főtisztelendő úr alakja már messziről feltünt. Rendes reggeli sétáját végezte a parton. Távolról kiáltotta az özvegyasszony felé:

- Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus! Mit keres maga ilyen korán a Balatonnál? Csak nem akar ilyen jókor megfürdeni, mint az a bolond Vak-Szabó Pista, aki már félórája ott tökéletlenkedik a hűs vízben.

Szabó Imréné odaért a parthoz. Mintha nem is hallotta volna a pap szavát. Nézte a vizet. - Sok víz, igen sok víz, - motyogta.

- Szabó Imréné, hát nem is fogadja a köszönésemet? - kérdezte szelíden a pap.

Az özvegyasszony levette a keszkenőjét. Szépen négyrétbe hajtotta, letette a nedves partra és ráült. Megint a vizet nézte.

- Komámasszony, szegény komámasszony, mi baja van? - kérlelte a pap az összeomlott asszonyt.

Ebben a percben Vitéz előre dobta fejét a levegőbe és irtózatos jajgatással szűkölt a víz felé. Egy sás-sziget mögül, a felszálló nap dicsősége felől Vak-Szabó Pista jött nehéz léptekkel a part felé. Meztelen karjain egy lánytestet tartott.

- Uram Isten, Uram Isten! - kiáltotta a pap.

Az özvegyasszony fel sem tekintett. A vak tapogatózva ért partot s letette a hullát a földre, közel a Szabó Imréné lábaihoz. A főtisztelendő urat megismerte a hangjáról s félelemtől dideregve mesélte:

- Csak fürdöm, fürdöm, hát belebotlok a sásba. Valami érinti a testem, mintha hideg kéz volna. Jaj, hogy megborzadtam. Kinyúlok, érzem, hogy hosszú hajat fogok. Valami asszonyféle. Ki lehet, nem tudja a főtisztelendő úr?

Purger főtisztelendő úr rémülten nézett az özvegyasszonyra. Az tompa, üres szemekkel nézte a lábánál fekvő hullát. A vak megint kérdezte:

- Vajjon ki lehet?

A főtisztelendő úrban megdermedt a hang. A bárány sírva bégetett s orrocskájával megmegszagolta a fiatal lány félrecsapzott ruháját. A kutya zokogott, könyörgött, hívott. A vak előre lépett, megérintette lábával az özvegyasszonyt:

- Ki van itt? - kérdezte.

Szabó Imréné felvett egy darab követ. Üres vigyorgással nyujtotta a halott lány felé: - Ni, sajt, - mondta és szelíden kacagott.

- Maga az, Szabó Imréné? Nem ismeri, hogy ki ez a fehérnép? - kérdezte Vak-Szabó Pista.

A pap könyörögve hajolt a szerencsétlen anya felé:

- Térjen magához, szegény, szerencsétlen asszony. Iszonyatos az, ami magával történt, de meg kell nyugodnunk benne. Ki tudja, miért kellett mindennek megtörténnie. Mi nem tudunk semmit, mi csak gyarló, vétkes emberek vagyunk. Az Isten jó...

Irtózatos ordításba tört a hangja. A kutya nekiugrott a papnak s egyetlen, roppant harapással átvágta a gégéjét. A hatalmas ember véres csuklással bukott a partra. Őszes feje belógott a tóba s megvérezte a közeli vizet. Aztán a kutya odarohant a fiatal lány hullája fölé s hosszú, veszett dühvel vonított be a víz boldog fényességébe.

A víz mosolygó volt, nyugodt és végtelen. Szánalom és harag nélkül mutatta vissza mozdulatlan tükrében: a két hullát, az őrült asszonyt, a vak embert, a sírva könyörgő bárányt és a lázadó kutyát.

Bors vezér megtérése.

I.

- Nézd, ott is egy halott.

- Nem, uram, az csak törpe fa kidőlt törzse. A holdvilág teszi olyan fehérré.

- Mintha jajgatást hallottam volna. Eredj, nézd csak meg, ne légy olyan ólmoslábú. Oh, ha ő volna.

Az öreg szolga, mint egy vén, beteg medve, lefelé tapogatózott a szirtes meredélyen a sziklás katlan mélye felé. Bors vezér fennmaradt az ormon, a holdvilágban, az augusztusi, éjszaka tündöklő szomorúságában. Előrefeszült testtel nézte a meg-megcsusszanó öreg szolgát s szemei nagyobb fénye kigyúlt a holdvilág ezüst ködéből.

Az öreg szolga leért a mélybe. Lábával megrágta a fényes törzset. Nagy, bölcs hangon kiáltott fel:

- Fa ez! Úgy fa ez, amint én ember vagyok. Ennél jobban fa már nem is lehet világbéli dolog.

Aztán megint jót rúgott az erdő elesett katonáján. Mintha mondta volna: - Nesze neked, majd máskor mászkálok érted. - Nagy dohogással kapaszkodott újra felfelé.

Felért urához. Némán mentek tovább. A hegylánc ormát ritka szálfaerdő sörényezte. Mindegyre nagy tisztások világítottak. A törpe bozótokból furcsa hangok szakadtak fel. A felriadt virágok nagy, ijedt szemmel bámultak be a hold különös világába.

Még nyár volt. Tékozló, soktitkú nyár. Az ég lobogó gyertyáinál részeg istenek kockáztak s csillogó aranyakat dobtak a sötétség puha szőnyegeire. Azok hosszú, fényes vonalakkal cikázták a levegőt s gazdagabbá tették a zsufoltölű éjszakát. De a vén sírásó, az ősz, már ott ült valamelyik sziklás katlanban, megtömte avarral a pipáját. Pipált és énekelt az öreg ősz. Lassan dúdolgatott s pipája füstje egybekeveredett hervadt énekével. Dala is inkább illat volt, finom, sziveket átható fonnyadt illat. Pipája füstje is csendes ének volt, életben, vérben szétfájó, hosszúszálú sírás. Őszből, halálból, szomorúságból volt a Bors vezér szíve:

- Mindent elvesztettünk, öreg szolgám. A kisistenek elriadtak az új isten harcosaitól, a nagy, nyilas Úristen pedig hátat fordított a megpuhult magyaroknak. Az István úr szíve most már örömmel töltözhetik: idegené az ország. Idegen jöttment kapar a magyar zsebben, idegen isten feszeng a magyar szívben. Györke szolgám, most már csak mi ketten vagyunk ősvilágbéli magyarok. De már odavan az én erőm is, már nem lesz öröm az, hogy dacolok. Csak a fiamat találnók meg!

Az öreg szolga nem szólt, csak egy öreget sóhajtott. De ebben a sóhajtásban lelke, mint jóságos, vén, bozontos kuvasz, odadörzsölődött gazdája lelkéhez: - Én itt vagyok, jó gazdám, vigyázlak és szeretlek. A te istened az én istenem, a te ellenséged az én ellenségem. A te életeddel élek s halálom lesz a te halálod.

Mentek tovább, a hullt ágak meg-megroppantak hatalmas lábaik alatt s az éjszaka húrjai borzadtak a két sötét átmenőtől. A hallgatás roppant komondora lustán felült lépteik neszére. Egy percre felfigyelt, aztán megint elnyújtotta fejét s nagy, tág szemmel nézte a bontotthajú éjszakát.

Megint sziklás meredélynek ment az ösvény. A fehér, meszes sziklákon jajgatva sírt a hold s a szálfenyők sötétje az éjszaka mélyebb búgása volt. Ravatalos, halálos pompa volt a világ. Előttük a meredélyen kitárt karral egy halott feküdt.

Irtózatos halott volt. Karjai szétnyúltak a meszes sziklán, dermedt keze ujjai görbülve könyörögtek a lobogó ég felé. Mintha az élet kitépett kelyhe után nyúlnának jajgató könyörgéssel: - Csak még egy kortyot, egyetlen, édes, végtelen kortyot! - A bozontos, szőke fürtöket fényes sisak fedi, mely biztos és egyenes most is, mintha még mindig élő erőt védene. Az arc fiatal, duzzadt, erős arc. Forró hús harapásán, forró lány csókján gazdagult izmos élet. A szem két nagy, kimeredt, holt csillag, kékek és szelídek, döbbentek és elámulók, mintha kérdeznék az új csoda előtt: - Halál néni, hova lett az édesanyám? - A száj tágra nyílt, üres fészek, melyből most röppent el a lélekmadár. Mi volt az utolsó kiáltás, mely még az élet forróságát vitte magával? Egy káromkodás? A Jézus neve? Vagy egy hosszúrezgésű, édes női név? Előrefeszült melléből, az alvadt vérben, kiállott a nyíl.

A két férfi megtorpant. A vén szolga meghajolt, nézte az árnyékba ment lélek sátorát. - Ez is német volt, amíg mozgott, - mondta egykedvűen.

- Rúgd le a bitangot a mélységbe! - mordult fel a nagyúr.

- Minek bántsuk, ha már nem mozog? Meghótt kutya nem harap, meghótt német nem ellenség. Ki tudja, milyen végzés védi a holtakat.

Bors vezér egyetlen irtózatos rugással lelódította a holtat a mélységbe. A sisak leoldódott a fiatal fejről. Csillogva küldte fel a hold fényét, amint utánahullt holt gazdájának. A nagyúrból kilobogott a keserűség:

- De az élőket nem védi semmi végzés! Minek jöttek ide, elvenni a földünket, a levegőnket, az isteneinket, a lelkünket! Oh, ha szembetalálkozhatnám irigy, gonosz, mézesbeszédű istenükkel, hogy mi ketten döntsük el a pert. Pusztuljon, aki alulmarad! Talán így még visszaperelhetném a fiamat.

Utolsó szava eltört s zokogássá omlott befelé. Tovább haladtak. Az egyik szálfáról két nehéz szárny rebbent fel s széles habokat vert a hallgatás fényes vizére.

Új gát állt útjukba az ösvényen. Egy fiatal nyírfa zsenge dereka félig megtört s fürtös fejét áthajtotta az úton. A hold összevegyült reszkető, szőke hajával, olyan könyörgő és szomorú volt. A szolga felemelte csatabárdját, hogy utat nyisson.

Bors vezér megfogta a felemelt bárdot. Szavai lágyak voltak és melegek, mint a fiókáihoz visszatérő anyagalambok:

- Ne bántsd szegénykét! Csak nemrég sebesülhetett meg, még lehet segíteni rajta. Hogy szenved szegény.

Megvizsgálta a nyírfa kikönnyező friss sebét. Gyökével gyengéden felemeltette a leomló szőke fejet. Maga egy szomszéd vén fáról szedett hánccsal gondosan bekötözte a törést. A fácska megint egyenesen állott s hálásan mosolygott a zord férfira. - Ha rossz zimankó meg nem bánt, holdfogyásra már semmi bajod - mondta Bors vezér.

Aztán, amint az erdő komor, hallgató poroszlói közt haladtak, a vezér ajakára visszacsordult hajdani szíve:

- Györke szolgám, a nyírfát minden fák közt legjobban szeretem. Pedig úgy szeretem a fákat, a nyilas isten merev katonáit, akik védnek és hűsítenek s hű bajtársak harcban és álomban. De a nyírfákat csodálatos élő lelkek lakják.

Még fiatal legényke voltam s az István úr apja akkor még csak gyéren kacérkodott az idegen isten embereivel. A tar szikla tetején vadásztam.

Nagyon meleg nyári nap volt, meglankultam. Lefeküdtem a bő forrás tövébe, szembe egy takaros, fiatal nyírfával.

Hát csak fekszem, fekszem, nézem a nyírfát meg az erdőt. Egyszer csak a nyírfát homályos fényesség veszi körül, mint egy lenge fehér ing. Csak izeg, csak mozog, csak rezgeti szép, fényes, fehér lombját. Egyszer csak egy gyönyörűséges, kisded asszonyka áll előttem patyolat-fehér ingben. Omló, szőke haján úgy csillogott a nap, hogy majd elvette a szemem fényét. Meztelen lábacskáját bemártogatta a bő forrás vizébe. Rám nézett és mosolygott. Azóta sem láttam két olyan fényességes kék szemet. Felugrottam, hogy megfogjam. És akkor már megint csak nyírfa volt, de még emberi beszéddel súgott valamit. Két esztendeig nem tudtam kivetni a képet a szívemből. Szegény boldogult feleségemet is csak azért hoztam haza, mert hozzá hasonlított.

- Nagy kaszálás van odafenn. Hogy hullanak a tüzes virágok - mondta Györke, hogy mondjon valamit, hogy ne legyen az ura lelke egyedül.

Az augusztusi ég szórta aranyait. De az éjszakában valami mozdulás történt. A szálfa súgott, az inda ki-kinyújtotta kezét Bors vezér felé. Az alvó madár fel-felkiáltott: - Arra menj! Arra menj! - A dolgokban élők láthatlan karjaikkal, hallhatóan szavaikkal űzték a nagyúr lelkét: - Ott van a fiad, ott van a fiad.

- Györke szolgám, nem hallottál valamit! - kérdezte a vezér és mélyebb volt a hangja, hogy ne remegjen.

- Búvó madár nyikkant, megijesztette az éjszaka - mondta az öreg.

- Györke szolgám, nem láttál valamit?

- Gonosz gomba képe világlott redves fa tövén. Éhes boszorkányt hí lakomára.

- Györke szolgám, nézd, a sebeimre megint kiserkedt a vér. Pedig már napeste óta elállt a vérzésük. Fiam vérét érzi a vérem.

A fákon már átvilággolott egy új tisztás fénye. Hallgatag és ijedt voltak a fák barna törzsei a fény nagy tágasságában. Kiértek a széles tisztásra. A széles tisztásra, ahol a meghatott éjszaka eltikkadva hallgatta millió virág szelíd énekét.

Az ének szétterjedt és lassú, forgó ének lett a világ. A szőke élet virágot, erdőt, csillagos végtelenséget dalolt barna nénjének, a halálnak. Az magához ölelte forróajkú húgát s ámuló, komoly szemmel nézte a szétpárázó világot. - Csodálatos játék, csodás buborékok, furcsa látszatok!

A világ éneke megfogta a Bors vezér szívét s fáradt, bús férfiszemei megnedvesedtek. A vén szolga taplós lelke is megérezte ura bánatát, mint hű kutya a távoli tűzvészt. Egy öreg nóta jött vén ajakára. Egy öreg nóta, melyben ott volt gazdája egész fiatalsága. De fázott az öreg hang az éjszaka nagy egyedülvalóságában s didergő kezei nem találták meg a visszhang alvó gyermekeit. Az öreg elhallgatott. Előre gázolt a virágok harmatos sűrűjében.

Egyszer csak megállt. Egy pillanatra vizsla feszülésben nézett előre. Azután megfordult, bevárta urát. Öreg, ernyedt szeme nedves volt, tele szomorúsággal és hűséges szeretettel:

- Madár se bántotta, kóbor állat se nyult hozzá - mondta halkan.

Bors vezér már tudta, hogy megtalálták azt, akit kerestek. A virágtenger közepén, elnyúlva, mint múló pihenésre, mint nászéjszakán új csókot gyüjtő szendergésre: ékesen, királyian feküdt a Bors vezér fia, az utolsó Bors.

Alig tizennyolc éves volt. Szép, halott arcába csodálkozva hajoltak a virágok, mint csendes tó felé. Homloka fényes volt, arca komoly és szelíd. Mint aki az életbe néz és hisz, bátor és szeret. Lehullt kezei örök cirógatásban simultak a föld szelíd leányaira. De a mellén egy széles seb véres kiáltása szakadt fel.

Bors vezér nézte a holtat. Hozzá sem ért, meg sem hajolt. Merőn állt és nézte, nézte a holtat. De mint távol zúgó vihar fáradt szellője: kijött ajkára fojtott szavakban: - Óh, német isten, óh, német isten! - Az öreg szolga hosszan feküdt a földre, betemette arcát a virágok közé s szavatlan zokogással nyögött, panaszolt a szívtelen rögöknek.

- Vigyük a többihez - szólt Bors vezér és hangja már nyugodt volt.

Gyöngéden felemelték a holtat s megindultak a szomszéd orom fensíkja felé. Ott volt a magányos sátor. Utolsó otthona a nagyúrnak, akit széles palotájából István király hadai kivertek. Azóta bujdosás és harc volt az utolsó pogány nagyúr élete. Vitézeit egymásután hullatta el. Most idevetette magát a Bükkhegység sziklái közé s védekezett vadul, kétségbeesetten, mint egy megszorított vadkan. Ma végső csatáját vívta, elvesztette utolsó tíz emberét és elesett a fia is. Ketten maradtak, hogy eltemessék az utolsó harc halottjait. Két élő fejfája a megölt ősi világnak.

Felértek a fensíkra. A fényes homállyá oldott éjszakában ott állott a sátor. A sátor előtt még füstölgőit az összeroskadt tűz. A tűz körül égre dermedt arccal feküdt a tíz halott vitéz. Sziklás zúgból, síkos ösvényről, patakmederből hordta őket ide a nagyúr és szolgája, hogy mind együtt legyenek. A holt vitézek mellé odafektették kisebbik urukat, a fiatal Borsot. Bors vitéz leült a fia mellé.

- Éleszd meg a tüzet, tégy derékágakat rá, lobogjon nagy tűz a meghidegült vitézeknek - szólt Bors vezér.

Györke felrugdosta a tűz szunnyadt kutyáit s azok kilógó, vörös nyelvvel rohantak az odadobott hatalmas ágaknak. Vörösen és nagy zúgással lobogott fel a tűz. De véres fénye csak a Bors vezér meghajló alakjára borult. A holt arcokra puhán, halkan esett a holdvilág. Mintha jó testvér borítana rájuk lenge szemfedőt. Mintha édesanya takarná le fehér kendőjével alvó fia arcát.

Bors vezér lelke kitágult a végtelen éjszakával s néma beszédben ölelte magába a holtakat. A vén szolga körötte szorgoskodott s ura sebeit próbálta megkenni, bekötözni. Bors vezér csak nehezen vette észre:

- Hadd az öregebbjét, vén szolgám, a seb régi szokás nekem. Talán már azt sem tudnám, hogy élek, ha nem sajognának a sebeim. De ezt a karcolást a homlokomon, ezt kend meg a jótevő írral. A többit az István úr németei ejtették. Német kutya harapásába csak nem halok bele. De ezt itt a homlokon lenn a pulyáknál is fogom érezni. Egy magyar legény nyila karcolta. Olyan fiatal volt, majdnem még gyermek. Úgy csillogott a szeme és olyan büszke és szép volt. Hogyan tudtam volna bántani, mikor olyan apja vagyok minden fiatal magyarnak. Bevetettem magam az erdőbe s a tacskó most azt hiszi, hogy Bors vezér félt tőle. Hej, német isten, ha egyszer mi elszámolunk egymással!

A vén szolga megápolta a sebet. Azután egy roppant nyársra felhúzott egy egész őzcombot és sütni kezdte a parázs fölött, A megpörkölt hús vad szaga bement a Bors vezér orrába és szájába nyál gyűlt. Bánata keserűbbé lett hatalmas állkapcái ingerével.

Mikor a hús megsült, Györke két fakupát keresett elő. A sátor mellett, lombbal takart kis veremben bújt egy kisded tömlő, benne a nyilas isten vigasztaló itala. Odakészített mindent a hallgató nagyúr elébe.

A tűzre most már könnyebb galyt dobott, kiszáradt fenyő rőt ágbogát, hogy világítson a Bors vezér torának.

Bors vezér meghasította a párolgó húst. Aztán felállott s az első, nagy falatot szélesre lendített karral dobta be a hallgató erdőbe:

- Föld istene, erdő istene, víz istene! Beszéd nélküli dolgok élő lakói, legyetek jók alvó fiamhoz, vigyázzatok pihenő vitézeimre! Tiétek minden, ami enni jó.

Most a kupát fogta s szinültig töltötte az erős itallal. De csak ajkát érintette bele. Aztán nagy ívben önté a holdvilágban ázó füvek közé:

- Nyilas nagyúr, haragos magyar isten! Föld, víz, levegő urai! Fogadjátok be harcos fiam lelkét és hűséges vitézeimét! Legyen tágas mező számukra nálatok, jó paripák és gazdag húsú vadak. Tiétek minden, ami inni jó.

Akkor visszaült a földre s a két férfi mohón kezdte enni a forró húst. Bánatukat és haragjukat jobban érezték a táncoló fogak vad kéjében. Közben telt kupákkal töltötték magukba az ősi ital vigasztalását. Az éjszaka széles szárnyai meg sem suhogtak a két torozó vitéz felett.

A Bors vezér arca mind sötétebb lett, szemei mind irtózatosabb lobogással nézték a holtakat. Mérhetetlen sötét ravatal volt a lelke s felgyúlt tüzeiben egy elzuhant világ égett. Hatalmas testét befolyta a tűz bíbora, vonásaira zord gőg keményedett. Ő volt a minden fájdalmak fejedelme: A levegő roppant szélessége ékes mennyezetű királyi pompás sátra volt. Királyi dús trón volt alatta a nyárral takart hegy rengeteg domborodása. Szinültig töltötte poharát s kitartotta a lobogó éjszakába:

- Világíts fáklyám, hold, és ti, forgó egek gyertyái, nagyobb fénnyel lobogjatok. Virrasszátok elaludt fiam arcát.

Légy sírásóm, megnyílt keblű éjszaka s bánatom zúgása, te végtelen erdő. Ti sírjatok helyettem, mert Bors vezér nem tanult sírni.

Im, egyedül vagyok az éjszakában, egyedül az országban, halott hadak élő vezére. Kérdő szemű döbbent ősök, megvert istenek, ma én vagyok az egyetlen égő tűzhely számotokra. Ha én meghalok, egy világ hal meg és nem lesz szó, mely megmondja a halottak fájdalmát. Sírjatok rögök, könnyezzetek füvek, zokogjatok éjszaka sötét húrjai. Bors vezér parancsol, a fájdalmak fejedelme. Az én sírásom a világ.

Letört virága az erős fának, húnyt szemű bimbóm, édes gyermekem! Kettőnk között te vagy az élőbb s én vagyok a megvert és a halott. Idegeneké lett a drága föld, idegen istené, ki előtt térden imádkozik a férfi. Te szabadon száguldasz a boldog mezők virágai fölött és nem vittél szégyent az erős apák közé.

Óh, nyilas isten, egyetlen barát, tégy csodát velem. Legyen ravatalom ez a hegy, szövétnekem a fáklyás éjszaka, küldj nyilat belém gyertyás sátorodból. Találják holnap holtan itt, a megölt ország fölött a holtak fejedelmét, Bors vezért, az utolsó magyart!

Zokogásba fult szava s a zokogást az italba fullasztotta. Györke hosszú, tagolatlan sírással jajgatott. Jobbra-balra csóválta testét, mint egy eloltott fáklyát. A roskadó tűz nagy nekiriadásokkal új és új lobogót rázott a halottak felé.

Az ital elfogyott. A tűz sem kapott új ennivalót. Bors vezér aludt már. Féloldalra dűlve, alva is mozdulón, ernyedten is erősen. Alvó arca odaért halott fia arcához. Györke is elgyököntött előre hullott arccal. Az égő zsarátnokon kékes füstök táncoltak.

És akkor egy jel történt az éjszakában. Egy hívás, egy ezüstkürt villanó szava. Sóhajtott a tölgyfa és megrázkódott. Bozontos öreg jött ki belőle. Karcsú fehérfátylas lány jött ki a forrásból, kékszemű szőke a zsenge nefelejcsből. A fenyőből nehéz vértezetű bajnok, a vadbodzából szúrós szemű, ős javas-ember. Ott volt a nyírfa bontott hajú lánya s a gonosz gomba kalapos vén banyája. A parázsból is kilépett a tűz rőthajú tündére. A füvek lányai olyan finomak voltak, olyan simulók, hogy kék szemeiket egy csókkal felszívtad volna, mint virágkelyhek édes harmatát. A levegő lányai is eljöttek és a barlangok sötét fiai. Ég, föld, tűz, leve-

gő minden fiát és lányát ideküldte. Szegény elkergetett istenkék körülvették az alvó vezért, behajoltak álmába és könyörögtek: - Ne hagyj el minket, királyunk! Hol lesz templomunk, ha a te szíved is idegen lesz! Ki lesz örömünk és fájdalmunk szava, ha te is idegen isten imája leszel? Légy hű hozzánk, utolsó magyar!

Nézték az alvót és hosszú sóhajtással szőtték át az éjszakát, az alvó vezér szívét. A világ várt és hallgatott. És ime, a széles csillag-ágyasban felragyogott egy nyíl s lassú íveléssel húllott az éjszaka barázdáiba. Mintha a nyilas isten mondta volna: - Ti csatát veszthettek, ti múlhattok: én vagyok.

Az idő vad paripáját sarkantyúzta a halál s az szilajul vágtatott a nyugati mezők felé. Az alsó országból a nap már titkos lándzsákat szúrt felfelé. Megszúrták az éjszakát s fekete vize szétszivárgott a térség üres lapályaira. A tűz hamu lett, sápadt százszorszépek lettek a csillagok. A természet gyermekei szétijedtek az alvó vitéz mellől. És mikor a reggel sápadtan, dideregve kitántorgott az elhagyott kocsmából: már csak fákat, forrást, füveket, alvó vezért és égre néző csendes halottakat látott.

II.

A vén szolga nézett, dörzsölte szemét. Nem tudta: az álombéli világba, vagy a világbéli álomba lát-e. Azt álmodta, hogy a holtak visszajöttek a messzi mezőkről. - Eljöttünk, Bors vezér, - mondták a holtak, vezess minket, hogy vegyük vissza a nyilas isten országát. - Még ott volt a hangok melegsége az öreg Györke füleiben. És ime, most mindenütt kopjás vitézek bukkantak ki a lombok közül s széles karajban jöttek a sátor felé.

Bors vezér is felült. Ő rögtön látta a való valót. Körülfogták az István úr hadai. - Bizony megnyomnak ezek minket ma, - mondta csendesen. Azután holt fiára nézett.

A vitézek széles karéja egy íjlövésnyire megállt. Csak egy kürtös, két vasas német vitéz s egy magyar nagyúr lovagoltak a vezér felé. Bors vezér fáradt egykedvűséggel mondta:

- Ni, ez Both, gyermekkori kenyerespajtásom, anyai ágról való vérem. Ez okosabb, mint én, az új istenhez állott, az az erősebb. Fizet is neki.

Már alig érezte a szavak keserűségét. Fáradt madár volt bánata, csüggedt szárnyaival már nem verdeste a világ arcát. Minek harcolni, küzdeni tovább? Az ő világa összeomlott a fiával s az idegen világ nem az ő világa. Még azt a megtiszteltetést sem adja nekik, hogy harcoljon ellenük. Koncolják fel itt védelem nélkül, megholt fia mellett.

A vitézek egészen a közelbe értek. A kürtös tüdejéből egy jó darabot fújt a kürtbe. Both nagyúr előre léptetett:

- István úr üdvözöltet általam, Bors vezér.

Bors is felállott. Rámutatott a holtakra:

- Ezekhez már elérkezett az üdvözlete. Készen várom én is.

Both nagyúr leszállt a lóról. Kinyújtotta kezét a sötét férfi felé.

- Ne legyen nehéz a lelked ellenünk, régi testvér. Ne fordíts hátat az okosság szavainak. Az egész világ ellen az erősek erőse sem harcolhat. István úr most is szeret téged, nem kívánja vesztedet. Vedd fel az új isten törvényét, visszaadja minden birtokod, még meg is tetézi. Bizony mondom, első úr leszel a birodalomban.

Bors vezér nem fogadta el a kinyújtott kezet. Rámutatott a fiára:

- Feltámasztja a ti új istenetek az én fiamat?

Both nagyúr arca elárnyékosodott. Neki is fájt a fiatal élet, véréből elfolyt drága vér. Vigasztalva, kérlelve mondta:

- A levágott ágat nem ragasztja vissza semmi isten. De te még erős férfi vagy, alig láttál negyvennégy telet. A te csókod még foganós és új asszonyt vehetsz magadnak. Még szép, erős gyermekeid lehetnek. Bors testvér, édes kenyerespajtásom, ne hagyd ősi makacsságból pusztulni a fajtánk.

Bors vezérből most nagyobb lánggal csaptak ki a szavak:

- Te mondod ezt nekem, te aki idegen isten harcosaival jössz rám! Te mondod ezt nekem, fiam, vitézeim holt tanusága mellett!

Both vezér behúzta a fejét a vállai közé, szemeit összehunyorította:

- Baj, baj. De ami megtörtént, megtörtént, ami megholt, nem mozog többé. A búbánat nem javas szerszám, nem mész vele semmire. Aztán minek haragudni arra az új istenre. Látod, én már átestem rajta és olyan egészséges vagyok, mint a pinty. Az imént ettem meg egy fél szarvascombot. Hát csak jobb a napsütésen lenni az új istennel, mint földet harapni a régiért.

Mint egy tőrhegy, ravasz mosolygás csillant meg a szemeiben. A két német felé hunyorított:

- Gyere be a sátradba, testvér, ott majd bővebben megbeszéljük a dolgot.

Mikor a sátorban voltak, Both nagyúr a földhöz mázolta a fövegét. Hangtalanul, nagy rázkódással kacagott:

- Hát pajtás, láttál-e már mázolt lovat? Olyan keresztény vagyok én. Azt is fehérre mázolják s azt mondják, hogy fehér ló. De azért az a ló marad, aki volt. Hát engem is leöntöttek azzal a vízzel, hát leöntöttek. Aztán dajnáltak nekem idegenül: Kirom-lárom-dirorum, ámen. Hát dajnáltak. Aztán ide kellett hajolnom, oda kellett hajolnom. Hajoltam én, csak ne törjek. Most vagyok, mint a mázolt ló, az, aki voltam. Így én kaptam a földet és nem idegen, én kaptam a rangot és nem idegen és ott állok az István úr akaratánál. Ilyen keresztények a vitézeim is, aki magyar köztük. A német vasasait meg visszük ide, visszük oda és ha nem látják, mi is fogyasztunk belőlük. Aztán elsírjuk, hogy így meg így ölte le az ellenség. Nem íjjal harcol ma már az, aki élni akar, hanem ezzel...

A homlokára ütött és megint halkan, hosszam kacagott. Bors vezérben egy nagy gondolat állt fel s szemei mélyén különös tüzek gyulladtak. Mintha rohanó ló után kapna, úgy kérdezte:

- Hát aztán mit kellene tennem!

Both nagyúr fitymálva legyintett a levegőbe.

- Mit, semmit, döglött egér purcát. Észre sem veszed és olyan keresztény leszel, mint a fehérvári templom. Hoztam két németet, egy püspököt és a kappanját vagy mijét. István úr küldte őket. Csúnya férgek, de nem harapnak. Úgy beszélnek magyarul, hogy majd nem tudsz hova lenni a mulatságtól. Azok aztán dajnálnak, motyognak neked egy furcsa nyelven. Te csak hagyod őket s néha gurgulázol nekik valamit. Ha nem-re rázzák a fejük s úgy kérdeznek valamit, ints nemet a fejeddel! Ha igenre rázzák a fejük és kérdeznek, rázz igen-t a fejeddel. Olyan az, mint a bajusz növése, nem fáj.

- Nem bánom, - mondta rekedt hangon Bors vezér.

Both nagyúr a nyakába ugrott, átnyalábolta és most már úgy kacagott, hogy a könnyei csorogtak. - Oh vérem, édes vérem, csakhogy megmaradsz, csakhogy nem kell neked is nyomorún veszned.

Aztán kirohant a sátorból. Kicsattanó örömmel kiáltotta:

- Fújd a kürtöd, rongyos! Bors vezér enged a király akaratának.

Aztán előhozták a püspököt és a káplánját. A püspök kövérkés, okosfejű, ravaszkás arcú német volt. A káplánja éhes, bandzsalszemű, esőtartó orrú, széles falánkszájú szláv szerzet. Mindketten rettenetesen törték a magyar nyelvet. A püspök bőven nevezte fiamnak Bors vezért. Az égi kegyelem bőnedvű élőfája volt s ragadóssá gyantázta az örök kenet. Bors vezér állandóan három lépésre tartotta magát tőle, úgy félt, hogy felragad a harci köntösére.

Mikor este a két szent ember s a német vitézek lepihentek, Both nagyúr magyar íjasaival segített Bors vezérnek elföldelni a holtakat. Oda temették őket a közelbe, a forrás sziklái mellé, a holt apák szokása, a régi isten akarata szerint.

Reggel búcsúzott Both nagyúr. Virágos jókedve volt:

- De most jön csak, pajtás, a meglepetés, - mondta és ravaszul nevetett.

A vitézek tíz hatalmas tömlőt hoztak elő, tele olaszországi nehéz borral. Both gyerekes dicsekvéssel mondta:

- Látod, pajtás, ilyen az új isten. A fehérvári szent uraknak hoztak ilyent egy csomót. Én kölcsön vettem magamnak belőle s felét neked hoztam. Úgy csúszik erre az imádság, hogy na. Azután, ha készen vagy az új istennel, küldj rögtön hírt István úrnak. Eljövök érted és úgy viszlek a királyhoz, mint egy kiskirályt.

A két férfi összeölelkezett. És ez az ölelkezés mély és meleg volt, mint a föld mélyében alvó föld. Mert holt, élő és leendő szívek fogtak össze benne.

A kürt feljajdult, Both nagyúr a lovára szökött. A vitézek betüntek az erdő fái közé. Bors vezér messzenéző szemmel állott a tisztáson. A vén szolga pedig éktelen elképedéssel nézte a két imádkozó szent embert s leste: mikor int ura, hogy egy fejjel megkurtítsa őket.

III.

- Nagyúr, nagyúr? - És a vén szolga halkan megérintette ura köntösét.

Az nem felelt. Mozdulatlanul ült fia sírján és nézte az éjszakát. Merőn, szúró szemekkel nézte. Mintha olvasna ott valamit. Mintha csendes beszédre vigyázna.

A vén szolga most már ura elé lépett. Szomorú könyörgéssel mondta:

- Nagyúr, én vagyok.

Bors vezér felrezzent a lelkéből. Kérdezte:

- Hol voltál egész nap?

Az öreg szolga olyan arcot vágott, mint egy megvert vén gyermek. Beszélni kezdett és úgy beszélt, mint aki attól is fél, hogy többet mond, attól is, hogy kevesebbet.

- Üssön főbe, nagyuram, ha hibáztam. De öreg vagyok én már ahhoz, hogy más ember legyek. A reggel mind csak néztem, hogy mi történik s mi nem. Azt hittem, meg tréfálja a nagyúr a németet és ma este a koponyájukból isszuk a talián bort. Csak vártam, csak vártam. De

amikor láttam, hogy gajdoljanak ezek a férgek a nagyúrnak és nagyuram csak rázza a fejit nekik, akkor nekifutottam az erdőnek. Világgá akartam menni, el akartam pusztulni, mint éh-farkas, csakhogy ne lássam a nagy szégyent. De amikor elfogott az alkonyat, olyan súlyos lett a szívem, hogy egy tapodtat sem vitt tovább a lábam. Nem tudok én már a nagyúr nélkül élni, de az új istenhez a nagyurat sem tudom követni. Óh, mi lesz a világgal, ha Bors vezér is elhagyja a nyilas istent! Öljön meg, taposson el, nagyuram, hogy ne lássam Bors vezért idegen istennek szolgálni. Oltsa el az életem itt a fia sírjánál.

Nehéz zokogás volt a szolga beszéde. Bors vezér nézte az öreg csontot. Nézte, nézte és mintha a tisztes vonások, az ősz haj, a mély barázdák mögött századok eltünt világát látta volna. Erős fakadású, merész, szilaj legényeket látott gyilkoló nyíllal és éltető, puha, jó szívvel. Vad lovakon robogtak és irtózatos ordításukból vér csurgott s az összezúzott ellenség jaja. És látta őket gyönge lány mellett, félénken és pirulón, amint dal fakad belőlük, szelid, mint a reggeli álom és jóságos, mint az anyatej. És látta drága tökéletlen hasonlóját a drága tökéletlen fajnak: a morcos, nyügös nyilas istent. Aki néha duhajul legénykedett nyilaival az ég mezején, néha zsarnok volt, de oly dúsan adakozó és gyermekül jó. Óh, ezt az istent nem lehet elvenni ettől a fajtól, ebben él ő, ez az ő levegője és nem halhatnak meg egymás nélkül. Rátette kezét az öreg szolga vállára:

- Megfizetek az idegen istennek - súgta alig érthetőn.

A vén Györke olyan hőköt kapott, hogy majd hátravágódott bele. Értett már mindent a gazdája szeméből, de nem mert hinni neki. Elfúlva esdekelte:

- Hogy mondta, nagyuram, hogy mondta!

A teljes hold megvilágította a Bors vezér arcát. Szomorú volt az, de diadalmas. Szemei mély kútjában titkos fényességek villóztak. Most már érthetőn, ünnepélyesen mondta, mint egy esküt:

- Megfizetek az idegen istennek.

A vén szolga levágta magát a sírra és úgy zokogott, hogy az diadalmas nevetés volt. Átölelte kisebbik gazdája örök házát s csókolta a föld lenge haját. Azután felugrott, belerikkantott az éjszakába s a hold hegedűjénél egy ősi táncba kezdett. Cifrázta, bokázott, megdöngette az öreg föld hátát. - Csuhaj, sohsem halunk meg! - rikoltotta. És a hallgató sírokon szétöntötte az öröm nehéz borát.

A fák, a füvek, az éj szemei csodálkozva nézték a nagy emberi furcsaságot. Milyen furcsa a világ, ha örömmé vagy fájdalommá lesz az embergyermekben. Bors vezér nézte a nagy gyermeket és két szeme egyetlen forró ölelés volt. Az augusztusi égről pedig hosszú, fényes nyilak hulltak alá. Izenetei a morcos öreg úrnak: - Ne féljetek, én itthon vagyok!

IV.

- Felébredt az urad?

- Mú.

- Mondd meg, neki, hogy püspök őszentsége várja.

- Bú.

- Hát te mikor térsz meg?

- Mú.

- Adj valamit ennem, éhes vagyok.

- Bú.

A káplán kezdett kijönni a kegyességéből:

- Az ördög a buta parasztját vigye el! Nyelvén beszélők neki s ő nem tud mást, mint mú meg bú.

- Bú, bú, - visszhangzott az öreg Györke.

- Ebbe az ördög szállt, ezt exorcisálni kell, - esett a nagyobbik kétségébe a káplán.

- Nincs abban ördög, szent atyám, csak süketnéma a szegény jószág - szólt Bors vezér, aki odaérkezett és rögtön megértette a vén Györke jobbik eszét. Azután kérdezte:

- Felébredt már a püspök őszentsége?

- Már két órája imádkozik és vár az ő engedelmes fiára.

Beléptek a sátorba. A püspök alig látszott ki ájtatossága mély kutjából. Már perceket álltak ott s csak akkor bontakozott ki nagy bajjal az imából, mint bódult tyúk a gomolyagból. Révedezve kérdezte:

- Itt van már az én édes fiam?

Bors vezér odament a püspökhöz és kezet csókolt neki. A vén Györke beleharapott a bal öklébe. Aztán, mint megdorgált kutya, lefeküdt a földre, a sátor egyik zugába. Bors vezér a püspök mellé ült, melléje pedig a káplán telepedett. Kétoldalról könnyebb a lelket az egyenes útra terelni.

Már egy órája folyt a tanítás. A nagyúr értelmes, befogadó tanítvány volt. A püspök most azt magyarázta, hogy az új isten a szeretet istene. A nyilas isten vallása gyűlölség és gyilkosság volt. Bors vezér szelíden mondta:

- Az új isten németjei megölték az én vitézeimet.

- Az az ölés nem gyűlölség volt, fiam. Az szeretet volt, a Krisztus égő szeretete.

- Mi sem azért öltünk, mert gyülöltünk. Mi is azért öltünk, mert szerettünk. Szerettük a fajtánkat, a gyermekeinket.

- Az bűnös szeretet volt, fiam. Krisztust kell szeretni és az örökkévaló lelket.

Györke a sátor földjeiből kiharapott egy darabot és nagyon megnehezedett a süketnémasága. A püspök tovább folytatta:

- Szeretni kell mindenkit. Szeretni kell azokat, akik minket gyűlölnek. Áldani kell azokat, akik minket átkoznak. Ha elveszik a felső ruhádat, te add oda neki az alsót is. Ha jobbfelől arculütnek, tartsd oda a balorcádat is.

Bors vezért nagyon érdekelte a dolog:

- Szent atyám, ha nagyon megütnek, akkor is tartsam oda?

- Annál inkább, édes fiam. Minél jobban megalázod magadat, annál előbb leszel a Krisztusnál.

Egy rettenetes üvöltés rázta meg a sátort. A vén Györke, mint egy sebzett medve, rohant ki. Felragadta harci szekercéjét s veszett futással nekieredt az erdőnek. Az első szálfának, ahol feleszmélt, nekiesett, vágta, ütötte, szabta a szegény teremtést:

- Tartsd a balorcádat, te ferdeszájú, te!

- Add az alsó ruhádat, te akasztottszemű!

- Alázd meg magadat, te tömjénszagú!

- No, áldj, áldj, áldj! - és minden szóra irtózatos csapással emésztette az ártatlan fa testét.

De amikor kiverte dühét és hazafelé tartott, már csendes, buta szemet tágított a vele szembejövő, sétáló püspökre. A szent atya kegyes mosolygással kérdezte:

- Hát te, jó ember, mikor fogsz megtérni!

- Mú, mú, - dadogta Györke. És lelke zsebében, mint dugott aranyak, rejtett kacagások csengtek össze.

V.

- Súgok valamit, - mondta halkan a bokor a bokornak.

Az feléje hajolt, ágai közé ölelte ágait, simuló hizelkedéssel várta kis huga titkát. Ez lassan, mint végtelen vágyat, édesen, mint szerelmes ígéretet súgta:

- Meghalok.

- Meghalok - súgta tovább a másik bokor. És az erdő ernyedt szívén édesen csiklandott át a szó. Mintha jó, öreg anya keze cirógatja meg a hazavetődött gyermek lágy haját: - Gyere aludni, fiacskám, anyuka majd énekel neked.

- Meghalok - súgták tovább a bokrok. - Meghalok súgta fának a fa. - Meghalok - zizzent minden virág ajkán. A végtelen erdő, a mérhetetlen horizont millió és millió ajakkal súgta: - meghalok.

Minden arany volt, bíbor és édes szomorúság. Oh, nagy király a halál s bevonulásán kijön a dolgok minden aranya és bíbora. Szürkés, sötét, sápadt színek az életre ítélt dolgok fegyenc-ruhája. De mikor halni megy: bíborban és aranyban énekli mindenik: - Lássátok, ez vagyok. Arany, bíbor, gazdagság a lényegem. De az irigy élet nem engedte, hogy megmutassam magamat.

Bors nagyúr a keleti ormon állt, a síkra vezető törés felett. A szeptemberi nap szára meghajolt s a pompás kehely már a hegyek széle felé lengett. Bors vezér állt s hosszú, feszült vigyázásban nézett az erdő mélyébe homályosuló vágásba. Két merő szeme, mint két kinyújtott erős kar fogta a világot.

Tegnapra lett készen a Bors nagyúr új lelke. A püspök megkeresztelte és befogadta az új isten kebelébe. Rögtön útnak is indították a káplánt István úrhoz. Vigye meg a hírt: az új Magyarország egy új szegeletkővel lett erősebb. Györke lekísérte a szent embert a legközelebbi szállásig, hogy onnan aztán fegyveres vitézek vigyék tovább. Onnan várja vissza a vén szolgát Bors nagyúr.

A váró lélek, mint egy roppant pók, messzire szövi szálait. Bors nagyúr lelkét messze-messze gyönge hangok ujjai érintik. És ő már fellobog, mint a jó szélbe jutott fáklya. Tudja, hogy a Györke lova patái verik az erdő nyirkos földjét.

Most már ének is hallatszik, öreg, rozzant, kanyargós ének. Szerelmes nóta fakad a vén csonton, rozoga sziklán tavaszi virág. Cifrával pótolja a fiatalját s úgy elkanyargatja, mint lovatfogó pányvát.

- Holló, holló! Erre szolgám, itt vagyok, - kiáltotta a nagyúr.

A völgyek megbújt lányai felugráltak az erős férfihangra. Dévaj incselkedéssel kiáltozták mindenfelől: - Itt vagyok! Itt vagyok! De a fehércseléd gonoszsága nem fogott már az öreg szolgán. Nem bódult sem jobbra, sem balra, tudta, merre kell mennie.

Az erdőből kitünt egy lófej. Utána az öreg Györke előrehajló, jó, ravasz feje következett. Rózsás és jókedvű volt az őszi nap az őszi arcon.

Bors vezér kérdezte:

- Jó kezekre bíztad a papot!

- Jókra én, jobbakra már nem is lehet.

- Hány vitéz ment vele!

- Hat kopjás vitéz ment a hírrel - felelt az öreg s huncut mosolygás csordult ki a szájára.

Aztán halkan beszélgetve mentek a sátor felé. A vén szolga fel-felkacagott. A mogorva szálfák tovább adták a kacagást, mint gyanus aranyat. Mintha mindenik tapogatná: mi cseng benne olyan különösen?

A sátorhoz értek. Bors nagyúr bement a sátorba. Györke leszállt a lováról. Akkor nagy óvatosan körülnézett. Hosszú, ravasz mosolygás nyúlt el az ajakán, kiemelte nyakából domború iszákját s a vén tökéletlen halk, furcsa táncba kezdett vele. A ló meleg szemei nézték az öreget és mondták: - Vén bolond vagy, jó gazdám, de én már így szeretlek.

VI.

Bors nagyúr belépett a sátorba. A püspök egy ó könyvből olvasott. Furcsa, fekete girbi-görbék voltak előtte és ő csak nézte, nézte azokat. - Ez is bolond egy mulatság lehet, - mondta a Bors vezér kisebbik gondolata.

A nagyúr meghajolt, megcsókolta a püspök kezét. A szent ember nagy, erős, kék szemeit felemelte új fiára:

- Mit akar az én legkedvesebbik fiam?

- Nem tennénk egy sétát, szent atyám? Olyan szép, csendes napeste van.

- Legyen kívánságod szerint. De milyen különös tűzben lángolnak ma a szemeid.

- Felszél fújta meg, őszi felszél. A keleti sziklahasadékban voltam.

- Az előbb az mondtad, hogy csendes a napeste. Hogy fújta meg a felszél, csendes napestén?

- Hirtelen támadt, hirtelen ment el. Megverte az erdőt s már nyoma sem volt. Olyan rettenetesen hatalmas volt s már nincs sehol. A dolgok megint olyan nyugodtak, mint azelőtt. Ugy-e, szent atyám, jól van, hogy a szélvész elmúlik s a csendes dolgok örökké vannak?

- Minden jól van úgy, ahogy a jó Isten rendelte. A csendes dolgok megmaradnak, mert meghajolnak a szélvész előtt. Így kell meghajolni mindenkinek az isteni akarat előtt. Aki nem hajlik, örök pusztulással pusztul el.

A nagyúr lehajolt és újból megcsókolta a szent ember kezét. A püspök széles áldással tette kezét a lehajló főre:

- Te meghajolsz, téged örök kegyelmébe fogad az irgalmas Isten. Bár ilyen volna az egész fajtád. De makacsok, de duhajok, de inkább meghalnak, hogysem befogadják a Krisztust.

- Furcsa, furcsa nép ez, szent atyám, - mondta a nagyúr s a szokottnál mélyebb volt a hangja.

Megindultak. Lassú léptekkel mentek át a fensíkon. A nap már érte a világ peremét s érzett az erdő nedves szaga. - Ni, erre még nem is jártam, - szólt a püspök.

A fensík széléhez értek, hol a törpe dombok s a messzi síkság felé tartja homlokát. A sziklák hatalmas félkört alkottak. A félkör közepén friss forrás bugyogott fel. Köröskörül nagy halmok voltak: összesen tizenegy.

- Ez az én temetőm, szent atyám, az én elmúlt életem.

- Az az élet a kárhozaté volt. Levetetted, mint szennyes inget. Tűzben égett meg, a bűnbánat tüzében. Most csak egy életed van: a Krisztusban.

- Ez a tíz halom a vitézeim sírja. Hűségesek voltak s az én életemet élték. Fájt nekik a fájdalmam és kacagták az örömömet. Az egyik egyszer mély sebet vágott magán, mert javasembertől azt hallotta, hogy attól az én sebem meggyógyul. A másik még az apámat is karjain hordta. Becsületesebb ember nem volt ezen a világon. Egyszer hetekig beteg voltam. Idegen láz verte a testem. És ő fogadást tett a nyilas istennek, hogy nem eszik addig, amíg fel nem gyógyulok. Szegény öreg alig állt lábra a gyógyulásom után. Egy meg tejtestvérem volt, velem felnőtt kenyerespajtásom. Megérezte ez, ha bajom volt, akármilyen messze is járt. Mikor gyermekek voltunk és szétkódorogtunk az erdőben, ha én tüskébe léptem, vérrel virágzott fel a lába. Ha gonosz ág zsenge arcom megnyomta, kéken dagadt fel gyenge arca. Mind ilyen hűségesek voltak, mind úgy tudtak szeretni és hős lenni. Mi lesz belőlük, szent atyám?

- Örök kárhozatban fognak elégni, mert nem ismerték a Krisztust, a megváltó édes Jézust. Örvendj, édes fiam, hogy téged az ő szerelme megváltott a pokol kínjaitól.

- Ebben a halomban a fiam alszik. Az én édes, egyetlen fiam. Tizennyolc tavasz nyitott virágot neki és most letörték száláról. Pedig milyen virág volt, vitézek virága, lányok szemefénye, ellenség ijedtsége! Négyéves korában már úgy ülte a futó lovat, mint harcos isten gyermeke. Hatéves korában már úgy dalolt, hogy a lányok szeme kiharmatozott tőle. Hogy szeretett, milyen aggódással követett nyomon a hadakban. Mi lesz az én édes fiammal, szent atyám?

- Ott van helye, ahol a többinek: az örök kárhozásban. Krisztus nélkül élt, pogány volt, istentagadó. De annál nagyobb kegyelem vár rád, édes fiam.

- Szent atyám, mi lesz azzal a némettel, aki megölte az én fiamat? Mi lesz azokkal a németekkel, akik megölték az én vitézeimet?

- Ők a hitért haltak meg. Ők Krisztus örök szerelméért öltek. Ott lesznek az Atya fényességében, mennyei szent virágok illatában, az édes Megváltó nézésében, hervadhatatlan örök boldogságban. Oda kell neked is jutnod, fiam.

- Szent atyám, hát igazán meg kell bocsátani annak, aki bántott minket?

- Igen fiam. Hogy is kérdezhetsz ilyent?

- Szent atyám is megbocsát?

- Én is és minden jó keresztény.

- Szent atyám, igaz az, hogy adni kell annak, aki kér, nyitni annak, aki zörget?

- Így tanultad tőlem, fiam.

- Szent atyám is ad annak, aki kér?

- Krisztus parancsa mindenkit köt. Engem is, úgy, mint mást.

Bors nagyúrnak egészen más arca lett. Szemeiben mély lángok gyúltak fel. Ajkán nehéz mosolygás volt, alsó állkapcája előrenyúlt, mintha rettentő harapásra készülne. Gyerekesen tettetett panasszal mondta:

- Jaj, szent atyám, nagy az én bajom, nagy eset esett velem. Eltörött a fakupám. Az én drága, régi, jó fakupám. Miből fogok én már most édes bort inni, fehérvári szent emberek jó borát? Szent atyám, kereszténységes, szentséges, átkozókat áldó, ellenségnek megbocsátó, kegyes atyám, adja nekem a koponyáját kupának!

A püspök felriadt:

- Megbolondultál, édes fiam?

- Megbolondultam? Ugy-e, drága szent atyám, azt hitte, hogy én vagyok a bolond? Hogy engedem bekötni a szemem és vezetni fog, mint gyenge asszonyt? De én voltam az okosabb, de a nyilas isten több eszet ád, mint a kántáló idegen isten. István úr akaratja betölt, a kegyelmed szent szolgája híreli neki, hogy milyen jó keresztény lett Bors vezér, akinek megölték a fiát. Hát ezt a kereszténységet kipróbálom szent atyámon, hisz kardot is csak próba után veszel. Hát csak tartsa a balorcáját, szent atyám, csak imádkozzék értem, csak áldjon, mert esküszöm a nyilas istenre, hogy megölöm, itt, a fiam sírján!

Az utolsó szavakat már veszett zúgással lobogta a felgyúlt emberfáklya. A hatalmas vadászkés lecsapott a püspök mellébe s ő véres köhögéssel nyúlt el a fiatal vitéz sírján. És már szagolhatta a mennyei virágokat az örökkévaló atya fényességében.

Diadalmas, szilaj kacagás hasadt a levegőbe. Az egyik szikla mögül Györke rohant elő. Odafutott, megcsókolta gazdája kezét. Azután megállt a holttetem fölött s komikus utánzással kezdte kántálni:

- Dodorum vobisco, lirom-lárom, meghaltál német.

De a nagyúr nem ügyelt a vén szolgára. Hatalmas késével tépte, szaggatta a sírt. Györke félrehúzta a hullát és azzal bibelődött. A nagyúr csak ásott, ásott. Végre megnyílt az örök hajlék.

Ott feküdt a fiatal Bors, vitézek virága, lányok szemefénye. Ott feküdt egy irtózatos emberi csontváz, melyről híg, feketés hús csurgott le. Mellette egy szétolvadó ló. A lelkes ember húsa egybefolyt a lelkes állatéval. Irtózatos szag jött ki a megnyílt sírból.

Györke akkorra már lemetszette a püspök fejét. A nagyúr felemelte a fejetlen hullát s hatalmas lóbálással dobta a sírba a fia lábaihoz.

- Menj, gyalog ember, fejetlen ember, légy örök szolgája az én lovas fiamnak. Te szolgálni fogsz az én fiamnak, a te istened szolgálni fog az én istenemnek, a nyilas istennek, az egyedül valónak!

Aztán együtt tetézték újra halommá a sírt. Mikor késő este Bors nagyúr a sátra előtt nézte a forgó csillagokat, Györke egy éktelen tömlőt cipelt melléje a sátorból. Aztán átadta az új kupát, szép, síma, tisztára főzött koponyát. Az öreg aprósan kacagott:

- Nekem is van ám új kupám.

És egy másik fehér, vigyorgó koponyát mutatott elő. Bors vezér kérdezte:

- Hát azt hol vetted?

A vén szolga kacsintott:

- Találja ki a formájáról.

- Találja az agg eb.

- Hát ez a szent püspök kappanya.

Bors nagyúr felugrott:

- Te, hát nem küldted el a hírrel István úrnak?!

Györke megtörölte a száját, mint egy jó falatra.

- Küldést küldtem, de nem őt, hanem a hírt. Azt meséltem neki, hogy nem lehet bízni a kopjás magyarokban, meg fogják gyilkolni az úton. Adja hát át nekik a püspök izenetét, azok majd elviszik. Ő meg jöjjön velem vissza. A nyavalyás reszketett, mint a hétnapos kórság. Aztán most itt van la, nekem is van új kupám.

VII.

A napok mentek, mentek. Fáradt, elcsigázott tevék mentek át az életsivatagon. Egyik hozott tömlőt, frissítő italt, távoli remény izenetét. A másik nem hozott semmit, semmit. Vagy szomorúságot, vagy halált. És az emberek mindig újat vártak. Mindig újat, mindig jobbat. És a halál nyugodtan ült a karaván végén.

Bors nagyúr várta István úr követségét. Nagyokat ivott, nagyokat aludt és nézte az őszi világot. Lassan-lassan az élet épülő kedve elhatalmasodott benne. Formás fehérnépeket látott s édes hang hívta az élet felé. Oh, lesz még holnap, lesz élet, munka, új család számára. És tenyerén göndör kis fejek meleg puhaságát érezte.

Egy napon aztán estefelé, megzendült az erdő. Megzendült az erdő és a Bors nagyúr szíve. Az őszi erdő rőt sátorából tizenkét ékes vitéz vágtatott a Bors vezér sátra felé. Élükön Both nagyúr.

Bors vezér elébük ment. A vitézek leszálltak a lóról. Bors vezér felfelé fordult szemekkel, kenetes, kanyargó hangon énekelte:

- Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus!

- Jóestét, pajtás, - mondta Both és magához ölelte a megtért oroszlánt.

- Üdvözöltet István úr, Bors pajtás. Megtérésed nagy örömet okozott neki. Azt izeni, hogy vár, hogy első leszel tanácsában, jószándékában.

- Az én édes Jézusom akaratja teljesedjék mindenben - énekelte Bors vezér és még fennebb akasztotta a szemeit.

- Tyűh, hogy beletanult a koma. Többet ad, mint amennyit kérnek tőle töprengett magában Both nagyúr. És megpróbálta a világi dolgok felé csavarni a beszédet:

- István úr már most is jósággal küld hozzád. Birtokaid megtoldja egészen a Tiszáig.

Bors vezér imára kulcsolta kezeit és savanyú lemondással sápítozta az ég felé:

- Ne gyüjtsetek magatoknak földi kincseket. Szerezzetek el nem múló kincseket ott fenn a mennyeknek országában.

- Csak nem fog ez így beszélni velem egész este! - dobogott a Both nagyúr belső fele. Aztán hunyorított Bors vezérnek:

- Menjünk a sátorba.

A vitézek letáboroztak a hervadó fűvön. A két vezér belépett a sátorba. Both vezér jókedvűen mondta:

- Most meg, pajtás, adj egy ital bort, meg valami falnivalót. Igyuk meg az új lelked torát.

Bors vezér most a sátor mennyezetét nézte. Most már orrhangon dünnyögte:

- Ne a tested tápláld. A test az ördög háza, a siralmak völgyének múló virága. Tápláld az örök lelket imádsággal.

Both nagyúr a földhöz vágta a fövegét:

- Ez megbolondult, a szekercés istenét a világnak! Adj egy kis bort, meg egy falást és hadd abba ezt a kámpicsorodott pofát, mert bizony faképnél hagylak. Inkább hálok rideg farkassal az erdőben, de nekem ne kántálján senki!

Bors nagyúr még éneklőbb lett s most már csak a két szeme fehérje látszott:

- Azok bolondok, akik e világ hívságait kívánják. Csak az ima jó e világon, tápláléka és itala a léleknek.

Both nagyúr erei pattanásig dagadtak. Végső elkeseredéssel tört ki belőle:

- Tyűh, a hét szentségit, ez csakugyan keresztény lett! És ennek én vagyok az oka! - és a derék úr elkezdte öklözni a homlokát, a mellét.

Bors vezér halkan füttyentett. Györke sunyi mosolygással jött be. Két letakart kupát tett a sátor közepén álló roppant fatönkre s egy telt tömlőt. Both nagyúr egyszer csak behallja az elkeseredésébe bajtársa régi hangját:

- Igyunk, Both pajtás!

A régi, jó vitézi arccal borral telt koponyát nyújt feléje Bors vitéz. Borral telt koponya van az ő kezében is. Both vezér fellélegzett s megtörölte izzadt homlokát:

- Csakhogy magadhoz jöttél. Már azt hittem, örökre elveszítettünk.

Összekoccintották a két emberkupát s fenékig itták. A Bors vezér szemefolyosóin tízezer manó vigyorgott. Szeliden kérdezte:

- Ismered, pajtás, a kupád képét!

Both vezér felriadt. Mikor a társa szemébe nézett, majd elejtette a kupát. Már mindent fogott a lelkével:

- Te, csak nem!! - nyögte és sötétvörös lett az arca.

- Hát ezt ismered! - kérdezte Bors és felmutatta a saját kupáját.

Both vezér egy percig üregesen bámult a két koponyára. Aztán fergeteges, rohanó kacagás zúdult ki belőle, hogy táncolt bele a sátor vászna. Akkor könnyektől csurogva nekirohant Bors vezérnek, ölelte, csókolta, ahol érte.

- Ez már döfi! ez már döfi! - nyögte az eltikkadásából.

Mikor magához jött, kérdezte a jobbik eszével:

- De hát mit fogunk mondani István úrnak?

Bors vezér szelíd részvéttel peregte:

- Szegény, kegyes püspökünk már nagyon öreg volt. A megkeresztelésemen érzett öröm megártott neki. Csendesen elhunyt, amint egy ilyen szent emberhez illik. A káplánja nagyon szívére vette püspöke halálát. A szent férfi többé sem enni, sem inni nem tudott, csak imádkozott. Tíz nap mulva ő is elköltözött az örök hazába, szent püspöke után.

VIII.

Az este mély volt. Holdtalan, de milliószemű. A vitézeket átjárta a bor lelke s csendes dalban fakadt ki belőlük. Körben ültek a tábor tüze körül. És énekeltek azokról, akik régen éltek, szerettek, öltek és meghaltak.

Bors vezér a sátor előtt ült Both nagyúrral. A vén Györke szorgoskodott köröttük. Húst felszolgált, kupát töltögetett. A két koponya szaporán ürült meg újra, meg újra.

Egyszer aztán Both nagyúr édes kérleléssel mondta:

- De most, pajtás, mondd el igazán tövéről-hegyire a dolgot. Hadd töltözzék a szívem vele.

Bors vezér elmesélt mindent. És akkor a két férfi lelkéből ős riadású pogány kacagás fakadt. A vén szolga hervadt lelke belecsörgött a két kacagás egyesült folyásába. És szállt, szállt, növekvő árral szállt a kacagás. Átcsorgott a fensíkon, a fákon, a hegyek ormán. És a sírok megmozdultak, a nyilas isten csontvitézei kiléptek, hogy rettentő szájukkal elkacagják a visszaütés nagy diadalát. Kijöttek a fák, füvek, dolgok lelkei s növekvő lobogással kacagták tovább az ős kacagást. A levegő lányai bontott zuhogással nevettek bele s kis, forró, kacagó száj volt a zengő ég minden csillaga. Áradt, zúgott, lobogott a kacagás, mint a tavasz dús élete, mint rettenetes fenyegetés. Hörögték a barlangok, zúgták az erdők, a Kárpátok óriásai, folyók lenge lányai s az elnyúlt síkság szőkehajú szele terjedt lobogással vitték a diadalmas kacagást. És az idegen isten emberei felriadtak az éjszakában. Felriadtak a német vitézek a sátorokban, felriadt a sváb tanácsos a palotában, a germán püspök a rezidenciában, a tót guardián a klastromban, a vend plébános a parókián, felriadt mindenki, aki az idegen istenből élt. És futottak a kardért, a gyilokért, a törvényért, a füstölőért, a keresztért. És az egyberémült sereg vacogó foggal, vad dühvel rázott kardot, gyilkot, törvényt, füstölőt, keresztet: - Jaj, Krisztus, jaj, Mária, mi lesz velünk! Valami fog történni, mert kacag a magyar erdő, kacag a magyar temető, a magyar föld. Nem lakhatunk jól nyugodtan, amíg egy lélek is életben van ebből az átkozott pogány fajzatból!

Kirándulás

I.

A kis Bandi már az éjjel is háromszor felébredt s reggeli harangszónak hallotta a szíve dobogását. Reggel hatkor már Margitka is kidugta sápadt, vézna arcát a paplan alól. Beteg, szőke hajára, szürkén kék szemeire, ráncos véngyermek arcára fényes boldogságot izzadt befűtött kis lelke. Meglökte mellette fekvő testvérkéjét:

- Bandi, Bandi, ma délután kirándulunk a Hűvösvölgybe!

Bandi ezt éppen olyan jól tudta, mint ő: nem is azért mondta. Ezt a mondatot egy hete úgy dobálták egymásnak, mint egy gyönyörű labdát, mely kedves a szemnek s a tenyér bőrének. Egy hét óta, mikor az apjuk pityókos boldogságában, a vasárnapesti alkohol nagy tavaszi ölelkezésében odaígérte a szemrehányó asszonynak:

- Majd mulatni fogtok ti is, csak ne zörögj. Jövő vasárnap kiviszlek benneteket a Hűvösvölgybe, ha koldussá leszek is.

A két gyermek kibújt az ágyból. A szomszéd ágyban, hátat fordítva egymásnak, az apa és az anya még aludtak. A férfi feje kilógott az ágyból, nehéz lélegzete mozgatta bajusza hosszú szálait. Az asszony hanyatt feküdt. Csontraszáradt arca a mennyezetre meredt, hosszú vékony nyakán megfeszültek az inak. Kezei mellén össze vannak téve. Mintha ez az imádkozó kéz védené. Mintha saját sírján fekvő kőemlék volna.

A két gyermek odament az ablakhoz. Úgy odatapasztották arcukat a piszkos üveghez, hogy az orruk kerekre töppedt rajta. Döbbent hallgatással lesték, hogy milyen idő van és kis szívük összedobogott. Oh, hogyha eső lesz, ha sötét felhő gonosz akarata jön: akkor hiába volt minden! Hiába minden szorongásuk, minden megspórolt elemózsiájuk, melyet az aligelégből maguknak félreloptak, hogy titkos külön lakodalmuk legyen. És kárba megy különösen az a sok jóságuk, melyet egész héten át odatartottak az anyjuk elé, mintegy szép rikító szövetet: - Úgy-e, mama, milyen jók vagyunk! Úgy-e, megérdemeljük, hogy elvigyenek a Hűvösvölgybe!

De kis szívük hiába csuklott szemükbe, hogy kiremegje a nagyúr markaiból a szép időt. Lakásuk a szerecsenutcai bérház hátsó mélyén volt a földszinten. Itt, ezen a szomorú udvaron mindig szürke idő van. A négyemeletes bérkaszárnya falai nem engedik be a napot, a tavaszt, az életbüntetés szelíd enyhítéseit. Ide csak az eső szokott becsurogni, piszkos, kormos eső, mely síróvá teszi a didergő falakat s a közéjük ítélt emberek életét.

A kis koporsó-udvar hallgatott. Szürke volt, hideg és szívtelen. A két gyermek összebújt az ellenséges anyag előtt, mint téli vihar fázó madarai. - Istenem, engedd, hogy jó idő legyen, édes jó Istenem, olyan jó fogok lenni! - ismételgette magában a kis leány.

Nagy nekirugaszkodással elhúzták az ajtó reteszét s félve, mintha jövőjüket nyitnák meg, léptek az udvarba. Az udvar közepéig mentek, addig nem mertek felpillantani. Akkor egyszerre felnéztek. Nagy, boldog fényesség fakadt arcukra. A szürke falak, büdös utcák, a síró udvar és a vackaikban ébredező nyűtt emberek fölött csodálatos fiatal, boldog ég mosolygott. - Szép idő van, mama! Mama, szép idő van! - kiáltották a gyermekek és berohantak.

Az asszony már szeszpetelődött. Magára kanyarította vén háziszoknyáját, melyen szeszélyes alakú foltok és ételdarabok jól sikerült arcképei rég elhonfoglalták az eredeti szövet helyét. Rázördült a gyermekekre:

- Ne zakatoljatok már jókor reggel. Ha felébresztitek apátokat, az lesz a vége, hogy itt maradtok. Jobb lesz, ha szépen megmosdotok.

De azért ő is kiment az udvarra és mikor visszajött, neki is fényesebbek voltak a szemei és széles mosolygás volt az ajakán. A gyermekek lábujjhegyre ijedtek s minden tagjukat külön gondossággal mozgatták, hogy mutassák, milyen csendesen vannak. A férfi már ébren volt, egyenesre feszítette testét az ágyban. De szemeit még nem nyitotta fel, hagyta, higyjék azt, hogy aluszik. Hadd élvezze egy kicsit apai tekintélyét a család félénk mozdulataiban. Egyszer aztán ráúnt a dologra:

- Margit, add ide azt a szilvóriumot!

Margitka éppen két kézzel merte arcára a vizet, vigyázva, nehogy fecsegjenek a visszahulló cseppek. Most ijedt buzgósággal rohant a szekrénynek s nagy felágaskodással kivett onnan egy háromdecis üveget, melyben valami barnássárga lé ingott. Csípőig legyürt szoknyácskája leesett lábaihoz s úgy botladozott oda az ágyhoz.

- Tessék, édesapám.

A férfi felült, elvette az üveget, ajkait már kicsücsörítette a nagy vigasztalás felé, de előbb apai tekintélye felzordult:

- Úgy, csak rugdosd a szoknyádat, van apádnak elég, amiből újat vegyen. Finom egy gyerek vagy.

A kis lány ott helyben megkövült. Még annyi gondolata sem volt, hogy lehajoljon a szoknyájáért. Egyetlenegy nagy szorongás töltötte meg s még lélekzeni sem tudott tőle. Apja már kiitta az italt s a lány csak akkor tudott megmozdulni a feléje tartott üveg felé. A férfi rámordult:

- Veszed fel a szoknyádat, mert mindjárt pofon teremtelek!

Margitka reszketve engedelmeskedett. Bandi, öltözködése bonyolult bibelődéséből, hízelgő, elkanyarított hangon énekelte apja felé:

- Apa, olyan gyönyörű idő van!

A négy gyermekszem rátapadt az emberre. Az már kilógatott lábbal ült az ágyon s egyik cipője talpát vizsgálgatta, mint egy tüdőbeteget. - Ezt is megeszi a fene egy hét alatt, - mondta a gondolata. A kis fiú mondata éppen jókor szúrt belé: volt alkalom, ahol visszaüsse a cipő kutyaságát:

- Mit jár a szád az időről! Mi közöm nekem az időhöz! Talán bankó-eső esik, azért van szép idő? Mert ti azt is felzabálnátok, a beletek istenét!

Az asszony, aki a tükör előtt fakó hajszálait igyekezte társadalmi renddé szelídíteni, csitítólag szólt közbe:

- Hiszen csak a kirándulásért mondja a gyermek. Azzal nem vétett semmit.

A férfinak, kit tegnap főnöke ok nélkül, pimaszul lehordott, kellett, hogy most végzet és úristen lehessen. Felpattant:

- Micsoda kirándulás? Ki beszél itt kirándulásról? Ezek érdemelnek kirándulást!

Az asszony visszafordult a tükörtől. Egyik kezében a fésü volt, másikban félig kész kontya. Kérlelve nyújtotta mindkettőt a haragos fátum felé:

- Hát csak nem mondhatod, hogy rosszak voltak szegények. Hiszen meg sem mertek mukkanni egész héten.

- Tudtam, tudtam! A fene látott ilyen asszonyt, aki összecimborál a gyerekeivel a saját apjuk ellen. Azért ölöm magamat, hogy nekik kenyeret adjak a szájukba. Őnagysága meg akarja riszálni a kék szoknyáját a Hűvösvölgyben, hogy többen lássák. Hát nem megyünk a Hűvösvölgybe! Értitek, nem megyünk!

A beteg cipőt dühvel lóbálta a család felé. Az asszony már könyv nélkül tudta férjét, némán fordult vissza a tükörhöz s részletes figyelemmel tűzte fel kontyát. A két gyermek szívén átzuhant a ledőlt világ. Ott, a szoba szögletében, a szekrény mögött volt elrejtve saját külön kis titkos pakkjuk. Benne hat darab szalonnabőr, két kiflicsücsök, egy főtt krumpli s egy egész szép méltóságos alma. Most nincs több remény, nincs többé jövő, nincs várni való!

Először a kisfiúból tört ki a zokogás. Nekifordult az ágy fejének, átölelte az ágy egyik lábát és sírt, mint az őszi csatorna. Margitka még bírta egy percig, mozdulatlanul, kidagadó szemekkel. Akkor aztán odatérdelt kis öccse mellé, átölelte s a két kis élet két keserves sírás egybezuhogó patakja volt.

Az asszony már a reggeli készítéséhez fogott és csak lopva-lopva nézett urára. A férfi hallgatagon öltözött. A sírás egy kissé facsarta a szíve alját, nem is akart ő ilyen záporesős nagy fájdalmat okozni. De mikor az irtózatos világ annyi karommal vág feléje, annyi lábbal rúg rajta. És neki csak ezt a kis családot szabad bántania.

A háború előtt egy nagy gépgyárban volt munkás. A munka súlyos volt és emésztő, de hozott jó liter borokat, húst minden második napra, sátoros ünnepeken még csirkét is. Ennyi jóért csak érdemes elemészteni magát az embernek. Aztán kiütött a háború s Hegyi Istvánnak tudtul adták, hogy sürgős érdeke erélyesen eljárni az ántánt ellen. Ő el is járt négy keserves éven át, a bal lapockájában még most is hord egy acélszilánkot ebből az eljárásból. Hogy megrokkant, a gyárba nem vették vissza. Boltiszolga lett egy belvárosi könyvkereskedőnél. Az alacsony, csúnya kis rác kereskedő gyalázatosan kiuzsorázta a hozzá szorult ember munkaerejét. Heggel héttől este hétig dolgoztatta. A szerencsétlen takarított, fát vágott, terheket cipelt. Pimasz gazdája már azt is megtette, hogy mikor egy-egy gazdag vevőnek kellett a lakására vinni egy-két könyvet, ő vette fel a szolga piszkos kék vászonköpenyegét és teljesítette a szolgálatot, hogy a kövérebb borravalók is neki jussanak. Tegnap egy ilyen eset miatt tört ki a panasz a szegény Hegyi Istvánból. A kis rác hörcsög piszkos szavakkal harapott vissza, pofonnal, börtönnel fenyegette.

A férfi megmosdott. Az asszony már tegnap este odakészítette ünnepi ruháját egy székre. És amint dércsipett bajuszát szép, hegyes fényessé kente, fekete haját erősen a fejéhez simította, amint felvette a szépen vasalt fekete nadrágot, a fehér, tiszta inget: mégis-mégis lelkébe csúszott a vasárnap. A gyermekek halkult sírása is jósággá gyült a lelke tekenőjében. Ma jónak, ma nagyon jónak kell lennie, ma sugároznia kell, mint a napnak. Mert mégis ez a jobbik kárpótlás.

Már fekete nyakkendőjét kötötte fel, mikor odaszólt az asszonyhoz:

- Mennyi szalonnát vettél?

- Egy félkilót. De természetesen elég lesz, ha a felét visszük ki.

- Pakold majd csak be az egészet. Egyszer rándulunk ki egy évben, hát ne spórolj. Ha éhezni akarunk, azért nem kell a Hűvösvölgybe menni. Én hozok egy liter bort a Mátyásból. Jobb is, olcsóbb is, mintha ott künn vennők.

A két gyermek ajkáról letört a sírás. Félénken, törtfényű szemmel néztek apjukra, mint egy hihetetlen boldogság káprázatába. Mellüket még rázta a szepegés, de ajkukra már kicsurgott a mosolygás édes teje. Várták, hogy még több szó fog biztonságot hozni. De csend lett, csak a házmester füttye hallatszott be az udvarról.

Végre Bandiból felrepült a remegő szárnyú kérdés:

- Apa, hát megyünk a Hűvösvölgybe?

A férfi már fel volt öltözve, szomorúan nézte korán megrokkant alakját a tükörben s visszaemlékezte a régi, nyalka öltözéseket. A gyermek hangja átment életén, mint messziről hozott rezedaillat. Halvány mosolygás bizsergett a bajusza köré:

- Persze, hogy megyünk. Mi a fenének vettük volna azt a sok zöld hagymát? De ha nem viselitek jól magatokat, onnan is hazakergetlek.

A két gyermek hangos sikoltással rohant apjához. Karjaikat ölelésre tárták s kis csőrük körül repültek a csókok, mint méhek a kas száján. A férfi szólt:

- Vigyázzatok a nadrágomra.

Azzal nagy óvatosan lehajolt s jól eltartva fejét a drága ruhától, odaadta a kis szájaknak. A gyermekek haja befolyt hajába, arcuk zsenge húsa odalapult arcához. És a megtaposott, elcsigázott ember szívében egy percre mégis jó íze volt az életnek.

II.

A gyermekek egész délelőtt a kapu előtt ácsorogtak és vigyázták az eget. Úgy érezték, hogy amíg ők ott imájukkal körültipegik az öreg, zord Istent, addig nem lehet baj a levegő kék udvarán. Néha befutottak egy-egy pillanatra: - Mama, olyan szép kék az ég! Mama, egy szikra felhő sincs az égen! - És ezektől a mondatoktól még szélesebben érezték a boldogságukat.

Tizenegy óra tájt mégis jött egy felhő a Városliget felől. Csúf kékes-fekete, bozontos feje volt. Haragosan közeledett a gyermekek felé, látszott, hogy azért futja a végtelenség utcáit, hogy gyötörje őket. Bezzeg a gyermekek most nem mertek befutni, nehogy anyjuk rémült szemükben s elárnyékosodott arcukon meglássa a felhőt. - Én Istenem, ne essék eső, én édes jó Istenem, csak ma ne essék eső! - Könyörgött a két kis szív. A felhő jött rájuk, mint kergetett bika. Éppen a fejük felett torpant meg és ormós hátával eltakarta a napot.

Mintha roppant szemfedő zuhant volna a két gyermek mellére. Az udvar komor lett, a falakra sötét szorongás ült ki s mintha megállott volna a világ szíve. Itt-ott egy-egy óriási csepp esett le. Hullt egy a Bandi kezére is, hullt egy a Margitka homlokára is. De egymásnak se mertek szólani, hátha ez a bevallás lesz a bűvös jel, melyre megerednek az ég csatornái. - Édes Szent Antal, drága jó Szent Antal bácsi, neked adjuk a titkos pakkunkat, ha nem esik eső, - rimánkodott a kisleányban az élet. Egy fiatalember rohant el előttük s valaki egy házból utána kiáltotta: „Siess, mert mindjárt nyakadba hull az eső!” A két gyermek szívéből fekete hullámok csaptak fel e szavakra, mint egy behulló súlyos kőre.

És akkor egyszerre előbukkant a nap. Rájuk nézett teljes arcával, forró kezével megfogta szívüket. A felhő meg elkezdett futni. Futott, futott, mint egy bolondos fekete kutya, melynek jól sikerült az ijesztősdi. Aztán egyszer nagy, fekete hurkákba oszlott szét, azok pedig apró bolyhokba szakadoztak. Tíz perc mulva már az ég derült volt mindenütt, kéken mosolygón, mint a jó Mária köntöse. Csak móka volt az egész, csak ijesztés. Talán egy vidám zenebohóc forgatja ezt az egész bolond nagy világot és ezt a két kis szívet is meg kellett ütnie, hogy az egész világ harmoniája kicsengjen az életből.

Féltizenkettő után hazajött az apa is. Egy liter bor és egy kis pakk volt a hóna alatt: benne nyolc sóskifli. És mert mindent érhet baleset ezen a világon, arra az esetre, ha a liter bor ellen titkos hatalmak áskálódnának, magába vett egy másik litert, ahol a lopók el nem lophatják s a

rozsda meg nem emészti. Ettől aztán mesekirály lett a lelke, fele sírt és fele nevetett. Keze tele volt lágy cirógatásokkal és dühös pofonokkal s maga sem tudta, hogy külügyi politikája milyen irányt fog venni a következő percben.

A gyermekek kifürtösödő boldogsággal futottak elé. Az apa Lear-királyi szélességgel nyújtotta nekik a zacskó kiflit:

- Nesztek, legyetek nagyságos urak. A Hegyi István gyermekei sóskiflit esznek, Krausz Simon úr, ha az ingébe is kerül Hegyi Istvánnak. Isten a kiflit nemcsak Krausz úrnak teremtette.

Ez után a teológiai megállapítás után megbabusgatta a két belecsimpaszkodott gyermek fejét s mártiriumos, dicsőséges jó apának érezte magát. A Krausz Simon emlegetése nem azt jelentette, hogy az ilyen néven tisztelt úr ott a közelben volt. Még azt sem, hogy az illető Hegyi Istvánnal bármilyen köz- vagy magánjellegű érintkezésben lett volna. Az egész roppant kápitálizmus ez alá a név alá személyeskedett Hegyi Istvánnál s képzeletében valami homályos pogány istenség volt, ezer szájjal, millió foggal és feléje nyílt irtózatos éhes szemekkel.

A rövid ebéd olyan volt, mint egy lázas sietséggel kiállt büntetés. A leves után Margitka boldog mámorában leverte a könyökénél levő vizespoharat. Az földre húllt, visított egyet, vádlón és kajánul, mintha kiáltotta volna: - Ezért itthon kell maradnotok! - A két gyermek egy pillanatra halálos rémülettel nézett apjukra. De azon a megivott bornak éppen egy jósághulláma csapott át. Odakacagott a rátáguló ijedt szemeknek, barackot adott a Margitka szöszke fejére s nagy szélesre nyitotta ki lelke ajtaját:

- Ne félj, egérkém, egy pohár nem a világ. Én is voltam gyermek, én is törtem el poharat, nem is egyet.

III.

Végre a család megindult a Rákóczi-útra, a közeli villanyosállomáshoz. Elől ment a két gyermek, szép vasárnapi fésüléssel, ünnepi ruhában. Mind a kettő karján ott volt a kis felsőkabátka, este még hűvös lehet. Margitka ez alatt a kabát alatt szorongatta a titkos külön pakkot. De Bandi is mindegyre odanyúlt, hogy élvezzen egy-egy kortyot a közös boldogságból és érezze, hogy még megvan a kincs. Utánuk jött az apa, fekete nadrágban, fekete kajzerben, fekete nyakkendővel és fekete kalapban. Ezek a tisztes ruhadarabok már olyan rég voltak feketék, hogy ki zöldre, ki szürkésre kezdett fáradni közülük. De amiért vének voltak, ma fiatalos hévvel heccelték magukra a májusvégi napot és Hegyi István máris izzadt az ünnepélyességében. Jobb vállát tíz centiméterrel fennebb tartotta, mint a bal vállát. Ez a testtartás vele járt az ünnepi ruhával. A lennebb eresztett hóna alatt volt az újságpapirosba pakkolt liter bor. A kajzerje hátsó zsebéből kiállott a pipa szára. Leghátul jött az asszony dicsőséges kék ruhájában. Ő hozta a barna papirosba csomagolt, spárgával jól összehurkolt nagy pakkot: a kenyeret, a szalonnát, a zöld hagymát, a sóskifliket, a poharakat és az üres literes üveget, melyben a gyermekek vizet hoznak a közeli kútból. De volt a karján egy nagykendő is, hóna alatt egy régi esőernyő s másik karján a férje rokkant felöltője.

A Rákóczi-úton forró és sűrű volt a levegő. Az aszfalt meglágyult az izzó napban s szaga gonoszul torkonfogta az embereket: - Megfojtalak! - Az eldobott gyümölcshulladékok és a kocsiút trágyája gőzölgött mint az ördögök üstje. A sarkon egy lábnélküli ember, szemén nagy, fekete szemüveggel, fején fakó katonasapkával, cigarettákat kínált. A járdán a vasárnapi nép lökdösődött le- és felfelé. A gomolygó népszószban a közeli utcák örömleányai futkostak

az aznapra való kenyerük után. Az élet csúfsága vastagon ülte meg az irtózatos utcát, mint egy beteg ótvar. A villanyosmegállónál vagy ötvenen álltak a Keleti-pályaudvar felé meredő arccal. - A huszonegyes jön! - mondta valaki. - Nem, a hetes jön! - Számokat mondtak maguk elé, mintha valami végzetes, titkos játék előtt állanának.

Már a villanyos csengője is hallatszott. Minden test ugrásra feszült, minden láb rúgásra, minden kéz lökésre, minden száj harapásra, hogy a zsúfolt emberhúson át önmagát rúgja, lökje, harapja fel a villanyosra. A szemek ingerülten néztek egymásra s ebben a percben mindenik halálosan gyűlölte a másikat.

A villanyos előtünt. Még a lépcsőin is csüngtek. Egymásba zsúfolt izzadt arcok néztek le róla s a szörnyű hőségben mégis valami buta boldogságtól voltak fényesek. A tábla fenn lógott: - Megtelt. A villanyos meg sem állott, egyet csengetett s tova cammogott. A várakozók felhördültek, a villanyos utasai felkacagtak. A villanyos hátsó állóhelyéről egy óriási asszony domborodott az űrbe, mintha sürgősen keresne egy negyedik dimenziót. Egy Damjanich-utcai pék, aki feleségével és leányával, meg egy óriási pakkal várt, gyilkos szemekkel nézett a távozó boldogság után:

- Azt a nőstény elefántot is megüthetné a gutta, négyen is felférnének a helyébe. S az ilyennek megengedik, hogy vasárnap utazzék!

Mindenki kacagott, mert ez a kacagás megkönnyítő bosszú volt. Azután egymásra jöttek a villanyosok, mind zsúfolva, mind tele kárörvendő arcokkal. A várakozók káromkodtak. Hegyiné már tízszer cserélte terhét a karjain s nagy cseppek verték ki a homlokát. A két gyermek megint Isten felé nyúlt, hogyha már adott szép időt, sóskiflit s a formás világ annyi szépségét, csak még egy üres villanyost adjon. Minden közeledő kocsi elé odaterítettek egy imát s a kocsi mégis könyörtelenül áttiport rajta. A Margitka keze átízzadt a titkos pakk papírjain, a titkos pakk szalonnabőrei átizzadtak a kabátkához s titkos vegyi folyamatok történtek. Hegyi István egy darabig bódultan állott ruhája forró feketeségében, de aztán türelmetlenül toporzékolt:

- Az isteneteket! - Nem elég, hogy hétköznap ölöm magam értetek, még a vasárnapom is pokol legyen. Inkább visszamegyek a frontra, de nem állok itt ezen a büdös aszfalton.

A világháború megidézése hatott. Egy félig üres kocsi közeledett. Még meg sem állott s már vad tiprásban rohant a tömeg neki. Mindenki rúgott, lökött mindenkit. Egy vénasszonyt odagyomroztak a kerekek mellé s az a tipró lábak alatt is elgurult pakkja után sikoltozott: - Az istenért, a kuglófom, az istenért, a kuglófom! - Két úriasszony hajba kapott s olyan címeket mondtak egymásnak, melyek múltjukat igen erotikus megvilágításba helyezték. Egy katonának borzasztóan tetszett a dolog, úszott az egymást gyomrozó emberhúsban, mint hal a vízben. - Gorlice! Gorlice, - ismételte mint refrént s minden Gorlice után nagyot röhögött. Hegyiné még a fogaival is fogta pakkjait, de két sóskifli a behasított pakkból mégis a szüretelő lábak alá került. Hegyi a két gyermeket tolta előre, kik szörnyen összepotyolva, de végtelenül boldogan kerültek fel az állóhelyre. Mikor a kalauz látta, hogy már senki sem tud szuszogni, megindította a kocsit.

A kocsi megindúlt nagy neki-nekilökésekkel s az összezsúfolt embereket egymás hasába rázta. A Bandika jobb lábán egy éltes német nevelőnő alapította meg jövőjét s a kis fiú szemei majd kidagadtak helyükből, de nem mert megmukkanni. Margitka, mint egy régi adósság, be volt táblázva egy kövér kórista hasába, a művész arcáról rácsepegett az izzadság a kis leányra. Hegyiné, odaszorítva a kocsi fájához, mint egy emlékbe eltett virág, kétségbeesetten ölelte egybe a leendő lakoma szétomlandóságait. Hegyi úgy be volt ékelve két fiatal leány, egy magas férfi és egy vén asszony közé, hogy a fülein próbált lélekzelni. - Legalább annyi hely volna, hogy egy korty bort ihatnám,- mondta és sötét lett, mint egy eloltott lámpa.

Már közel voltak Budagyöngyéhez, mikor nagy háború ütött ki a kocsi rettenetes hőségében. Odaszorítva a kocsi ajtajához, egy egyetemi internátus igazgatója szenvedte a demokráciát. A méltóságos úr hasában egy tabáni pincér könyöke lelt enyhe fészket, akit különben egy termetes asszony szorított ebbe az előkelő helyzetbe. Egy kanyarulónál a kocsi megrándult. A kocsi meglökte a kalauzt, a kalauz meglökte a termetes asszonyt, ez meglökte a pincér könyökét. A méltóságos úr idegesen szisszent fel:

- Kérem, ez már mégis szemtelenség. Tudja ki vagyok?

- Tudja az istenlova, - felelt a pincér.

A méltóságos úr lecsapott a pincér fejére. Az rúgott, harapott, ahogy tudott. Mindenki minden mozdulatával három más embert bántott meg. A düh végigharapott, mint láng a deszkakerítésen. Mindenki szitkozódott, hadonászott, ütlegelt. A gyermekek sírtak, a nők visítottak: rendőr! rendőr! A villanyos riadtan rohant tovább.

Egyszer aztán a vonat megállt. - Végállomás! - kiáltotta a kalauz. Ez a kiáltás olyan volt, mint egy hirtelen megvilágítás: mindenki visszaszégyenült a vasárnapi előkelőségbe. Már a pincér sem hadonázott. Fájdalmasan cirógatta összegyűrt kalapját és keserűen ismételgette: A pincér is ember, azért a pincér is ember. - A méltóságos úr már le is szállott és már volt annyi lelki nyugalma, hogy megszokott ötödik fizetési osztályi lépteivel ment át a körötte mozgó demokrácián. A két gyermek nem látott, nem hallott, mint egy nagy csokoládés boldogság, muzsikálva forgott köröttük a világ. De alig ért földet a lábuk, az anyjuk kiáltása belehasított elrévülésükbe: - Az istenért, Bandi, elszakadt az új ruhád!

IV.

Igen, igen: a szép új sötétkék kabát el volt szakadva. A hónalj alatt a varrás s egy helyen hosszú hasadás a szövetbe. A család néma csüggedéssel állta körül a kiáltó sebet. A kocsiról leszállók jobbról-balról lökdösték őket s ők némán, igézett szemmel meredtek az atomok felbomlott szolidaritására. A férfi hördült fel először: - Megállj, kölyök, mert kitaposom a beledet!

A gyermek lelkét sötét, súlyos kétségbeesés tömte meg. És sajátságosan: az apja haragjában tényleg bűnösnek látta magát. Hegyi István megindult a lépcsőkön felfelé, a család követte. A gyermekek orrvérzősen, nem látó szemmel, lehajtott fővel mentek a szülők után, mert Margitkába is átfolyt kis öccse tragédiája. Amint a nyolc-tíz lépcsőfokot meghágták, felértek a füves térségre, mely az erdő fái előtt, a nagy vendéglővel szemben van. A térség eltaposott, megsárgult füve mindig ősz szagú s a halál titkos izenetével toldta meg a keserűségüket. Itt is, ott is kiránduló társaságok táboroztak, kacagás, káromkodás, cívódás folyta be a levegőt. A földön eldobott zsíros, lekváros s megmondhatatlan mocskú papirosok, üres szardinia skatulyák, csirkecsontok, szalonnabőrök s más megehetetlen dolgok hevertek. Ha egy kis szelecske bekapott a térségbe, ez a hulladék vidám tölcsérekbe táncolt össze s odaverte a kirándulók arcába a mások lakomájának az undorodását. - Menjünk oda, - mondta Hegyiné s a jobb szegletbe mutatott, hol még egy nagyobb tér volt szabadon. - Majd mondok valamit! Neked mindig eksztravagáncia kell. Kár, hogy nem téped le te is a ruhád magadról, - morogta a férfi s azért is a bal sarokba vezette a családot, mely sokkal jobban meg volt rakva kirándulókkal.

Letelepedtek. A férfi sötét volt és hallgatása úgy dűlt a család fölé, mint egy félig aláfűrészelt fa. - Vigyázzatok, gyermekek a ruhátokra! - mondta az anya és megkezdte a kipakkolást. - Adod már azt a poharat! - zökkent ki Hegyi Istvánból. Az asszony a hagyma és sóskifli

bozótból előhúzott egy poharat, melynek oldalait a papiros zacskóból kifolyt só megülte. Az asszony elővette a zsebkendőjét s szép fényesre tisztította. A férfi csordultig töltött és egyszerre kiitta. Megtörölte a bajuszát és végtelen keserűséggel mondta: - Azért a boltiszolga is ember! - Lehet, hogy ez a meglepő megállapítás a pincér fájdalmának késői visszhangja volt. De lehet, hogy lázadó felmozdúlás volt a saját sorsa ellen.

Az anya rendezte az ozsonna dolgát. Szalonnát vágott, hagymát tisztított, kenyeret szelt. A férfi féloldalra hevert, fejét feltámasztotta a jobb könyökére és belenézett a saját sötétségébe. Néha felült és mohó beszívással ivott. A gyermekek, ahogy nagy fájdalmas zsibbadásuk elmúlt, kezdtek széjjel nézni. A szellő egy nagy mocskos pakoló papirost táncoltatott feléjük s ők félénken húzódtak vissza tőle. A közvetlen szomszédban egy kaplony-utcai borbély családja lakmározott. A gyermekeknek nagy libacomb volt a kezükben. A drága hús jó szaga átjött és nyálat gyűjtött a két gyerek szájába. Hátuk mögött egy fiatal pár ült a kibontott gazdag lakoma mellett. Egyetlen kis lányuk, egy nyolc éves cigány szemű elevenség egy gyönyörű szőke babával játszott. Meg-megnyomta a babája hasát s az felsikoltott, mintha bárókisasszony volna Beniczkyné valamelyik regényében. Margitkának a szemeibe dobogott a szíve s nézése olyan volt, mint egy mély örvénybe zuhanás. És mindenütt ivó, falatozó társaság, sonkák, tészták, rántott csirkék és más csodái a csodálatos pénznek.

A két gyermek különös feszültséget, majdnem szégyenfélét érzett. Félénken bújtak egymáshoz. Mintha ledült volna valami bennük, mintha egyszerre nagyon hiányozna valami. Egyszer Bandi észreveszi, hogy nénikéje még mindig kezében szorongatja a titkos külön pakkot.

- Margit, Margit, a titkos elemózsiánk! - súgta a lányka fülébe.

A kis lány a felébredés megrázkódásával tárta ki a markát. A titkos kincs tényleg ott volt. A szalonnabőrök sápadtra pállottan jöttek ki a szétizzadt papirosból. Nagyon undorító, nyálkás valami volt az egész héten át gyűjtött titkos kincs. A két gyermek szétnézett a környező lakomákon, ahol ragyogott a sonka, illatozott a rántott csirke és ünnepi tedeumot harsogtak az emberi gyomor örömei. Nagy szégyent éreztek, mint valami elkövetett bűn tudatát. - Dobjuk el - súgta megint Bandi.

- Nesze, dobd az erdőbe, mondta halkan a kis leány, de meg ne lássák.

A kis fiú felállt, erősen a markába szorította a titkos kincset. Vontatva, mintha lopni menne, tett vagy tizenöt lépést. Elért a fák széléig s a szíve megdobogott az erdő előtt. Milyen nagy dolog az erdő. Be akarta dobni a fák közé a kincset. De úgy érezte, hogy most mindenki őt nézi, hogy a fáknak is szemük van s azok is őt nézik. És mindenki kacag az ők pállott szalonnabőrein. Nadrágzsebébe dugta a titkot és visszasurrant testvére mellé.

Megkezdődött az uzsonna. A gyermekek fanyalogtak, alig ettek. Máskor királyi kecsegtetés volt nekik a szalonna ígérete, most pedig olyan nyomorultul és szegényen csak szalonna volt. A férfi már a második falatnál észrevette, hogy az üveg már üres. Felállott:

- Megyek, megtöltöm, itt jó hatvanas siller van.

- Nem lesz sok? - kérdezte félénken az asszony.

- Neked már sok! Már ezt is irígyled? Ti szét tudtok tépni egy ruhát, amiért én félévig dolgozom, mint egy marha. De nekem még ünnepnapom se legyen.

A közellevők odanéztek a felcsattanó hangra. A két gyermek szeretett volna elsülyedni. Az asszony csitította:

- Irígyli az ördög, megérdemli szegény fejed. Hozd csak, még nekem is jót fog tenni egy pohár bor.

A gyermekek megtörülték kezüket a csomag papirosába, felálltak és gyámoltalanul néztek maguk elé. Olyan hiábavalóságos furcsának tetszett előttük ez a világ, ahol a sonka, a rántott csirke, a liba, a baba, minden a másé. Olyan idegenek voltak ebben a világban, hogy nem jött mersz a lábukba, hogy szétfutkározzanak. Az anya még evett. Aztán gondosan vissza-csomagolta a megmaradt holmit.

A férfi visszaérkezett. Most elérzékenyült jóság gyűlt az arcára, mint egy esni készülő jó felhő. Már messziről fellóbálta a Krisztus drága vérét. Lelkendezve mondta:

- Te, ilyen sillert még Krausz Simon sem iszik.

Ebben a hasonlatban egész született magasságára egyenesedett ki a szegény letiport ember. Töltött az asszonynak. Az lassan, bölcs fokozattal nyelte le a drága nedvet. Mondta:

- Igazán, nagyon jó bor.

Hegyi István fényes boldoggá lett ettől a mondattól. Mert most egész feleségével nagyobb lett a jólesése. Mert úgy érezte, hogy ez a mondat egy jó meleg menedék, ahol nagyon együtt vannak s ahova nem tud berontani az ellenséges világ. Mosolygástól csepegett a bajusza, amikor mondta:

- Adj a szegény gyermekeknek is.

A két gyermek is kapott egy-egy félpohárt a Krausz nem látta sillerből. Homályos bágyadtság gomolygott tőle a fejükbe. Megint leültek a földre és néztek maguk elé. Az egyik társaságban egy túl piros-pozsgás hatalmas ember már tönkre ette-itta a biológiai egyensúlyát. Annyi ideje sem volt, hogy félremeneküljön, ott kezdett el öklendezni. Az emberek undorodva húzódtak el, mindenünnen szitkozódás repült feléje. Ő két roham görcse közül fenyegetőzve szavalt ki:

- Én is olyan adófizető polgár vagyok, mint bárki. Ott rókázom, ahol akarok. Akinek nem tetszik, menjen ki a Hüvösvölgyből.

Végre hozzátartozói elvezették. A méltatlankodás még sokáig zúgott a megzavart lakmározók ajakán. Aztán valaki harmónikázni kezdte:

- Egy rongy van, egy rongy van a szívem helyén.

Ez a lelki hánytató kimosta a szívekből a haragot. Hosszú, kanyargósan reszkető hanggal úsztak be a közös elérzékenyülésbe. A gyermekeknek felfordúlt a gyomra az előbbi látványtól és visszaemlékezték életük minden rossz ízét: a mezei poloskás málnaszemet, az egérszagú kenyér-dúcot, a rothadt debreceni kolbászt, mindent. A nóta aztán bennük is valami szomorú ringispilt indított meg s nem tudták, hogy a gyomruk vagy a szívük forog.

Az üveg megint kiürült. Hegyi István levetette a cipőit, a felesége ölébe tette a fejét, végignyúlt és úgy hátán fekve elaludt. Az asszony meg-megbabrálta férje haját és nézte a világot.

A két gyermek mozdulatlanul ült, hogy fel ne ébresszék apjukat. A két cipő gőzölgése, az ételek és hulladékok szaga nehézzé tette a forró megrekedt levegőt. A gyermekek szívében végtelen szürke nyomorúság volt a világ. Bandi félénken énekelt fel anyjához:

- Mama, mikor megyünk már haza?

- Ugyan, nem szégyenlitek magatokat, hiszen csak most jöttünk ki. Menjetek játszani, ne kuporodjatok itt, mintha betegek volnátok.

A két gyermek felállt. Megfogták egymás kezét és, tétován mentek az erdő felé. Az erdő szélén megálltak. Nagy félelmet és különös fáradtságot éreztek. Egyik bokor megmozdult.

Egy részeg ember könnyített a vasárnapi boldogságán. A gyermekek visszafutottak az anyjuk háta megé.

Már leszállt a nap, mikor Hegyi István felébredt. Fáradtnak, álmosnak, hiábavalónak érezte magát. - Menjünk! - mondta és húzni kezdte a cipőit. Az egész család készülődött.

A végállomásnál már óriási tömeg várt. Mikor odaértek, valami nagy szörnyűlködés volt az emberek között. Kézi ágyon egy fiatalembert vittek, egy rendőr alig tudott utat törni nekik. A fiatalember a közelben lőtte magát agyon a bokrok közt, ott talált rá egy szerelmes pár. Csak egy vékony véres sáv volt a homlokán. Ahogy a fiatal hulla átment a tömegen, a túltömött gyomrokon, a telefűtött fejeken, a torkig nótázott szíveken hideg húzott át. Mintha a halál kiáltaná a lakoma végén: fizetni! Margitka halkan átsírta öccse fülébe: - Oh bár otthon lennénk már!

V.

Az elindulás jelenetei megismétlődtek. Ugyanolyan várakozás a végállomásnál, ugyanazok a hiábavaló ostromok, ugyanaz az elkeseredett dulakodás, amíg feljuthattak egy kocsira. Már sötét volt, mikor a vörös szemű villanyos vitte őket a millió szemű város felé. De most még rosszabb hangulat volt a villanyoson. Az emberek fáradtak és nyűgösek voltak s minden mozdulatra becsületet sértett, magyarázatot kért, kikért, fenyegetőzött valaki. A gyermekek majd elaludtak a lábukon.

Mikor otthonukba beléptek és felgyújtották a villanyt, halálos fáradt volt az egész család. A szobában bennrekedt meleg s a délelőtt főtt ételek nehéz szaga várt. Bandi, mikor felső kabátját levetette, majd megtántorodott a rémülettől. A zsebébe rejtett kincs, az undok disznóság, izzadt zsírját átverte az új nadrágon. Hát már a nadrág is! Milyen írtózatosan el fogja verni az apja.

A család már vetkezni is kezdett. Az apa csakhamar ágyban is volt, végignyúlt és nehéz horkolással aludt is már. Bandinak a torkában dobogott a szíve és úgy vetette le ruhája egyes darabjait, mintha a nyakvágó gép számára csinálna toilettet. De Margitkában a sok beérzékelt dolog felmozdult, mint reggeli méhesben a méhek. Csicseregni kezdett:

- Mama, milyen szép volt az a baba!

- Nagyon szép idő volt. Ritka, hogy kirándulás így sikerüljön, - mondta az asszony.

- Látta mama azt a piros orrú bácsit? Olyan orra volt, mint egy paradicsom.

Az anya édesen kacagott:

- Látod, azért kell jó lenni, mert ha rossz leszel, te is olyan orrú férjet kapsz.

Erre már Bandiban is elmerült a tragédia, odabátorodott a beszélgetéshez:

- Milyen jó libacombot ettek azok a gyermekek. Mama, ha én nagy leszek, katona leszek, én mindig libacombot fogok enni.

- De adsz majd nekem is belőle? - enyelgett az anya.

- Mamának mindig a nagyobbat adom. Mama, mi baja volt annak a bácsinak, akit úgy vittek?

- Annak már nem volt, fiam semmi baja. Maghalt szegény.

- Mama, ha meghalunk, eszünk libacombot?

Az asszonyból még fürtösebben jött ki a kacagás:

- Mi lelkem akkor is eszünk annyit, mint most.

- Mama, mikor fogunk megint kirándulni a Hüvösvölgybe? - kérdezte Margitka hosszú, vágyakozó hangon.

- Majd a jövő évben ilyenkor, ha addig mindig jók lesztek.

Bandinak felragyogtak a szemei:

- Olyan szép az erdő, mama. Én úgy szeretnék Margittal menni, menni, sokáig be az erdőbe. Mi van, mama az erdőben, ahol már senki sincs?

- Medvecukor-ház csokoládé kerítéssel. De odáig csak a jó gyermek jut el.

Margitka felsóhajtott:

- Milyen szép volt az a rongyos ének, mama. Én úgy szeretem, ha szépen énekelnek. El tudnám hallgatni egy hónapig.

A gyermekek az ágyba bújtak. Az asszony elreteszelte az ajtót, eloltotta a villanyt s ő is eltette magát férje mellé a holnapi napra. A vastag, sötét levegőn, melegen és bűzön át a férfi horkolása olyan volt, mint egy idegen lelkiismeret. A fülledt szoba ránehezedett a mellre, mint egy lidércnyomás. Kihajolva az éjszakából, nagy, tág szemekkel néztek a fekvőkre a holnap gondjai. A férfi szájának erős borszaga birokra kelt a többi bűzzel s a csata megnehezítette a család lélekzetét. Künn sötét és hangtalan volt a világ és sehol nem dobogott részvét a megfáradt emberek számára. Hegyiné már csúszott lefelé az álom lejtőjén, amikor Margitka hangja utána repült, mint egy félénk pillangó:

- Ugy-e, mama szívem, ha holnap reggel felkelünk, még csak háromszázhatvannégy nap kell jók lennünk, hogy megint kiránduljunk a Hüvösvölgybe?

Bajkó Zsigmond öngyilkossága.

1. A tudás fája.

A nap felkelt. Muszáj volt neki. Megindult felfelé az égen. Nem tehetett máskép. Bajkó Zsigmond felült ágyában. Hivatalnok volt.

Bajkó Zsigmond felült ágyában és egy óriásit csodálkozott. - Miért nem lettem még sohasem öngyilkos, pedig ma éppen huszonhétéves vagyok? - Megtakarta a fejét: könnyektől viszkető szívét vakarta vele.

A szoba besírt a Bajkó Zsigmond szemeibe. A szomorú földszinti hónapos szoba, a nagy Krisztina-köruti bérpalota hátsó zugában, ahol sohasem beszél a nap. Sohasem énekli be bontotthajú zengő dalát, a zord, bosszúálló Istennek ezt a meleg bocsánatát. Az egyetlen ablak a lichthof szűk börtönére néz, szembe vele az árnyékszék keskeny, szürke, vaküvegű ablaka. És a bútorok: a fejzsíros, zokogó divány, az örökre beléje nyomott emberforma homorulatával. A vén asztal, ez az elaggott, tisztességre szoktatott házi kutya, mely féloldalra dülve töpreng, hogy melyik fájós lábát nyújtsa parolára az elmúlásnak. Az egyetlen fotel, mely nem emlékszik már sem a lába-karikáira, sem tépett plüsének színére: asztmás, köszvényes, ingerlékeny. Minden érintésre nyöszörög, jajgat, sóhajtozik, mintha a rajta ülők életét magába szívta volna s most visszaköhögné az idő fekete vizébe. Az étazser, vén hiú, gonosz csont: kaján mutogatással fecsegi el annak az éléskamrának titkait, ahol valaha zsíros bödönök, lisztes zacskók, befőttes üvegek boldogságát hordozta. Polcain kutyakalangyába dobott telefirkált papirosok és könyvecskék játszanak káoszt. Ez a Bajkó Zsigmond szellemi élete.

És a mosdó, a lepattogott bőrű mosdó, ez a vén, szétterpesztett ölü kofa, ki barna térdei közé szorítva a panaszos mosdótálat, bús hallgatással ül a ráfreccsentett szappanos víztől szeplős ó tükör alatt. Mintha merengő révedezéssel mondogatná oda az idő elfutó habjainak: - Milyen régóta mosdatom az embereket. És mégis piszkosak, mindig piszkosabbak.

A dolgok bementek Bajkó Zsigmond szemeibe, Bajkó Zsigmonddá lettek és szomorú élete még szomorúbb élet lett tőle. - Megfoghatatlan, hogy miért nem lettem még sohasem öngyilkos, - ismételte maga elé.

És az elmúlt évek, vézna, aszott, tépett koldusok, elébe álltak és mutogatták sebeiket. Azután egy csomó halott csecsemő gurult eléje. Mind megölt kis Bajkó Zsigmondok voltak. Mind életre, az élet egy-egy új kacagására, szélesszárnyú álmokra, zengő eposzokra születtek. De vad nénjük, az élet-Medea megfojtotta mindeniket s véres kis testük oda kötötte a Bajkó Zsigmond lelke szikláihoz. - Ilyen fiatalon milyen nagy temető vagyok már! - sóhajtotta Bajkó Zsigmondban a legmélyebb sóhajtása.

Lécfalváról jött fel a fővárosba, hogy megváltsa a magyarságot, a világot s az európai egyesült köztársaságok megbízható elnöke legyen. Gyorsvonaton jött, ráköltötte minden pénzét, csakhogy egy pár órával hamarabb foghasson a dologhoz. Lécfalváról jött, ahol a csendesvízű Feketeügy, a zágoni hegyek, a háromszéki síkság s az édesbeszédű faházú kis falvak különös titkok húrjait tették anyjából szakadt örök gyermekségére. Furcsa fiú volt, egy kicsit fuzsitus, egy kicsit félszeg és nagyon élhetetlen. Szemei csodálkozó kékjén mindig mesék mentek át és nem fértek rája a mindennapok.

Beiratkozott a műegyetemre. Miért éppen oda? Valószínüleg valamelyik világmegváltó álma választotta a modern technika vívmányait a leggyorsabb útnak. De még egy év sem telt el és Bajkó Zsigmond meglógott a modern technika vívmányaitól.

Elkergették, letörték az egyforma napok. Mert a napok, mint vén paralitikus színigazgatók mindig ugyanazt a szerepet osztották ki Bajkó Zsigmondnak. Hétfőn nem evett, kedden éhezett, szerdán bőjtölt, csütörtökön fog-sztrájkba tört ki, pénteken pedig megkoplalta a jó Jézus halálát. Milyen mélyen emberré jóságosodott az Istenfia, mikor ilyen egyszerű megemlékezést kívánt a szegény emberektől, mely nem kerül pénzbe és luxusadót sem kell fizetni utána.

De valami egyéb bibije is volt a dolognak. Ellógott volna ő onnan akkor is, ha a budapesti vágóhidak mind csak neki aprítanak pörköltet.

A rajztábla nagyon lapos deszka volt Bajkó Zsigmondnak s az ő szemeiben a székely erdők faltalan mélysége volt. Rendesen az történt, hogy a megkezdett hiperbola vagy más mértani idom egy kis székely házban vagy egy fiatal leányfejben végződött. A modern geometria ezt a fejlődési fokát pedig a Műegyetem még nem érte el. A két megnemértő félnek válnia kellett. Amelyik könnyebb volt, otthagyta a súlyosabbikat. Bajkó Zsigmond távozott.

Mert valami egyéb mozgott a Bajkó Zsigmond lelke csücskeiben. Kis elbeszélés, dráma- és líra-pörsenések fakadtak fel rajta. És Bajkó Zsigmond hosszú éjszakákon bő tintába folyatta fakadó lelkét. Megtörtént, hogy egyetlen éjjel írt egy drámát, öt verset és két elbeszélést. Volt ezekben a műfajokban szerelem, fájdalom, vágy, harag s minden strapája a lélekkel nehéz embernek. De mind olyanok, amilyeneket már megfájt, megszeretett, megvágyott, megdühöngött a világ minden poétája. Bizony még a szegény szavak sem voltak valami új ruhában. De mikor Bajkó Zsigmondban mindez olyan hallatlan fiatalsággal volt a saját élete: De mikor ezekben a nagy rohanású írásokban mégis végtelen ölelésekhez és végtelen csókokhoz jutott.

Ezeket a termékeket aztán lehetőleg mély és önérzetesen szerény levelek kíséretében hol egyik, hol másik szerkesztőségbe küldte. Egy-két privátórát adott s ezeknek minden jövedelmét a magyar posta belforgalmának fellendítésére szentelte. Oh milyen álmatlan lázzal leste az illető lap megjelenését, hogy odaadta érte anyagcseréje minden reményét! És sohasem hozta egy lap sem, sohasem. A vén kujon Gutenberg nem nyitott ajtót Bajkó Zsigmondnak.

A nyomorúság pedig nőtt, mint a Csillag Anna haja s mind súlyosabb lett a szegény Bajkó Zsigmond feje tőle. Ruhája atomjai kimondták a keresztény-kurzust s oly vad dühvel rugták el egymást, hogy a megszakadt szolidaritás hézagain Bajkó Zsigmond legbenső titkai villantak elő. Fehérneműje már csak gúnyos lucus a non lucendóval hordta ezt a gőgös nevet. Néha spárgával kötötte meztelen nyakához a gallért s állig gombolta fel kabátját, mert inge cafatait már semmilyen eszközzel sem tudta egységes akcióra birni. Enni pedig oly ritkán evett, hogyha néha félig jóllakott, részeg lett tőle s fellobbant bolond fiatalsággal, száz lehetetlen gőgös álommal volt azértis valószínűtlen.

Egyszer aztán, egy éjszakán, a könyörtelen hetek mégis nagy elhatározásra facsarták Bajkó Zsigmondot. Széles gesztussal s a tragikus hős királyi bukásával lemondott az európai egyesült köztársaságok elnökségéről. Megigérte azt is, hogy Shakespearenek és Petőfinek nem csinál többé konkurrenciát. Legyenek boldogok, felőle ne nyugtalankodjanak többé. Ő rendes ember lesz, mindennapi ember lesz; dolgozni és enni fog. Nagyon eltökélt, komoly és szilárd férfi volt ezen az éjszaka. De lelke szűkebb utcáiban halvány sírások ténferegtek.

Másnap elment egy nagyúrrá lett székelyhez. Ő maga keveset beszélt, azt is csak dadogva. De éhségtől tágult szemei, csontra száradt sápadt fiatal arca, szétzokogó ruházata odasírtak mindent a nagyúr elé. Ez átfutó szánalmában felöltöztette a fiatalembert, egyik budai korcsmában jól megvendégelte és betette irnoknak valamelyik minisztériumba. Akkor aztán el is felejtette, hogy Bajkó Zsigmond is van a világon.

Az első öt nap hallatlanul pontos, gyakorlati és buzgó férfi volt. Már reggel hatkor ott ácsorgott a minisztérium előtt, hogy a pedellus rémülettel képedt el: micsoda kataklizmák

lehetnek ennek a fiatalembernek a fejében, aki azt hiszi, hogy ezeken a falakon belül illik szorgalmasnak lenni. Szerencsére: buzgalma nem tartott sokáig. Öt-hat ebéd visszatáplálta a fiatalemberbe a régi Bajkó Zsigmondot. Már az első hét végén belátta, hogy az irnoksághoz pont annyi hajlama van, mint a modern technika vívmányaihoz.

De az utolsó nagy éhségek oly mély szervi ijedtséget vittek belé, hogy most már nem merte kimondani a válást. Így aztán öt hosszú évet bűnhődött át ebben az állásban, öt kárörvendőn teljes évet, mindenik háromszázhatvanöt napból állott, egy pláne, a disznó, még egy háromszázhatvanhatodikat is malacozott melléje. Még az idő is csak bemártja a szegény embert.

Csapnivaló rossz hivatalnok volt. Másolatai tele voltak hibával, kihagyásokkal, eltorzításokkal. Csakhogy éppen székely házat és leányfejet nem rajzolt rájuk. Ezeket most visszanyelte magába, úgy, hogy egy egész falu székelyház volt a lelke alján s mindenik ablakában egy fiatal leány mosolygott feléje. Oh, mikor fog útja ebbe a faluba vezetni! Néha napokig nem nézett a hivatal felé. Szidták, mint a bokrot s állandó ható tényező lett a közvetlen főnöke vérkeringésében. Most pedig, hogy a hivatalnokok egy részét útnak eresztette az állam, úgy lógott állásában, mint egy gyermekfog: csak egy ajtót kell becsapni, hogy kiheppenjen helyéből.

A pénzzel sohasem tudott bánni s az új valóságok vad meséjében jövedelme már csak arra volt jó, hogy mindennap emlékezzék arra, hogy tegnap is éhezett. Írni már nem írt. Shakespearenek és Petőfinek tett ígéretét lovagiasan megtartotta. De annál többet mesélt önmagának. Mesélt, ha az utcán ámolygó lépésekkel majszolta a helyváltoztatását, mesélt, mikor körmölt a hivatalban, mesélt, mikor feltét-nélküli főzelékét magába undorodta, mesélt mikor lefeküdt a naptalan szoba ágyába. Ezer és ezer különböző életet mesélt magának, mindeniknek ő volt a hőse. Mindenikben szórta az aranyat, mindenikben csodálatos lányok szerették halálos szeretettel s millió hab csapzotta életére az élet-Niagara öleléseit. Ezeknek a meséknek a gólyalábain gázolta meg a mocsár-napokat.

De már a mesék is bágyadni kezdtek az elszegényedő testben. Pedig a mese az egyetlen palló az anyaméh s a koporsó között. Aki lezuhan róla: élő hullája lesz az életnélküli életnek. Bajkó Zsigmond fokozott elképedéssel kérdezte:

- De hát mi a fészkes fittyfene tartott eddig életben? Az a háromszázhatvanöt feltét-nélküli főzelék, melyet évente megeszem? Ez a szoba, melyet a bolhatársadalom tagjai is bojkottálnak? A főnököm szabatos előadásai tehetségem pontos határairól? Micsoda hülyék az emberek, micsoda balekok, hogy élnek!

Eszébe jutott az Ember tragédiája s a Kovács tanár úr fejtegetései. Hát persze, ez a tudás fája, mely felszabadít, mely egyenlővé tesz Istennel: a halál, az önmegsemmisítés. Gömbölyű lombú nagy fát látott maga előtt súlyos, fekete gyümölcsökkel. A lomb közül rája vigyorgott az üregszemű ember! - Csak tőled függ, Bajkó Zsigmond, és már nem vagy írnok és nem eszel többé feltét-nélküli főzeléket, - mondta és a hangja hasonlított a Pethes hangjához, akit Bajkó egyszer hallott a Nemzeti színházban.

- Ma nem a hivatalba, a halálba megyek, - mondta hangosan Bajkó Zsigmond. És távoli, halvány örömet érzett, hogy elég irodalmi formában vonta le az élet utolsó következményét.

Kiugrott az ágyból. Nagyon nyugodt volt, csaknem vidám. Csak egy percre homályosult el. Mikor a mosdás után a tükör előtt fésülődött és fogyott életű sápadt arcát mégis fiatalnak és szépnek látta. Elhagyott élete egy pillanatra visszaszepegett anyától ölelt gyermek önmagává. Mintha a kékszemű kis diák szőke haját fésülné az édesanyja fényes símára. Oh, az élet mégis jóízű étel, mert van édesanyja, van ölelés és szeretet. De mikor a kalapját vette és ajtót nyitott, már kellően komor és szilárd volt. Amint olyan emberhez illik, aki nem a hivatalba, hanem a halálba megy.

2. A víz.

Persze, a halál nem várta a küszöbön, odáig még gyalogolnia kellett. Mikor a roppant szürke bérházból kilépett a Krisztina-körútra, a fiatal május nyakába ugrott, összevissza csókolta s virágos szoknyája parfümjével megtöltötte a lelkét. Fogyott, megszegényedett testét elöntötte a tavasz. Meleg sírás volt ez a tavasz benne és mégis meghatott ölelése az életnek. Minden erejét összeszedte, hogy valami roppant zordságot gondoljon, nehogy szétcsipkedjék öngyilkos szándékát a nap torkos kolibrii. Főnökét látta, amint egyik kezében egy lemásolandó aktát, másik kezében egy tányér feltét-nélküli savanyú répafőzeléket tart. Érezte az iroda porospapír szagát s a répa erjedt, dohos illatát. Meg kell halni, meg kell halni. És megint elszánt volt, hogy elköltözik a savanyú répafőzelékek és lemásolandó akták völgyéből.

A másik percben azon vette észre magát, hogy a Palota-mozi kiáltó nagy képeit nézi. A fényképeken fájdalmas, haragos, szerelmes arcok váltakoznak. Némelyik színész nyakán majd megpattant az ér az igyekezettől, hogy mindenkitől érthető fájdalom, szerelem, vagy harag legyen. Minek ennyi strapa, minek ez a sok komédia? - kérdezte s valami méltóságos nagy filozófia bő talárját érezte vállain.

A Krisztina-tér sarkán, a zöldséges sátrakkal szemben, a vidék egyetlen hordárja nézte a levegőt. A hajdani jobb napokban, mikor még volt mit küldeni a zálogházba, ez a hordár volt a közvetítő közte s e nemes emberbaráti intézmény közt. Már három éve nem érintkezett vele, de most valami meleg barátság s a beszélgetés forró vágya öntötte el. Mégis jó még egy pár meleg emberi szót tenni a halál és élete közé. Odament a hordárhoz.

- Jó reggelt, öreg.

A hordár kinézett a nemnézéséből, szemei homályosan tapogatták az előtte álló arcot:

- Jó reggelt kívánok... jaj, igaz, fedélnélküli ezüst óra B. Zs. monogrammal. Most volna meg, most sokkal többet adnának érte.

A hordár már öreg volt: tudta, hogy az ember jelentéktelen múlóság, ezért inkább az üzeméhez tartozó tárgyakkal raktározta el őket emlékezetében. Bajkó Zsigmond szólt s forró volt és remegett a hangja.

- Milyen szép reggel van. Hogy örvendhetnek most a virágok a sírokon.

- Csak legalább a dohány volna olcsóbb. Maholnap már pipázni sem lehet az embernek, - mondta a hordár.

Bajkó Zsigmondnak most már könnyesre csordult a hangja:

- Hát aztán, öreg, ha nem látnók egymást többé, ne legyen rossz emlékkel irántam.

- A fene a bőrét a culájának egye meg. Nem elég, hogy méreg drága, hanem megint fonnyadt retket hozott! - mondta a hordár és egy letelepülő széles kofára mutatott.

Bajkó Zsigmond továbbkullogott. Nincs, nincs testvére a parttól eloldódó csolnaknak, nem fáj senkinek az életből leomló élet. Pedig milyen úri borravalókat adott ennek a hálátlannak.

A Philadelphia nagy ablakai megint életet világítottak a lelke tavára. Benn nyugodt, mindennapi arcú emberek ültek. Párolgó kávét ittak, kiflit ettek hozzá. Még az ajkuk sem remegett meg, még a torkuk sem szorult el. Pedig Bajkó Zsigmond halni megy. Ott ül barátja is, Csetry Károly. Ujságot olvas. Milyen pirospozsgás az arca. És az ő nagy tragédiájának sehol egy picike árnyéka sem.

Éppen jó, hogy jött az alagút. Itt legalább a dolgok tudták, hogy mi fog történni. A levegőt mintha koporsófedél szorította volna fojtóssá. Nyirkos, erjedt szag sírt orrába, mintha ó-sírok

repedéseiből jönne. Az átmenő kocsik tompán zokogtak, mint zuhogó föld egy óriási koporsón. Bajkó Zsigmond gőgösen feszengett szét a tragédiájában s egy roppant circumdederunt volt a világ körötte.

Aztán onnan is kiért. Hivatalnoksereg iramlott neki a várnak a mindennapi meghalás felé. Közönyös, szórakozott arccal siettek, senki sem látta meg a közös csatából távozó testvért. Bajkó Zsigmond a Dunának tartott.

Most már elszorult a szíve, nagy zúgó fehérség lett a világ, mintha síkos tetőről vasródlin rohanna le. Csak úgy vakon érezte, hogy grádicson mennek le a lábai. Aztán a víz hűvös lehelete ért fel hozzá. Az alsó rakparton volt, közvetlenül a víz mellett. Megint szemeibe ment a világ.

A folyó boldog volt, kékes és opálos, csak néhol pirult bele május csókjaiba. A hidak roppant ölelései végtelen vágyakozást mélyítettek a levegőbe, hol apró fehér kendőcskék lengtek a nap szárító kötelein. A túlsó város munkát, életet, hitet dalolt s kacérbüszkén állott örök tükre szélén. A parton emberek jöttek, mentek és mindenik olyan boldog, olyan élő, olyan májusi volt.

Lassú léptekkel ment a víz szélén a Margit-híd felé. Teste csodálatosan visszafrissült az ős csecsemő testté, melynek új ujjongó ajándék az élet minden rejtett íze. Mint mikor gyermekkorában lázas betegségek után először tett sétát, olyan külön gyönyörűséggel érezte élete minden rezdületét. A lépései örömét, a levegő rásímulását a bőrére, az egész tavaszi világ boldog tülekedését, hogy beléje folyjon, hogy Bajkó Zsigmonddá legyen.

Közel a Margit-hídhoz két ember halászott. Csolnakban ültek, nagy hálót vetettek a vízbe, mentek egy darabot vele, kihúzták a hálót. Üresen. Nem káromkodtak, még csak kedvetlen sem lett az arcuk. Bajkó Zsigmond leült egy lépcsőre. Nézte őket. - Vajjon fognak-e halat? - kérdezte benne egy hang.

Tízszer, húszszor bemerítették a hálót, soha semmi. Aztán tovább folytatták, tovább, panasz és szó nélkül. De a nap sütötte őket.

Bajkó Zsigmond nézte, nézte a két halászó embert. Az egész mérhetetlen élet: a sugárzó május, a zúgó város összeszűkült szemei előtt egy darab vízzé, egy ingó csolnakká, két hálót vető emberré. Megint üres, megint üres a háló. Most már csak egy vízből kimerülő üres háló a világ. A kiéhezett fiatal testet elbódította május hatalmas bora. Bajkó Zsigmond mély, feneketlen álomba hullott.

Hűvös árnyék csúszott hozzá, felébredt. Testét megnyomta a kőgrádics, de nagy béke volt az élete. Belenyújtózott a levegőbe, felült.

Hihetetlen! A nap már hátulról a budai hegyekről sütötte sötétebb arannyal a házakat, a víz árnyékai már sugdosódtak, hogy elmegy a király és ők lesznek az urak, ők lesznek a világ. Lehetett már délután hat óra s ő átaludta az egész napot! - Talán már haza is mehetnék, - szólt magában. Jóleső édes lustasággal ténfergett hazafelé.

Már tett vagy három lépést az Alagútban, amikor megtorpant, mintha orron ütötték volna. - Hiszen én elfelejtettem öngyilkos lenni! - kiáltotta magában s ökölle szorult a keze.

Az Alagút levegője dohos, sűrű, fülledt és büdös volt. Mintha püffedt, rothadó hullák lehelték volna össze. És ő visszaemlékezett egy hullát, melyet a szemei előtt húztak ki valaha a Ferenc József-híd mellett. Irtózatos szürke dagadás volt, eltespedt arcáról a halak lerágták az orrot, a véres csonk olyan volt, mint egy második véres száj, a szemek kidagadtak szürkén, irtózatos vizióval, a haja úgy rátapadt a fejre, hogy vastag, fekete bőrnek látszott. Nem, nem csúfolja meg igy szép fiatal arcát, szépen érintetlenül viszi át a túlpartra, amilyenül az édesanyja

szerelme csókolta. Van más módja is. Egy véres szegfű a szív felett, de az arc fiatal, szép és mosolyog tovább.

Budán sokáig kódorgott még. Mikor este kilenc óra tájt visszatért a szomorú szobába, alig ismert rá. A vén igás bútorok olyan meghatva fogadták, néma beszédük olyan meleg, hosszú-rezdületű izenet volt. Amíg ő a halál felé járt, az élet eljött hozzájuk, megmutatta nekik apró titkos szépségeit és mondta: - daloljátok el ezeket a szegény embergyermeknek, ha hazatér. - Bajkó Zsigmond nem tudta, hogy nagyon boldog, vagy halálosan boldogtalan, mikor aznap este az ágyban behunyta szemeit.

3. A pisztoly.

Másnap reggel éktelen éhség riasztotta az életéhez. A torka száraz volt, a gyomrában őrült borbélyok éles borotvákkal hadonásztak. Keserű és dühös volt: - Látod, hülye, most már nem éheznél! De az úrfi még a halálban is válogatós. Mintha nem volna mindegy, hogy milyen hullából rothadunk földdé!

Nagyon mostohán bánt magával, amíg öltözködött. A vizet úgy csapdosta testéhez, mint egy-egy pofont. A haját úgy tépte-húzta, mintha sajátmagának mostohaanyja lett volna egy Kisfaludy-társaságtól jutalmazott balladában. A tükör vén szeplői közül borzasztó arcot borzadt feléje.

A terv valahogy tudtán kívül már készen volt benne. Barátjának, Csetry Károlynak pompás hatlövetű pisztolya van, azt fogja ügyes ürüggyel kölcsön kérni. Aztán felmegy a Gellérthegy keleti ormára, a sziklákhoz. Ahol annyiszor bámult a mostoha világba, ahol annyiszor ölelte magához a végtelen életet. Ott találják meg hulláját az anyátlan város fölött, a májusi ég roppant derűje alatt.

Mikor a „Philadelphiá”-ba berohant, hogy barátját ott találja, elhülve látta, hogy igen korán jött s Csetry még nincs a kávéházban. A legegyszerűbb dolog lett volna kimenni s később jönni. De úgy érezte, hogy a kasszakisasszony, a pincérek, a vendégek mind őt nézik és mindenik tudja, hogy azért távozik, mert nincs egy huncut koronája sem. Rároskadt egy székre.

- Mi tetszik! - kérdezte egy pincér.

- Forró, szűrve minden nélkül - dadogta és majd a szívét is kiköpte a szavak közé.

Friss forró kávét hoztak eléje s egy kiflit, melyben még ott pihegett a tűz ős vigasztalása. A kávé szaga, a kifli szaga megtöltötték a lelkét s végtelen, könnyes-boldog Bajkó Zsigmonddá duzzasztották az egész világot. Egy percre elfelejtett mindent: el Csetryt, a pisztolyt, a fizető-pincért s a sohasem fizető életet. Falta, itta az örök anyag örök vigasztalását és gőgös, herkulesi lélekké lobogott tőle. A kávéházat igen otthonosnak találta s a szembelevő dús zöldű Horváth-kert egészen ínyére volt. - Ha valaha milliárdos leszek, megveszem ezt a kertet és kastélyt építek a közepibe, - és friss kávészagú lelkével elkezdett dölyfösen sétálni új kastélya termeiben.

- Parancsol valamit a nagyságos ur? - kérdezte Sándor, a főpincér.

Összerezzent. A kastély összeomlott s a hideg kiverte lelkét. Jaj, mi lesz, ha Csetry nem fog eljönni! - Kérek egy ujságot - nyögte s szeretett volna a lehető legtávolabb lenni önmagától.

Az ujságot odahozták. Belésüppedt, de egy betű sem ment a szemeibe. Mondatokat készített a főpincér számára, arra az esetre, ha Csetry nem talál eljönni. - Elvesztettem a tárcám. - Nem, nem, ez igen banális. - Valami gazember kilopta a zsebemből, amint a Vérmezőn egy padon

ültem. - Ez pedig nagyon valószínűtlen. Még hazudni sem tudok és én akartam az európai egyesült köztársaság elnöke lenni!

- Szervusz Zsiga - mondotta egy hang és teljesre nyílt napraforgó lett a Bajkó Zsigmond lelke.

Csetry Károly volt, a vidám bankfiú, akivel együtt jött fel Erdélyből a fővárosba. Leült, kávét rendelt, beszélgetett. Közben Bajkó Zsigmond készítette magát és mikor érezte, hogy elérkezett a legtermészetesebb modorához, gyorsan leckézte ki magából:

- Karcsikám, add kölcsön a pisztolyodat egy pár tölténnyel. A hegyek közé megyek kóborolni s a mai világban jó, ha van valami fegyver az embernél.

- Jól van, fiam, mindjárt átmegyünk hozzám, csak a Pesti Hirlap-ot futom át.

Csetry Károly minden reggel a Pesti Hirlap-ot futotta át. Ez volt egyetlen megszokott randevuja a világkultúrával. Bajkó Zsigmond kétségbeesetten nézte, hogy rohan tovább a sorokon és ő még mindig nem meri megkérni, hogy fizesse ki az ő kávéját is. Csetry letette az ujságot és éneklő hangon kiáltotta: - Fizetek!

A főpincér ott termett, Csetry kifizette kávéját. A főpincér várakozóan nézett Bajkó Zsigmondra. A fiatalember elpirult, megszorult a torka és kinedvesedtek a szemei. Elkezdte tapogatni a zsebeit. Aztán alig hallhatóan nyeldeste oda Csetrynek.

- Karcsikám, otthon felejtettem a tárcám. Légy jó... este majd visszaadom.

Csetry fizetett, mint akinek nem fontos a dolog. Bajkó Zsigmond lelkében haragos öklök emelkedtek: - Cudar élet, bitang, galád élet!

Csetry a Naphegyen, a Kör-utca egyik ottfelejtett öreg házában lakott. A vén kapun vén csengő csilingelt, a hang olyan jó és szelíd volt, mint egy öreg koldus áldása. Az udvar közepén egy virágos gesztenyefa óriási gyertyatartója állott, öreg, tiszta és békés volt minden ebben a házban. Beléptek a nagy ódon szobába, ahol méltóságos agg bútorok hallgattak s két friss virágcsokor énekelt. Az asztalon egy tálcán kenyér, hideg borjúsült és egy butélia volt félig tele vörös borral. A Bajkó Zsigmond két szeme ráhúllt az életadó dolgokra, mint két szerelmes forró könny. Csetry könnyedén ajánlotta:

- Te, tegnap nem tudtam elfogyasztani a vacsorám. Gyere, segíts, ne menjen prédába.

- Félek, hogy megárt, tegnap este nagyon bevacsoráztam, - mondta Bajkó Zsigmond s még a zsigerei is elpirultak. De zokogó vágyakozás volt a két szeme.

- Ülj le, ne bölcsködj! - kacagott Csetry, aki kezdett tisztában lenni a dologgal.

Ettek, ittak, koccintottak. Az első pohár bor után Bajkó Zsigmond úgy érezte, hogy a világegyetem egyetlen óriási székesegyház és ő az ezersípú orgonája. És minden sípján földből áradó ős zsoltár zeng, hogy szent a hús, mert boldogságos fiatal Bajkó Zsigmonddá lesz és százszor szent a bor, mert végtelen szárny és megtalált lélek.

- Te, ha én egyszer megházasodom, olyan fruskát veszek el, hogy döfi! - mondta Bajkó Zsigmond és már önmaga csodálkozott, hogy honnan jött ez a mondat beléje.

- Na de, fiókám, nekem most a pénzbarlangba kell mennem, - szólt Csetry és előkúrkászta iróasztala fiókjából a pisztolyt.

- Vigyázz, mind a hat töltény benne van. Bele ne lőjj a s-gedbe, mert kár volna az intelligensebb arcodért, - kacagott Csetry.

Bajkó Zsigmond nagy óvatosan a hátsó nadrágzsebébe tette a pisztolyt. Mikor a Gellérthegy-utcán elvált Csetrytől, felbuzgó pátosszal mondta:

- Szervusz, szervusz, az Isten áldjon meg, Karcsikám. - És úgy érezte, hogy ő most utolsó fejezet egy nagyon megható, nagyszabású regényben.

Átvágott a Czakó- és a Szirtes-utcán. Felért a Gellérthegyre. Megállt s szétnézett Május dicsőségében.

- Milyen szép a világ! - mondta benne a fiatal Bajkó Zsigmond, az, amelyik a forró kávéból lett.

- Milyen drága ajándék a zöld fű! - folytatta a fiatalabb Bajkó Zsigmond, aki a friss kifliből lett.

- Milyen végtelen édes íze van az életnek! - kiáltotta ennek az öccse, aki a borjúhúsból lett.

- Fiatal vagyok, fiatal vagyok! - újjongott a legfiatalabb Bajkó Zsigmond, a drága vörös bor gyermeke.

A négy Bajkó Zsigmond egymásba karolt s harsány hangon nagy emberi májust énekelt vissza a zuhogó anyag királyi májusának. Bajkó Zsigmond egy nagyot ugrott. A pisztoly hideg teste zökkent egyet zsebében. - Meg kell halnod! - szólt az öreg Bajkó Zsigmond. A sápadt évek és kenyértelen napok Bajkója. Lehajtott fővel tovább ment.

Elhaladt a citadella mellett. Elért a keleti oromra, a nagy sziklákhoz. Az óriási horizont közepén, a nap telt kacagásában, egy csinos barna pesztonka játszott fogósdit két visítozó gyermekkel. Egy bölcső körül szaladgáltak, melyből egy drága kis tokás embermag lobogtatta ki karját. Bajkó Zsigmondban minden apja feltámadt s mindeniknek egybecsordult apaságával roppant apaságos Bajkó Zsigmond lett. Megállt és két nagy szemét rácsókolta a gyermekekre.

Az egyik egy négyéves kis fiú volt, a másik egy ötéves kis leány. Szőkék voltak, fürtösek és kékszeműek. És olyan sugárzó fényességgel gyermekek, hogy Bajkó Zsigmond tenyerére meleg cirógatások serkedtek, ajka csókoktól lett nehéz, mint kaptár a csorduló méztől és lelkét mint májusi piros napernyőt vonta a kacagó fejek felé. A gyermekek egy percre felfigyeltek és ős gyermeklelkük megértette a Bajkó Zsigmond szemét. - Bácsi! - mondta a kis leány s hangja már meleg barátkozás volt.

Egy perc mulva Bajkó Zsigmond már négykézlábon járt s csodálatos természetrajzi teljesítményekkel lett új csodája a kis lelkeknek. Volt kakas és elefánt, kutya és csacsi, autó és aeroplán. A két gyermek lubickolt a boldogságban s még a csecsemő is kövér kacagással rázta feléje duzzadt kis arcát. A pesztonka pedig a jókedv vidám fűzfája volt visszahulló csillogó kacagás fürtökkel.

Mikor már kifogytak minden programmból, Bajkó Zsigmond rejtelmes, tudós képet vágott: - Na, gyerekek, most mutatok valamit!

Kivette a zsebéből a pisztolyt, kidobta a töltényeket belőle. Aztán szájába vette a csövét, mintha furulya volna s elkezdte dúdolni rajta:

- Csiki Ferkó, ne hidd el, magadat, de bumm...

A gyermekek új kacagásra borzolódtak. Ismétlésnél már az egész társaság próbálta vele dünnyögni a dalt. A kis leány tokás kacsóit édes kéréssel nyujtotta feléje:

- Bácsi, most én furulyázok!

Bajkó Zsigmond odaadta a gyermeknek a pisztolyt. A kis leány édes gyermekhangján beledudorászta a csőbe:

- Szeretnék szántani,
Hat ökröt hajtani...

Aztán a fiúcska, azután a pesztonka léptették elé hangzó művészetté a pisztolyt. A csecsemő is addig nyujtogatta kacsóját felé, hogy oda kellett adni neki. Megkóstolta a hideg csövet, kicsordult a nyála. Vidáman rázta bele a napba a Bajkó Zsigmond tragédiáját s nagy jóleséssel gőgicsélte:

e, e, e.

Délután kettőig játszottak. Akkor a kis társaságnak haza kellett mennie ebédelni. Nagy csókos búcsúzás történt. Bajkó Zsigmondban végtelen boldogsággal volt élet az élet. Ment, ment maga elé, mindenfelé, ahol nap van, ahol lomb van, ahol végtelen tér hí. Virágok, fák, hegyek, dús rétek rohantak belé s a lélekhez jutott anyag zengő emberdalra gyújtott benne. Este nyolc óra felé, a meghajtó árnyékban azon vette észre magát, hogy ölelkezik az egész cudar világgal.

Elkezdett egyik szikláról a másik sziklára ugrálni, hogy izmai éneke beleszakadjon a májusi este mélyebb himnuszába. Egy ugrásnál a pisztoly kiesett zsebéből. Felvette, gondosan nézegette. - Tyűh, a töltényeket valahol a Gellérthegyen hagytam! - mondta s lelke lejtőin egy sunyi kacagás gurult tova.

A kapuban a házmester várta. Hideg, rideg és méltóságos volt. - Azt izeni a nagyságos Haraszty úr, hogyha öt nap alatt nem tetszik megfizetni a hátralékot, kilakoltatja a Bajkó urat.

- Oh, mért hagytam a töltényeket ott! - nyögte a felébredt fájdalom Bajkó Zsigmondban.

Szobájában az öregebbik tragédia várta. Asztalán egy hivatalos levél volt. Főnöke tudatta, hogy ilyen, meg ilyen, meg ilyen hibák, mulasztások, vétségek és bűnök következtében egyszerűen és minden igénytámasztás lehetősége nélkül elbocsáttatott hivatalából.

Bajkó Zsigmondban irtózatos düh támadt fel önmaga ellen. Hát ezt az életet szopogatja ő úgy, mint egy mézeskalácsot! Hát már ilyen nyomorulttá, ilyen gyávává züllött! Az élet mindennap belerúg s ő mindennap megcsókolja a talpát. Félt a víztől, félt a pisztolytól mint egy cseléd-leány. Kötél való neki, nem Duna, nem úri pisztoly. Igen, meg fogja mutatni, hogy meg tudja büntetni önmagát és bosszút tud állni. Úgy beleköp az élet arcába, hogy nem törlik le onnan. Kötél, kötél, ez kell neki, aztán hozzák oda neki a lakbérszámláját. Holnap kimegy a Hűvösvölgybe s egy virágzó májusi fára felköti magát. Hadd lássák, hogy hazugság itt minden virág és minden élet. Egy valóság van: a kétségbeesés.

4. A kötél.

A sok kóborlás s a hiányos napok miatt mélybódultan aludt s csak másnap délben ébredt fel. Nagyon zsibbadt és tompa volt. Amint az öltözéssel készen volt, előkutatott a diványfiókból egy hosszú kenderspárgát, mellyel szennyesét szokta összeszorítani. Zsebrevágta. A feltámadt melegben lassan, lehorgasztott fejjel indult neki a Hűvösvölgynek.

Nagyon nehezen ment a gyaloglás s beletelt két óra, míg kiért. Ott vette csak észre, hogy vasárnap és hegyen-völgyön lakodalom van. Bágyadt volt és határozatlan köddé terjengett. Fájt a zaj, a kacagás, a zene, az emberi arcok.

Nekivágott az erdőnek s lassú ámolygás után kiért a nagy rétre. Ott még életebb volt az élet és zengőbb a vasárnap. Az egész nagy gyeptábla tele volt vidám emberekkel. Ozsonnáztak, futkostak, énekeltek, szembekötősdit játszottak. Korgó zene mellett színes hajóhinták lebegtek a levegőbe, rajtuk lobogó szoknyás leányok. Óh mennyi öröm, mennyi csók és mennyi vágy! És ennek a roppant világnak ujjongásában nincs egy csók, egy ölelés, egy meleg hely az ő számára.

Fájt, sajgott ez a nagy áradó élet neki. Ma valahogy jobban érezte az éhséget is, mint rendesen. Nem mint dühösen harapó fogat, nem mint éles kést, hanem mint bágyadt sírást, mely ólmos könnyekkel tölti meg a tagok szövetét. Félre kullogott az erdőbe, levetette magát a földre és bámulta a fákat.

Most érezte, hogy ma már komoly - igazán meg fog halni. A zene, a nagy élet csürdöngölő hangja itt egybefolyt s akár már zokogás is lehetett. Óh, sírás a világ vére s ha örömmel is szúrják meg, a végén csak sírás folyik belőle. Minek hurcolni az élet-sebet, hogy egypárezer könnyig tovább sajogjon? Lassú fontolással vizsgálgatta a fák ágait.

Egy ág megroppant a háta mögött. Sikoltott valaki és ez a sikoltás hívás és nevetés is volt. Bajkó Zsigmond felugrott. Háta mögött egy lépcsős ágú fára egy fiatal leány mászott fel. De az ág kicsúszott lába alól s csak kezével fogva a felsőbb ágat, úgy lebegett ég és föld között. Szoknyája egész övig fennakadt s Bajkó Zsigmond előtt zengő ringispil lett a világ. Kitátott szájjal bámult a nagy tavaszi kinyilatkoztatás felé.

- Segítsen, mafla - kiáltott a leány és megint visítozni kezdett.

Bajkó Zsigmond egy pillanat alatt a leány mellett volt. Az egész testével huncut ijedtséggel bágyadt a fiatalemberre és hagyta lecipelni magát. Ott aztán roppant szemérmeteskedéssel kezdte rendbehozni a toilettjét, de úgy, hogy minden elfedéssel egy másik titkot villantott elő. Bajkó Zsigmond kétségbeesve látta, hogy az egész nagy magyar szótár kidöglött belőle. A kisleány nagypeckesen leült a földre. Felkacagott:

- Üljön le maga is, ne legyen olyan mafla. Pedig nem volna olyan csúnya fiú. De egy kicsit hangosabb lehetne.

Bajkó Zsigmond engedelmeskedett. Odaadta volna a Csetry tegnapi pisztolyát egy szóért. Egyetlenegy szóért, melyben nagyon nyalka, okos és legény tudott volna lenni. De a bitang százezer szóból egy se tudta feléje venni az útját. A kisleány folytatta a melegítés munkáját.

- Én Margit vagyok. Ellógtam a társaságtól, mert apa az első liter bor után nagyon bölcs. A Róza néni pedig mindig a fiatalságáról beszélt. Ott vannak a vendéglő mögött. Én idejöttem. Fel akartam mászni a fára, még sohasem voltam fa tetején. Ha maga nincs, leestem volna. Maga az életem mentette meg.

Hátradőlt, hogy a kacagás édesebb kanyargással jöjjön ki belőle. Aztán folytatta.

- Apa nyomdász. Én is a nyomdában dolgozom. Vacak dolog, de nem lehet mindenki Zita királyné.

Tizenhét-tizennyolcéves leány volt. Vörös blúz és fekete szoknyácska volt rajta, de éppen csak hogy térden alul ért. Rövidre nyírt, fürtös, barna haja volt, két füle mellett a fürtök csigába duzzadtak. Nagy, meleg, barna szemei, halkan pisze orra, széles, vörös szája olyan végtelen forró hívás voltak a csók felé, hogy a Bajkó Zsigmond fogai összevacogtak.

A kisleány gúnyos ingerléssel nézett a remegő, nagy gyermekre:

- Kár magáért, hogy olyan mafla, pedig meglehetős kék szeme van, - mondta és fintorított egyet a szájával.

- Hátha nem vagyok olyan mafla! - lihegte Bajkó Zsigmond s a szavak forrón horzsolták a torkát.

- Szeretném látni, - mondta a leány. Az utolsó szót elnyujtotta s kis, kéjes nyelés futott le fehér torkán. Bajkó Zsigmond lázasan dadogta:

- Milyen szép májusban az erdő.

A leány egészen hanyatt feküdt és végtelen, áradó kacagás dőlt belőle. Bajkó szeretett volna lemérni magának egy olyan pofont, hogy attól összes legokosabb szavai egybezökkenjenek. A leány felült s félig húnyt szemei alul kérdezte:

- Nem is kér semmit, amiért megmentette az életemet?

- Udvariasságért nem jár fizetés, - felelte Bajkó Zsigmond, de már tudta is egész bizonyosra, hogy nálánál butább társaságba nem táncoltak össze az atomok. Kezdett félni, hogy elfut a saját butaságától s elveszti ezt a csodálatos hívást.

Nagy zümmögve valami bogárféle csapott le közéjük a fűre. Föléje hajoltak. A kisleány óvatosan vette két újja közé a verdeső jószágot. Nem is egy bogár volt: egy szerelmes szúnyogpár, a nagy buzgóságban, hogy kis szúnyogok is legyenek a világon, ide kábult le. A kisleány édes melankóliával mondta:

- Milyen jó szúnyogkisasszonynak lenni. A szúnyogúrfik nem maflák.

De ebben a percben már tüzes száj tapasztotta be a száját s két férfikar forró beszéde mondta meg azt, ami nem telt ki a Bajkó Zsigmond szótárából. Bajkó Zsigmond minden meg nem csókolt csókja, mint szunnyadó láng lobbant vissza életébe s a két fiatal életet forró szárnyaiba zárta az örök vigasztalás, a csók.

Amikor visszaocsúdtak a májusi erdőhöz s fiatal testük édes lankadtságban majszolta az élet jó ízét, a Bajkó Zsigmond keze valami kemény tárgyat érzett a leány szoknyazsebében. A kisleány felkacagott:

- Jaj, a zsákmányom!

Aztán kirángatott a zsebéből egy éktelen nagy dióskiflit. A fiatalember szemei beteg gyulladással tapadtak az ételre. A leány megszagolta, aztán bedobta a fák közé.

- A közös elemózsiából loptam. De most már nem kell. Most egyéb kell.

És most már ő fonta rá magát a fiatalemberre. És szegény, tiprott, árva Bajkó Zsigmondnak most csengő aranyakkal fizetett az élet.

Késő délután aztán a kisleány egy búcsúcsókzáport zúdított az elrévült fiatalemberre. Csókparókát csókolt a hajára, megcsókolta két kék szemét, száját, állát és újból kezdte.

- Jaj, vissza kell mennem, isten veled! Nagyon édes, nagyon cukros fiú voltál.

Aztán ellebbent. Vörös blúza vissza-visszavillogott a fák közül. Aztán csak levegő volt, erdő és Bajkó Zsigmond, zsebében a kenderkötéllel.

A fiatalember mély, végtelen, tiszta, szűzi boldogságot érzett. Minden paránya boldog kis száj volt, belemerült az élet elfolyó vizébe s aztán édes megenyhüléssel mondta: köszönöm, hogy olyan jó vagy. A nagy rétről idelobogott a cigányzene bús árvalányhaja és áthúzott a szívén. És ebben a zenében a fájdalom is olyan vigasztaló volt, mert sok-sok szomorú testvér mellé hívta a magányos embert. Gyermekzaj és emberi kiáltások is szálltak feléje s Bajkó Zsigmond a csók ízén át most látta, hogy mégis, mégis ember a világ célja. És minden halál fölött győzelem ember lenni, amíg az emberi csókban szóban zengő lélekké zuhognak össze a világ néma titkai.

A levegő már pókhálósodni kezdett s a Nagyrét nyüzsgése is fakult, amikor új sajgással érezte feltámadó éhségét. Eszébe jutott az eldobott kifli. Felkelt, megkereste. Lassan harapdálva indult fel a sziklás dombra.

Felért a tetőre. A zene még sírt, panaszolt lenn, fekete patakja befolyt az este szélesebb vízébe. Az emberek nagy csapatokban mentek hazafelé, énekeltek, csevegtek. Néha édes, friss

gyermekhangok nyíltak bele a meghatott estébe. És mindez az élet azért van, mert legalább egyszer szeretett a zord emberállat. Csodálatos szent törvény, mely nem engedi, hogy csók, vágy és szeretet nélkül élet legyen.

A hegyek kórusa sötétkék talárban énekelte az éjszakát. A csillagok felgyúltak, az erdő elhallgatott, szelíd illatok járták a levegőt. Végtelen jóság volt a világ. Bajkó Zsigmond lenyelte már az utolsó falat kiflit is. Meg tudott volna enni még egy sült borjút s lelke egyik szögletében lobogó lángú konyhában roppant nyárson sütött is egyet. Óh, enni, enni, meleg húst harapni, sokat, eleget, hogy legyen emberi lélek és végtelen szeretet. Egy sírás is szétjárt benne, de azért az élet millió jó ízét érezte szájában. Felemelte öklét s megrázta a keringő csillagok, az elfeketedett erdő s az éjszakán átlobogó roppant város felé: - Óh, élet, cudar, galád, gyalázatos élet, szeretlek, szeretlek, végtelenül szeretlek!

A halál

I.

Franciaország tépte, faragta, fojtogatta a legyőzött Németországot. Németországban véres viziók, gomolyogtak egy apokaliptikus megtorlásról. A magyar miniszterelnök nagy diadalt aratott az ellenzéken. Az ellenzék próbálta aláaknázni ezt a diadalt. A börzén rengeteg ember dörzsölte egymáshoz a hasát. Néha valaki kiáltott s erre sokan felemelték a kezüket. Miért tették? Esküdtek-e valamire! A kisközségekben, a nagyközségekben, a rendezett tanácsú városokban, a megyei székhelyeken, a fővárosban igen sok ember túlsok húst evett és érelmeszesedett. Az igen soknál sokkal több ember pedig éhezett, a vére megszegényült, az agya elbitangult s megnőtt szeme hülyén nézte a könyörtelen világot. A gyárakban a munkások milliói lenyelt jajgatással szülték a bankókat, a pezsgőt, a palotát és a selymes szeretőt a pénz kiválasztottjai számára. És az öreg Ajtay András feküdt a fűben a nagy diófa alatt.

Az udvaron feküdt a ritkás fűben. Féloldalán feküdt s öreg, ernyedt szemei nézték a fűszálakat. Éltes tyúkok, fiatal jércék és bakfis csirkék bogarásztak körötte. Néha egy-egy megmegállt, mintha valami különös történne az öreg paraszttal. Kinyújtotta nyakát a levegőbe s félrefordított fejjel nézte, nézte az öreget. Aztán a torkában megnyikkant egy furcsa hang, megrázkódott, felverdeste szárnyait. Akkor megnyugodva tovább keresgélt, hogy a föld szelíd bogarainak sötét végzetévé legyen.

A diófák öregapja meg-megcsóválta fejét a pihenő öreg paraszt felett. Már kezdett arannyá színesedni a lombja s egy-egy levele széles lebegéssel húllt alá. Fájdalmas jó barna szaga messzi emlékeztetéssel húzta át az udvar levegőjét. Lágy ujjak az illatok, a dolgok velük játszanak a furcsa ember-zongorán. És az ős együttlét legrégibb dalait verik fel belőle. Amikor még nem volt én, te, ő és külön dolgok a világ. Hanem egyetlen ős boldog élet, melybe a lélek-bacillus még nem oltotta be lázát.

Még csak reggel kilenc óra volt és augusztus nyugodtsága derült a dolgokon. A nyitott ól előtt, a föld felkevert sarában egy disznóházaspár pihen. Nézik egymást és nézik a világot. Már hat év óta élnek egymás oldalán s bár házasságuk csak igen polgárilag köttetett, sohase vétettek a jóság ős törvényei ellen. Mindig együtt voltak, mindig egymást keresték. A falat sem esett jól nekik, ha utána hosszú-édesen egymáshoz nem dörzsölődhettek. Ha az egyiknek baja volt, a másik nyöszörögte meg. Sok gyermekük volt: szép kacagtató arcú, éleshangú, zsenge csemeték. Nevelték őket édes tejjel, földtől tanult jó tanáccsal, puha dorgálásokkal. Az emberek megették őket. Kit füstölve, kit nyersen, kit pörköltnek, kit tokánynak. És most a két öreg belemerül augusztus nyugodtságába, mint valami jó almaillatú gyönge pocsolyába. A testi lelkük édes elnyúlásban mondja: - Éltünk, szerettünk, jó friss pecsenyéket csókolgattunk a felséges úr-ember számára. Olyan jó a világ, mint egy vályú édestejű moslék.

Az udvar mélyén egy nagy szalmakalangya van. Ott kezdődik a kerítéstelen kert. Nagy buksifejű káposzták hosszú sora, az ánizs és kapor lenge napernyői. És a rezdületlen fákon gyümölcs, gyümölcs, zuhatagos bőségű sok gyümölcs. Arany, kék és bibor gyümölcsök az augusztusi levegő éles láttatásában. Boldog örömei a domború ősznek.

Öreg Ajtay András feküdt a fűben és nézte a fűszálakat. Kékesszürke öreg szemei próbálták számítani őket. - Ni, már nyolcig sem tudom megkülönböztetni őket egymástól - mondta magában az öreg és egy gyengét sóhajtott.

A házból, a szélesre nyitott konyhából egy hároméves kislány maszatolt kifelé. Valami lekváros kenyérhajat szopogatott. A lekvár ráment a két arcára, a kenyér szétmálló morzsái a földre. Körül is kapdosták a tyúkok. De azért a kis Juliska azt hitte, hogy ő eszik. De hiszen ezen a világon nem is az a fő, hogy együnk. Hanem az, hogy azt higyjük, hogy jóllakunk.

A konyha tűzhelyéről finom füst jött ki. Benne sírt a fábatemetett ősnapok bánata. - Jól fog esni egy kis rántottleves - beszélt az öreg élet Ajtay Andrásban.

- Teszed le azt a szalonnát, te gazember! Mindig zabálnál, mint a drágalátos édesapád. Eleget nem tud keresni a családjának, de enni, inni tud, hogy fulladjon meg tőle. Engem meg itt törhet a nyavalya, hogy mit dugok a szájatokba. Bárcsak már a sirban tudnálak mindnyájtokat.

Felcsattanó, éles sírású visítással jött ki a női hang a konyhából. Azután valami dobott tárgy zuhanása hallatszott. Egy hétéves kisfiú ingujjban, mezitláb szaladt ki a házból. Sírva rikoltozta:

- Éhes vagyok, édesanyám, éhes vagyok.

Az asszony egy nagy száraz karóval jelent meg a küszöbön. Felcsapó nagy vörös láng volt az egész asszony. Már visított a hangja:

- Ordítsd, ordítsd szét a faluba, francos kölyke, hogy éhes vagy. Hogy a fráz ette volna le rólam a húst, mikor odafeküdtem apádnak. Egy órája sincs, hogy frustukolt s már szalonnát ennék, hogy a fene egye ki a belit. Hát atyaisten vagy te, hogy mindig szalonnát egyél? Meglátod, hogy megfojtalak egyszer. Megfojtalak előbb téged, aztán azt a gazember apádat, aki a világra csinált!

A fiú hátrafutott a kertbe és elbujt valahol. A kisleány ijedt hallgatással nézte a nagy zivatart. Az asszony visszafordult a konyhába s haragos kezekkel kaparta fel a tűzhelyet. A megbolygatott parázs és a haragos emberi arc egymásra szikráztak. Künn az utcán egy lány ment el a ház előtt vidáman énekelve.

- Ebbe is beállhatna a nyavalya, hogy ne dajnálna a mások háza előtt - mormogta az asszony és beleköpött az izzó parázsba.

- Milyen furcsa pillangó - szólt egy hang Ajtay Andrásban s öreg szemeit tágabbra nyitotta.

Valami pillangó repdesett a szemei körül. Néha mintha szivárványszínű lett volna. Néha mintha csak fekete lett volna. Ilyenkor akkorára nőtt, mint egy nevendék-felhő.

- Csak már az a rántottleves lenne kész - mondta halkan egy gyenge vágy Ajtay András szívében.

És erre ez a szív meg is állott. Az öreg Ajtay András meghalt. Hetven évig lótott-futott, robotolt, katonáskodott, adót fizetett, szeretett, dühödött, gyermeket nemzett, csak azért, hogy mindennap lehetőleg Ajtay András lehessen. És most egyszerre vége lett Ajtay Andrásnak. Olyan egyszerűen, olyan hirtelen. Még ő se vette észre.

A kis Juliskára rázuzmarásodott az anyja haragja. Kezdett fázni ezen a teleharagudott világon. Jó szóra, meleg szeretetre volt szüksége. Odatipegett a nagyapjához:

- Nagyapó, nagyapó!

Az öreg mozdulatlanul feküdt. Nyílt, jóságos szemei feszült vigyázással nézték a fűszálakat.

- Nagyapó, nagyapó, csókolja meg Juliskát - könyörgött a kislány és megérintette az öreget.

Az öreg meg se moccant, a szeme meg se rebbent.

A gyermek lehajolt, megcsókolta az öreg arcát:

- Nagyapó, játszódjék Juliskával.

Az arc hideg volt. A két szem nyitott és mozdulatlan. A két nyitott szemből, a hűvös arcból végtelen csend áradt.

A gyermek nagyon megijedt. Odaszaladt a konyha küszöbéhez:

- Édesanyám, édesanyám!

- Na, mi kell már megint neked is - lobbant rá az anyja.

- Édesanyám, nagyapónak nyitva vannak a szemei és alszik. Nagyapó nem alszik és mégsem mozdul.

Az asszony a küszöbre állt. Nyers, parancsoló hangon kiáltotta:

- Nagyapó!

Csend volt. Augusztus volt. Napfény volt. A kertben egy alma húllott le az egyik fáról. A föld feldobogott rá a csendben.

Az asszony türelmetlenül ismételte meg:

- Hé, nagyapó!

Semmi válasz. A láva új szakadással forrt ki az asszonyból:

- Az istenit a vén szamarának, már megint valami rigolyája van. Pedig éppen az ő rántott-levesével ölöm magamat.

Odarohant az öreghez. Lehajolt, megrántotta a vállát:

- Hé, nagyapó, hát nem hall?

A megrántott test visszahullott. A két nyitott szem mozdulatlanul nézett maga elé.

Az asszony meglátta ezt a két szemet. Két nyitott száj volt az s a halál érthető beszédét mondta. Az asszonyban összeroskadt a harag, mint egy megégett ház. Lehajolt az öreg arcába és hosszasan nézte. Azután az öreg mellére tette a kezét. Csend volt ott: a fájdalom és öröm malma nem őrölt. Az asszony egészen különös hangon, nem az ő hangján mondta:

- Nagyapó meghalt.

Azután odament a kerítéshez, átkiáltott:

- Szomszédasszony! szomszédasszony!

- Mi a? - felelt vissza a Fejérné hangja.

- Jöjjön át hozzánk, a nagyapó meghalt.

- Tüstént édesem, csak a tejet elveszem a tűztől.

Az asszony most a kert felé kiáltott:

- Misi! Misi fiam!

Megint olyan különös volt a hangja. Ebben a hangban nem volt ijesztés a fiú számára. És Misi már egész bátran jött elé:

- Mi az, édesanyám?

- Gyere csak ide, nézd, nagyapó meghalt.

A két gyermek előre hajolva bámulta a nyitottszemű öreg parasztot. Egyszer csak fejükön érezték az anyjuk kezét. Előbb csak rátette a két kezét a két gyermek fejére. Azután a két kéz megindult, mind melegebb lett és szeliden cirógatta a két selymes fejet.

A tág kapun besirült a Fejérné sovány, hegyes alakja:

- Itt vagyok lelkem s adjon Isten jó napot. Hát csak meghalt az öreg!

- Meg a - felelt az asszony.

A két asszony felemelte a holtat s bevitte a házba. A gyermekek megfogták az anyjuk szoknyáját s úgy mentek utána. Valami különös szomorúságot éreztek. De azért ez olyan jóságos nagy biztonság is volt.

II.

Majdnem dél volt, amikor az egri vonat megérkezett a nagyvisnyói állomáshoz. Ifj. Ajtay András morcosan szállt le a vonatról. Csizmát vett magának a városban. Csizmát magának, új kalapkát a Misinek, két kendővásznat az asszonynak. Méregdrága volt minden s ez haragvóra facsarta a lelkét. Mennyit kell neki túrnia a földet, mennyit kell emésztenie magát, amíg egy-két rongyot tud akasztani magára és övéire. Minek is él az ember, ha ilyen kutya-életet kell élnie. Kutya-életet? Nincs az a vedlett kutya, amelyik cserélne ifj. Ajtay Andrással. Folyton csak a munka, a munka, otthon pedig az örökös hercehurca az asszonnyal. Mert a dühös kutya sem marja úgy a párját, mint őt ez az asszony. Az isten látott ilyen fejérnépet.

Még két órája volt a hazautazásig. Az egri állomáshoz közel egy kis kocsma van. Abban a kocsmában jó szilvórium van. Abban a szilvóriumban nagy vígasztalás van. Ifj. Ajtay András dühös-harapósra vigasztalta magát a két óra alatt.

Ifj. Ajtay András leszállt a vonatról, megrázta magát. Az állomáson egy pár úriember várta az érkező vonatot, köztük a református tiszteletes. Ifj. Ajtay András dacos-szúrósan odaköszönt:

- Adjon Isten.

Aztán továbbloholt. A tiszteletes kacagva mondta a postamesternek:

- Ma András gazda meg fogja verni a feleségét.

- Honnan tudja a tiszteletes úr! - kacagott a tanító.

- Mert ha szelid hangulatában van, így köszön: Adjon Isten jónapot, tiszteletes úr. Ilyenkor a felesége szokta megverni őt. Ha csak keveset ivott és még csak gyáván dühös, akikor így köszön: Adjon Isten jónapot. Ilyenkor a gyermekeit veri és aztán azon zördülnek össze az asszonnyal. De amikor csak azt döfi oda: adjon Isten, akkor másnap az asszony vagy sántít, vagy az egyik karját felkötve hordja.

Ifj. Ajtay András mérges, nagy léptekkel ment a falu felé. A megrémült kukorica szálak hadonázni kezdtek karjaikkal és fel-felsikítottak, amint a szűk ösvényen elhaladt közöttük. Meg-megállott s keserűdühösen rágta maga elé:

- Megverem, isten úgy segéljen, megverem.

Ez az ígéret az asszonynak szólt. Nem mintha most valami olyan történt volna, amit meg kellene torolni az asszonyon. Hanem ilyenkor gyűlt fel benne a sok gyávasága, hunyász gyengesége, hogy hagyta úrrá lenni maga fölött az asszonyt. Mikor így jól beivott, a régi dacos férfiember lett belőle s egész megrozzant élete piszkát, csúfságát verte ki az asszonyon. Talán ilyenkor nem is az asszonyt akarta ütni, nem azt gyűlölte. Talán az Istennel, a sorssal kelt

birokra. Tehet ő arról, hogy csak az asszonysírás fekete lobogóját tudja kiragadni győzelmi zászlónak az őt tipró titokzatos, nagy hatalom kezéből?

A portájához ért. Megállott a kapuban. A néptelen udvaron csend volt. Mégegyszer belevájt a dühibe, nehogy megint félénk legyen, nehogy jóságba zülljön jónak született lelke. Mint szent fogadást ismételte:

- Meg fogom verni, éktelenül meg fogom verni.

Úgy ment a ház felé, mintha elszabadult bika elé készülne torpanni. A konyha küszöbén dacos-mereven megállt. Az asszony visszafordult a tűzhelytől, ahol valamit kevert. Az arca ma csodálatosan nyugodt és jó volt. A régi fiatal jóság szépsége tisztult vissza erre az arcra, melyet ifj. Ajtay András valaha úgy szeretett. A gazda két kézzel kapaszkodott a dühébe, nehogy eldüljön ez előtt az arc előtt.

- Kész az ebéd?

Ordítva, zúgó fenyegetéssel kérdezte, hogy az erős hang felverje az erős haragot. Az asszony szeliden felelt:

- Mindjárt kész van, lelkem.

Lelkem! Megvan három éve, hogy ezt a szót, a régi suttogásos éjszakák csókos szavát nem hallotta az asszonytól. És milyen szeliden, milyen lánykori hangján beszél neki. Hát azért sem fogja megcsalni. A gyalázatos! Látja, hogy az ital most őt tette erősebbé, hát ki akarja játszani. Hogy aztán amikor az ital bátorsága szétoszlik, annál teljesebben tudta megbosszulni magát. Ifj. Ajtay András öklével belevágott az ajtófélfába s olyan hangon csattant fel, hogy reszketett belé a ház:

- Mindjárt! mindjárt! Én a városban ölöm magam értetek, odaadom egy cafat rongyodért háromhavi munkámat és ti itt addig kurválkodtok!

Felemelte a batyut, hogy irtózatos erővel csapjon le az asszonyra. Az kitért az ütés elől s szelid kérleléssel mondta:

- András!

A tisztaszobában a gyermekek felsiránkoztak. Ifj. Ajtay András dühösen kapta arra a fejét. Az ajtó nyitva volt. A magasra vetett ágyon feküdt édesapja mozdulatlan, nyitott szemekkel, szépen megmosdva, megfésülve, mellén imára tett kezekkel. A két gyermek az ágy szélén ült.

Ifj. Ajtay András egy percre dermedt mozdulatlanul állt. Aztán felemelt karjai lelógtak, irtózatos arca szomorúvá ernyedt. Nagyon szégyelte és nagyon gyermeknek érezte magát. Végre tétovázva kérdezte:

- Mikor halt meg?

- Még reggel. Nem lehetett több kilenc óránál. Csak feküdt szegény a diófa alatt s egyszer csak meghalt. Legalább nem szenvedett semmit.

Olyan jó volt az asszony hangja, olyan jó volt a két szeme. A paraszt odament az ágyhoz, nézte a nyitottszemű alvót. Hallgatott. Hallgattak a gyermekek, hallgatott az egész ház. Távolról egy kakas kukorékolt.

A férfi egymásba kulcsolta a kezét, úgy nézte a holtat. Egyszer csak, mint jó meleg sírás, gyermekkori tiszta jósága öntötte el a lelkét. A felesége és két gyermeke sírtak mellette lassú búgással. És ő szétáradó öleléssel érezte, hogy ez a három sírás az ő szívéből fakad, az ő bánatának ad szép fehér szárnyakat, hogy repüljön az Isten jósága felé.

III.

Napeste után, mikor a szomszéd gazda, Fejér Géza hazament, a vacsora alatt csak odaszól a feleségének:

- Hát a szomszédékhoz talán a korela ütött be, hogy nem veszekednek? Nem tudnám megmondani az idejét, mikor voltak még ilyen csendben.

Az asszony csodálkozva felelt:

- Hát még azt sem tudja kend? Hát meghalt a nagyapó. Ha ettünk, majd átnézünk hozzájuk egy kicsit.

- Néz az Isten. Nem emberek azok, hanem veszett kutyák. Ha az Andrisban egy kis ital van, mindig agyonütéssel fenyeget. Csak azért, mert engem nem vittek el a háborúba, ő meg odavolt. Hát tehetek én róla? Nem jó vége lesz ezeknek az embereknek.

De az asszony csak erősködött s Fejér gazda az ilyen dolgokban az asszonynál tartotta az akaratát. Vacsora után átballagtak a szomszédba.

Az este már lehúllott. Az Ajtay-család a ház előtt ült. A faluból igen sok vendég jött. Majdnem mind haragosai az Ajtay-háznak, de mégis eljöttek. Még a híres verekedő, az izgága Patkó Feri is ott volt. Pedig ő volt az Ajtay András legnagyobb ellensége. Most pedig éppen mellette ült.

- Adjon Isten jó estét - mondta kissé hideg, visszahúzott szívvel Fejér gazda.

- Jóestét, adjon Isten - felelték kórusban. Ajtay András felállott, elébe ment, megfogta a kezét:

- Isten hozott, Géza komám, köszönöm, hogy eljöttél.

Helyet csinált az új vendégeknek. Aztán szelid emlékezéssel mondta:

- Rég nem voltunk együtt, Géza komám. Emlékszel, mikor legénykorunkban Dédesen parazsat tettünk a Samu zsidó szamarának a farka alá?

A Fejér gazda szíve kinyílt, mint reggeli napraforgó. Érezte, hogy ez a másik ember, akit megrontott, megcsúfolt az élet, mégis az ő fiatalságának egy darabja. Megmelegedett hangon felelt:

- Hogyne emlékezném. De sok minden történt azóta. Nem láthatnók a nagyapót!

Felkeltek mindnyájan. Bementek a tisztaszobába. Hallgatott mindenki. A sötét szoba rezeda-, verbéna-, violaillattal volt tele.

Ajtayné gyertyát gyújtott. Ott feküdt az öreg Ajtay András, most már szépen felravatalozva az asztalra. Ünnepi ruha volt rajta, tisztes arca olyan nyugodt, olyan jó volt. Mintha nyitott szemei valami távoli zsoltárra figyelnének. A feje mellett két oldalt két nagy pohár virág van. A kert szelid leányai nagy, nyitott szemekkel vigyázták az öreg paraszt álmát.

Mindenki nézte a holtat. Mi történt ezekben a türődött emberekben? Jaj, minden barázda ide vezet. Jaj, minden harc így elsimul. Mindenkinek össze volt téve a keze. És az egyszerű emberek szíve imát termett az öreg paraszt hullája előtt.

Egyszerre csak megszólalt a Patkó Feri. Nagy szégyenkezés és fojtott sírás volt a hangjában:

- Andris gazda, én kendnek tartozom egy jókora malaccal s holnap megküldöm.

- Hogyan tartoznál nekem, öcsém? Nem adtam én neked semmiféle malacot - mondta Ajtay András.

- Emlékszik a tavaly, mikor olyan nagy harag volt közöttünk a Fónagy Pista miatt. Aztán a maga malacát dögölve találták a Nagyvágásban. Nem voltam akkor az eszemnél, hát én vágtam agyon. De ne legyen kára benne, még holnap megadom. Szép növendék ártányt adok helyébe, csak ne legyen harag közöttünk. Nem jó, ha árnyékos szívvel jár az ember.

Ajtay András csodálatos tisztasággal érezte könnyebbnek a szívét. Mintha minden szomorú év, szemetes nap, rossz szó és bűnös gondolat kihullott volna belőle. Mintha most is az a tiszta imádságos gyermek volna, akit ez a nyitott szemmel alvó öreg paraszt tanított zsoltárokra. Felcsukló szívvel mondta:

- Az Isten áldjon meg téged, Feri öcsém, de tartsd meg a malacod. Többet ér nekem a te jó szavad minden malacnál.

Megint kimentek, leültek, csendesen beszélgettek. András gazda nagyon a felesége mellé ült. A kis Juliska az apja ölébe fúrta magát, Misi pedig az anyja térdén fektette el fejét. Beszéltek a föld dolgairól, a munkásélet bajlódásairól. Beszéltek azokról, akik születtek, azokról, akik egymásba házasodtak és azokról, akik meghaltak. Mindenki ügyelt, hogy szava ne bántson senkit. Mindenki igyekezett jóságot pakolni szavaiba a többi számára. Ha néha egy percre elhallgattak, a csend hosszú nyirettyűje ríkatta a szíveket. És ilyenkor mindenik gondolata előtt ott volt az öreg Ajtay András, nyitott szemeivel, örök imára összekulcsolt kezével.

A drágaságról is beszéltek. Ajtay András nagy eltökéléssel mondta:

- Már csak én is veszek egy új fersinget az én feleségemnek. Ne járjon úgy, mint egy koldusasszony. Szegény, megdolgozik érte.

Ajtay Andrásné buzgón tiltakozott:

- Ugyan, hagyd most fiam az én fersingemet. Van neked elég bajod anélkül is. Szegény fejednek még egy pohár borra sem jut.

A kis Misi felemelte fejét anyja térdéről. Gyermekarcán nagy boldogság világolt. Olyan hangon, mintha dicsőséges, szép karácsonyfa előtt állana, mondta:

- Jaj, édesanyám lelkem, milyen jó, hogy meghalt nagyapó!

- Hogy mondhatsz ilyent, lelkem? - szólt szeliden az asszony és megcirógatta a kisfiút.

A gyermekből mint boldog zokogás jött ki:

- Mert most olyan jók vagyunk. Mindenki olyan jó.

Tovább beszélgettek. Köröttük éjszaka s az életnyomorúság végtelen óceánja volt. De mint szelid tóba merült hold, mint szeptembervégi csodás nap: fakadó jósággal a halál sütötte a szíveket.

Ócskay László.

1. A templom.

Az orgona jajgatott, zokogott, a kórus énekelt. Sürgető, síró hangok, mint felbuggyant sebek nyíltak szét a levegőbe: - Hol az Isten, hol az Isten? Jaj, fáj, sajog az ember, hol van egy kis istentapasz!? - Az énekesek: a pocakos irodatiszt, a golyvás fűszeres, a dohányszagú postatiszt, a zsakettbe gyömöszölt segédtanfelügyelő és a többi: mind, mind tisztán zengő emberi fájdalommá lettek s belenyúltak az Istenbe, mint ág a levegőbe, mint zsebtolvaj a vigyázatlan zsebbe. Az oltár meztelen angyalai belerázták szárnyaikat az ének meleg zuhatagába. - Mennyi tisztaság és isten jön ki ezekből a pocsék emberekből, - csodálkoztak az angyalok.

Ócskay László ott állt a templom mélyén, a Szent Sebestyén oszlopa alatt. Szép fejét hátravetette az oszlop hűvösségéhez. Nagy kék szemei néztek. Voltaképen nem néztek: nem is láttak. Csak voltak. Voltak két fájdalmas kelyhe egy felnyilt emberi léleknek. Két beszélő nyilt seb egy üldözött életen. Karjai lecsüngtek és nem érintették a kardját.

A templomot megzsúfolta a nép: ma a nagy béke napja volt. A nagy béke, a magyar béke napja. Akik keveset loptak és akik sokat raboltak, akik részletekben gyilkoltak és akik garmadákban öldöstek, akik lábujjhegyen hazudtak és akik dobbal ámítottak: egyszerre csak egymásra néztek. - Jaj, mi társadalom vagyunk! - kiáltottak és összevacogott a foguk. Összevacogott a foguk, mert abban a percben nagy csend volt. Hallgattak a harangok és az utcák, a gyűlés a parlament és minden hallgatott. A csendpuszta mélyén pedig egy új Niagara zúgott: minden éhes, minden megrabolt, minden árva és kijátszott szíve dobogása. - Jaj, égszakadás, földindulás, társadalom vagyunk, társadalom vagyunk! - Vacogtak és összefogózkodtak. Elhatározták, hogy egymást nem bántják többé. Megkötik a nagy békét: hogy minden lopás védjen minden lopást, minden lecsapó tőr minden lecsapó tőrt. És az ének most mint hosszúra hajló lakáj jelenti Istennek, hogy a béke tálalva van.

Az orgona zúgott: az érc, a fa, a remegő anyag emberi szívet és lelket zokogott a leboltozott levegőbe. - Milyen jó szívem van! - mondta a Matuska vállalkozó, aki tegnap kétmillióval lopta meg az üzlettársát. - Milyen szép lelkem van! - súgta a Krumbacher ügyvéd felesége az ó-csókok avarja alul, melyet a garnizon öt nemzedéke reácsókolt. - Végtelen vagyok! - nyelte a kis Csicsonka szerkesztő és eresztett egyet a nadrágja szíján.

- Miserere, Domine, miserere, Domine! - zokogott az ének és az emberek megsajnálták magukat. - Milyen kicsi feje van a kálvinista prédikátornak, - mondta magában Hiczinger, a sváb püspök s szép nagy fejét megnézte a pad fényes feketeségében.

- Örök szeretet, örök világosság, végtelen kegyelmű mennyei atya! Úgy-e, ma lepipálom ezt a svábot! - súgta belül a kálvinista prédikátor és kegyesen, szorgalmasan és ernyedetlenül pislogott Isten felé, mint jeles tanuló a magyarázó tanárra.

- Micsoda banda! - mormogott Mikucsek, a nagy államférfi, amint benézte szemeibe az első padokat megzsúfoló urakat. - Ha elgondolom, hogy még én vagyok a legbecsületesebb közöttük, kezdem bánni, hogy nem vettem magamhoz a pisztolyomat.

- Miserere, Domine! miserere Domine!... sürgetett megint az ének.

- Tizenötezerötszáztizenhét, - súgta Sipidesz Román, a cinikus bankigazgató a mellette ülő Zsufarek képviselő fülébe. Hangja kövér nevetés volt.

Az éhestót arcú képviselő már negyedóra óta társadalmi renddé simította az arcát. Vonásai, mint buzgó műkedvelők a keresztény morál tablóját állották s csak a görögtűz hiányzott mögülük. Most szétzökkentek s az élesfogú sakál elővillant a lelkiség bozótjából. - Mit akarsz ezzel a számmal?

Sipidesz mosolygása kis nevetéspocsolyává szélesedett:

- Hát szétnéztem itt magunk között. Ha mindnyájan megkapnék azt a börtönbüntetést, amit a mai törvénykönyv megkíván, összesen tizenötezerötszáztizenhét évet ülnénk. Ebből mindössze kétszázhetvenegy volna az enyim. Természetes, én csak azokat az eseteket vettem számba, melyekről tudok. Éppen az utolsó percben jött ez a társadalmi béke.

Zsufarek, aki olyan óvatos volt, hogy még a paplana alatt is közéleti arcot vágott, megbotránkozott:

- Még imádkozni sem hagyod az embert!

Most már az ének is elhallgatott. Szétfolyt a levegő csatornáin, mint meggyült eső frissesége. A püspök fényes papi seregével az oltár elé járult. Megkezdődött az isteni dráma. Zokogó szavakban és széles mozdulatokban közeledett az Istenfia a megáldozás felé. Sipidesz Román megint a szomszédja fülébe kacagott: - Úgye, pajtás, jó volt nekünk Krisztus után születni?

Ócskay László mozdulatlanul állott és nem rebbentek szemei sem. Nem látta a templomot, a ragyogó népséget, nem látta az oltárt és fülei is vakok voltak. Szemeiben egy égő falu volt. Égtek a kis, csendesszemű házak, a pajták, égett a mezőkön a drága kalász. A harang, az állatok, az asszonyok, a gyermekek sírtak, jajveszékeltek. Egyetlen roppant zokogó könyörgés volt a falu, melynek égő haja rálobogott a mindennapi verejték, ima, a betevő falat drága kalászaira. A felvégre a labancok ütöttek rá, az alvégre a kurucok. - Adjátok ide a pénzeteket, a kenyereteket, a barmotokat, mert a császár őfelségének s az Isten szolgáinak szüksége van rá! - kiáltották a labancok. - Adjátok ide a pénzeteket, a kenyereteket, a barmotokat, mert a szabadságnak, az emberi jogoknak szüksége van rá! - ordították a kurucok. És a kétféle lángban, a kétféle üvöltésben labancgolyótól és kuruc kardon, Krisztus és huj, huj kiáltás mellett égett, vérzett, hörgött, hullt a magyar paraszt. Az akadozó eke s az édestejű hajlott tehenek parasztja.

- Én vagyok kuruc? Én lehetnék labanc? Én Ócskay László vagyok! Én a ti véretek vagyok, ti az én sebeim vagytok és égek minden lángtól és vérzek minden kardtól! - zokogott egy hang Ócskay Lászlóban.

- Gratias agamus Domino deo nostro! - zengte a püspök a mélyebbik hangján.

Az égő zűrből kiszabadult egy parasztasszony. Csodálatos szép, fiatal asszony, ki az élet erős kacagásának, folyton termő diadalmas csóknak született. Tébolyult vonásain meghalt az ima és megfagyott a jaj. Haja hátra lobogott az égő házak szelében, tépett melléhez egy gyermeket szorított. Jobbról részeg sváb katonák rohantak utána, véres szuronyaikon kereszt volt, hogy a ledöfött áldozat lelkét átmentsék a jobbik ítéletbe. Balról vad pogány káromkodással gerjedt tót kuruc portyázók törtek utána. Egy égő kazal állta a szerencsétlen útját. Egy pillanatra felemelte gyermekét a füstös, véres ég felé. Felemelte az Isten arcába, mint egy roppant vádat, mint egy örökre szóló adóssághevelet. Aztán behullott az égő kenyérbe s a lángok sercenve táncoltak az új prédára.

- Ite, missa est! - énekelte a püspök hosszú kanyargású zokogással.

A misének vége volt. Most már mindenki énekelt. Az ének beleszakadt az Ócskay fájdalmába, megindította mint hab a habot. Most már énekelt ő is. Vágott lelkéből folyt az ének forró vére és elöntötte a szíveket. Lassanként minden ajakról lefakult az ének, csak őt

hallgatták, az ő énekébe nyultak. Mert erdő volt ez az ének, a fájdalom zúgó erdeje, ahol minden emberfának, minden bújt fájdalomnak ott zokogott a hangja. Minden szívnek saját fájdalmává virágzott ez az ének, amint minden fa a maga virágát nyílja a nap hívó zuhatagába. Minden szem napraforgója lett az ő forró fájdalmának. Az asszonyok, a lányok rácsókolták égő szemeiket s lelkük sírva pihegte: - Milyen szép! milyen szép! - És ez ima és vígasztalás volt nekik. A gyermekek és fiatalok szemeiben végigjárt a jövő és felgyujtotta tábortüzeit. Hívó kürtöket hallottak s robogó lovon diadalmas menet élén mindenik Ócskay Lászlónak látta magát.

A vén Csajághy dühösen vakarta meg kopasz tarkóját:

- Milyen dús haja van a gyalázatosnak!

A kálvinista prédikátor, aki magában éppen azt a tósztot készítette, mellyel az ebédnél bele akart szúrni a püspökbe, szemüvege mögül kegyesen pislogott ő eminenciája felé:

- Csak a keresztény egyházak összefogása mentheti meg a hazát. Máskép ez a pogány lélek kiragadja kezünkből minden hívünket.

A püspök igenre hajtotta fejét és keresztet vetett. Csicsonka Juhon, az oláh szerkesztő lelkén véres szavak pattanásoztak:

- Ni, hogy lobog a géniusz a gazember szemében! - és dühösen hunyta le szemeit.

Limprecht Károly, a pocsolyalelkű, vályogtestű sváb óbester majd megfulladt a vékony dongái mögött:

- Ez a hang visszaviszi a lelkekbe régi diadalait s megint nem birjuk elgáncsolni a bitangot!

Zsufarek képviselő mint apró szögeket köpte át a Sipidesz fülébe:

Nézd, hogy megfiatalodott a nyomorult az ének alatt. Nézd, minden fehérnép őt nézi. És a társadalom megtűr egy ilyen összeférhetetlen garázdát! - És a Zsufarek képviselő csúfsága új vénséggel lett vénebb.

Az ének elhangzott, az orgona utolsó búcsúját jajgatta. És akkor az asszonyok, a fiatalok, a gyermekek rohantak Ócskayhoz, mint patakok az erős folyóhoz. A szemükön, az arcukon még ott volt Ócskay éneke, mint meleg jóság fényessége. - Légy a vezérünk, hogy ne fázzon a lelkünk! - Légy mindig velünk, mert te vagy a mi jóságunk! - Vigyél minket magaddal, mert benned vannak a szárnyaink! - könyörögték. Minden szem ráragyogott, minden szív feléje nyult, minden hang hozzá csókolta magát.

- Ennek a gazembernek pusztulnia kell. Így mégse rugdoshatja senki az erkölcsi világrendet! - szólt spártai arccal a vén Csajághy.

- Isten végzésének nem állhat ellen a gyarló ember - felelte a püspök és megtörölte az orrát.

Ócskay pedig mosolyogva szólt a rajongó tömeghez:

- Zsebetekben vannak már a kövek, amelyeket rám fogtok dobni?

2. A tanács.

A tanácsteremben összegyűlt a Hábor.

A Hábor a nagy béke legtitkosabb tanácsa volt. A legbiztosabb szerzés, a legfőbb védelem. Az volt az új békében, ami a kígyóban a méregfog, a görényben a bűzzacskó. Ezzel védekezett.

Az eszme Csicsonka szerkesztőé volt, ki azt így adta elő a társadalom építő elemeinek:

- Hallgassatok rám, mert szavaim okosak lesznek és kiadósak, mint az alföldi kalász. Nézzünk csak jól szét magunk között. Én, bizony én csak egy koszos oláh gvardián voltam, akit a barátok lopás miatt kidobtak a nagyváradi klastromból. Te, Sipidesz, te oláh-szász-örmény-cigány bordélyos voltál Szebenben, amíg hamis kártyázásért ki nem rúgtak. Te, Pironcsák Máté, te derék tót lakájból lettél főhivatalnok, de buta vagy, mint a föld. És így tovább, mindenikünk bűzlik valahol, ha nem is okvetlenül a fején. Így sokra nem megyünk s a sok háboruban megkevesedett fókákat más és nagyobb eszkimók falják fel. Nőjjünk meg hát mi! Mit jelent ez? Fogjunk össze és egyesüljünk magyar hazafias aggódássá. Ennél jövedelmezőbb valami még Kánaánban sem volt s ezt a buta nációt az Isten is erre teremtette. Akkor mienk lesz az ország s mindehhez csak titkos összefogás, három mondat és mindennapi felháborodás kell.

- Bolond lyukból bolond szél fú, Juhon koma - csitította Pironcsák.

- Bizony okosat mond az és én már látom - vigyorgott Sipidesz.

- Persze, hogy okosat - folytatta Csicsonka. - Ez a három mondat: Jaj, milyen magyar vagyok! Mindennek a gaz labanc az oka. - Ezzel csak a labancok érdekeit szolgálja. - Rögtön meg is adom a használati utasítást.

- Ha valamelyikünk rabol vagy felgyújt valamit, vagy megöl valakit, mindnyájunknak ordítani kell: - Mindennek a gaz labanc az oka! - Így a magyarok figyelme csak a labancokra fordul, mi pedig szépen megehetjük a labancok orra elől az országot, pedig azoknak is fene étvágyuk van. Ráadásul még lassanként magunk is el fogjuk hinni, hogy védjük a magyarságot és nagy hazafiak leszünk.

- A „jaj, milyen magyar vagyok!” mondat használatát még a kukának sem kell magyarázni. Ez az általános belépőjegy a magyar vadászterületre.

Már most, ha valaki a magyarok között látó szemmel, nagy erővel és fényes talentummal születik, hogy látni fogja a tetteinket s ereje és esze veszedelem lehet ránk: mi reggeltől estig hazafiasan felháborodunk és utcán, tereken, tanácstermekben kiáltozni fogjuk: - Ezzel csak a labancok érdekeit szolgálja! - Mindaddig, amíg egy buta magyar, hazafias elbúsulással főbe nem kólintja az illetőt. És mivel a felháborodás lesz legfőbb mentségünk és erősségünk, ajánlom, hogy titkos tanácsunkat nevezzük el Hábornak.

A javaslatot óriási lelkesedéssel fogadták el. Elhatározták, hogy nagyobb hatalom kedvéért maguk közé választanak egypár világi és egyházi méltóságot. Ezeknek majd különféle szép mondatok balháit eresztik a fülébe, tesznek is nekik némi szolgálatokat, de ezek csak a festett képek lesznek, gyalult forgács-bokréta a korcsma előtt. Rögtön meg is esküdtek. És kijelentették, hogy az eskü most az egyszer életükben nem móka.

Ez a tanács gyűlt a titkos terembe.

A terem falait vallásos és hazafias képek és emblémák, vallásos és hazafias mondások fedték sűrű egymásmellettiségben. Nagyon sűrűben: hogy kivülről az Isten szeme, belülről az írtózatos titkok át ne hatolhassanak rajtuk.

Az asztalfőn az ősz Csajághy és Hiczinger a sváb püspök ült. A püspök mellett a kálvinista prédikátor révült a Gondviselés kikutathatatlan útjai felé, Csajághy mellett Limprecht köhögött. Tüdeje már alig volt, azt is az epe pótolta.

Ott voltak még: Zsufarek képviselő, Pironcsák Máté az állami főkomiszárius Sipidesz Román, Lindner Stefi a kancsal költő, Kuncinger Háni, a Hábor egyetlen női tagja, aki ötvenötéves hajadonságának mártiriumát itt szokta a szája ügyébe eső áldozatokba beleharapni - és mások. Csicsonka szerkesztő volt a jegyző.

Rövid ima után, Csajághy megnyitotta a tanácsot.

- Egy embert hozok elétek, kezdte, aki egyetemes destrukciót jelent a magyar hon nehezen kialakult békéjére. Ez a közveszélyes egyén Ócskay László.

- Halál reá! - zúgták a fiatalabbak. Az idősebbek nem szóltak, de a szemük mondása írtózatosabb volt.

Csajághy folytatta:

- Kérdem tőletek, keresztény testvéreim, mit tegyünk ezzel az emberrel?

- Vérpadra vele!

- Akasztófára!

- Kerékbe!

- Ott kell leütni, ahol találják! - kiáltották dühöngő zűrben.

A kancsal Lindner Stefi felállott. A pálinkaszag dűlt belőle, mert a költő napjait hazája szeszadójának a növelésére szentelte. A föld kissé igen elevenen emlékezett alatta az öreg Galilei biztatására. Ilyenkor egyik lába mindig a prózában, a másik a kötött formában volt. Hangja öblös volt és jó budakeszi szélességgel ömlött belőle:

- Jaj bús magyarságom, hej zord turánságom! Ezt kellett megérnem, hogy most vérre vágyom! A gazembernek milyen kék szemei vannak és én kancsal vagyok! Fáj a szívem érted, óh hazám, te bérces! A bitang énekei minden szájon ott vannak s az én verseim a dunaparti kutyák sem veszik be! - Ez magyar ember? Bitang labanc, a magyar én vagyok! Halál rá.

A gyűlölet zsiliptelen árral zuhogott elő a szívekből:

- Halál rá!

- Bitang labanc!

- Destruktiv!

- Összeférhetetlen!

- Szertelen gazember!

- Négybe kell vágni a pogányt, mint Koppányt, tanulja meg, mi a keresztény morál! - tajtékozott Zsufarek.

- Az öklömmel taglózom le, hogy legyen örök példa, hogy pusztul el a rossz magyar! - üvöltött Pironcsák Máté, aki nagy volt, mint egy kovásszal nemzett óriás mészáros.

- Meg kell sütni a szívét! - visította Kuncinger Háni, - és hangja vékony, hegyes és rozsdás volt, mint egy rég nem használt szalonnasütő nyárs. Magában pedig véres sóhajtással tette hozzá: - Ő sem vett el engem, az aljas!

Csak Csicsonka mosolygott hideg nyugodtan. Azután felállt és úgy kezdett beszélni, mint aki minden zsebnek a fonákját is látja.

- Nagyméltóságú püspök úr, méltóságos prédikátor úr, mélyen tisztelt Hábor, keresztény testvéreim. Aki fegyverhez nyúl, fegyver által vész el, mondja az Írás s keresztény erkölcsi nevelésünk e nagy tanítását még akkor sem szabad szemünk elől téveszteni, mikor egy ilyen sötét bűnökkel terhelt szerencsétlen áll előttünk.

- Csak az ő diadalairól beszél mindenki! - lihegte Limprecht óbester.

- A multkor majd zenebonát csinált a hadikassza miatt, pedig csak a háromnegyedrésze hiányzott! - zúgta Pironcsák.

- Árulója a magyarságnak, a parasztokkal cimborál! - botránkozta Sipidesz.

- Tudom minden bűnét, folytatta Csicsonka, el sem lehet azokat számlálni. De nem szabad felednünk, hogy mi a rend, az erkölcs, az igazság vagyunk. Rendbontásra nem felelhetünk rendbontással. De minek is? Nemcsak a kard vagy a bitó öl és nem ezek ölnek a legjobban.

Mától kezdve széthíreszteljük, hogy Ócskay már hatszor volt labanc és hogy titkon megint eladta magát nekik. Hogy összeférhetetlen, romboló, pogány, fajtalan, istentelen, más efféle. Hogy csak azért kritizál bennünket, mert nem engedjük, hogy a hazát tönkretegye. Hogy nemcsak a szíve hamis: a haja paróka, a szeme kék üveg, az izma tömött rongy, hogy a gégéjében ezüst szálak vannak. Hogy nem is ő nyerte diadalait, hanem Limprecht és mi. Nevét, diadalait kitöröljük mindenünnen, nem említjük semmilyen ünnepen, nem hívjuk meg sehova, úgy teszünk, mintha nem volna. Földjét elárvereztetjük, pénzét ellopatjuk, kenyere minden forrását bedugjuk. De mindezt ügyes takarással tesszük. Hangosan sajnálni fogjuk és neve után mindig odatesszük: kár érte. Meglátjátok egy félév alatt vagy elpusztul, vagy labanccá lesz. És bizony mondom: ez is, az is halál neki.

A szemek fényesre kerekedtek, mint megelégült zsíros szájak. Az arcok egymásra vigyorogtak és így rettentőbbek voltak dühös maguknál. Hiczinger püspök ihletett állapotban mindig igen metafizikai hangulatban volt. Kegyes megadással mondta:

- Amit mi teszünk, urak, az történelem. A történelem pedig az isteni akarat megtestesülése az emberek akaratában.

- A predesztináció formájában, - tette hozzá sietve a kálvinista prédikátor.

- Na! na! - mondta a püspök. Sipidesz megmentette a társadalmi békét:

- Menjünk vacsorálni!

Mohón tolongtak az ajtó felé, mert megevett emberre csúszik az étel. Csak két sötét szemű fiatalember maradt hátra.

Egymásra néztek és már értették egymást.

- Pisztollyal?- kérdezte az egyik.

- Nem, tőrrel, úgy jobban érzik a vére, felelte a másik.

Az egyik Bunkó János volt, egy alföldi paraszt fia, ki bátorságával tiszti rangra emelkedett. A másik Tokos Gergely, a vámosi harcos káplán: magyar mind a kettő. Ezek szegények hittek a szavaknak s ha valamit a haza - vagy a magyar - szóval kezdtek, szent igazság volt előttük. A két népből szakadt ember égett, hogy valami nagyon jót, nagyon hasznost tegyen a tépett magyarnak. De szegények egyszerű emberek voltak: csak ölni tudtak.

Csicsonka minden eshetőségre most először hozta a Hábor elé a két embert. A két földemberben a szavak halált termettek Ócskay számára.

Sötét este volt. A szél tépdeste az ég rongyos köpenyét s beverte a város utcáiba a tavaszi mezők zsúfolt illatát. De a két rögből fakadt ember nem érezte az ősi termés izenetét. Mentek felfelé a hegyen.

Elértek az Ócskay lakása elé. Benyitották: az ajtó nyitva volt. Ócskay László nem ismerte a zár félelmét.

A hatalmas teremben csend és imbolygó világosság volt. A világosság egy nagy kanóctól jött, mely a terem mélyén lobogott. Az árnyék és a fény mint az élet és halál testvér zászlói lobogták be a termet. A dolgok hallgattak s a hallgatásnak olyan csendes nyugodt szíve volt.

A két ember elkészített tőrrel, lábújjhegyen közeledett a lobogó kanóc felé. Egyszerre csak a láng megcsavarodott s fényfürtjeit rávetette egy kerevetre. A két ember visszadöbbent.

Ott aludt Ócskay László elterülve anyaszült meztelenül. Elfeküdt fényes férfiteste, a roppant mellkas, a karok buzogányos izma, az acélcombok, a férfierők zúgó riadója voltak. Szép feje hátra volt szegezve s a fényesség tisztaság volt homlokán. Az alvó férfi írtózatos szépsége mélyre hatott, mint egy sionhegyi parancs.

- Jaj, Istenem, mi lesz velünk! - kiáltotta Tokos Gergely. És mindketten elejtették tőrüket. Rémülten szaladtak vissza az éjszakába.

3. A Mindenki ünnepe.

Májusban tartották a Mindenki ünnepét. A tavasz bőkezű és csapra üti az emberek szívét. A Mindenki ünnepe ősi ünnep volt. Az urak ezen a napon nyilvános tornákat, játékokat, táncot és lakomákat rendeztek egymásnak. És az éheseknek, a rongyosoknak meg volt engedve, hogy mindezt ingyen végignézzék. Legyen egyszer nekik is vasárnapjuk. Azért váltotta meg őket a Krisztus.

Ócskay László már jókor reggel díszbe öltözött. - Ma nagyon fiatal, ma nagyon szép leszek - mondta a tükrének és ezer új bimbóval nyílott az életbe.

A rendes írásos meghívás most elmaradt. Nem baj, eltévedt valahová. Úgy sem az a fő. Minden évben az ünnep reggelén hat órakor tizenkét fényes vitéz jött érte, a legbátrabb vezérért, a legszebb vitézért. Ócskay László várt.

Eltelt hat óra. Eltelt hét óra. Senki sem jött. Nagy zimankó mozdult a lelke szélein:

- Engem mernének meg nem hívni! Hát mi lesz kardom nélkül az ő tornájuk, mi lesz dalaim nélkül az ő énekük, mi lesz táncom nélkül a táncuk, mi lesz széles jókedvem nélkül a lakomájuk? Lehet-e magyar lakomát lakni Ócskay László nélkül?

Kilenc órakor már nagy szorongás zokogása serkedt át a lelke falain: - Hát már ide jutottam! Hát senki lettem! Hát már mernek meg nem hívni.

De aztán ezeröklű dac zúdult fel benne. - Hát azért is odamegyek! Megmutatom nekik, hogy Ócskay László mellett nem látszanak. Kit nézne a nép, kit néznének az asszonyok, a lányok, a fiatalok, ha meglátják Ócskay Lászlót! Oh karom, ó dalaim, ó szépségem, itassatok meg új nagy diadallal. Hadd pukkadjanak a nyomorékok, a rondák, a pimaszok!

Felült lovára és nagyon Ócskay László volt. Olyan volt, mintha egy boldog isten teremtette volna valamelyik győzelme emlékére. - Vágtass, lovam, vágtass, bizony nagy diadal vár! - mondta és az erdő felé vágtatott.

Az erdő roppant tisztásán volt a nagy ünnep. A tisztást hatalmas kordon vette körül, melyet fegyveres katonák őriztek. A kordonon kívül a rongyos nép százezrei tolongtak. Sütkéreztek, vakaróztak, visítoztak, káromkodtak, lábujjhegyre álltak. Amelyik belátott a nagyúri boldogságba, az fényessé örvendte szemeit az urak örömével, mosolygóvá lakta a száját az urak jóllakásával.

A bejáratnál zászlós oszlopok álltak, mindenik előtt kürtös lovas. Az egyik oszlopon a nagy diadalok hőseinek neve volt. A másik oszlopon a tornában, a harmadikon az énekben, a negyediken a táncban résztvevő lovagok neve. Hadd kenjék meg a szívükkel a rongyosok.

Ócskay László a néptömeghez érkezett. Máskor ez rikoltott, ha látta s boldogan rázta rongyait feléje. Nem szeretett senkit úgy, mint őt, aki mintha a meséiből nőtt legkisebb királyfi lett volna. Most néma és hideg tenger volt a tömeg. Szétvált előtte, de a szíve morgott, de a szeme vád volt.

- Hát ezeket mi lelte! - szólt magába Ócskay, de megfogta a szívét, hogy ne kérdezzen többet.

A tömegben pedig, amint elment, felborzolódtak a lelkek:

- Le kellett volna húzni a lováról az árulót!

- Eladta magát a labancoknak.

- Megtaposta a Krisztus képét a templomban.

- Lófarkból van a haja és viaszból az orra.

Ócskay a korláthoz érkezett. Végigmustrálta az oszlopokat. Hiába: ő nincs, az ő neve sehol.

- Hát még a diadalaim is ellopják, melyek nélkül rég labancbékóban jajgatnának! Hát nem kellek nekik, hát meg akarnak ölni. Előre azértis, Ócskay László.

A kürtösök nem fújták meg a kürtöt, amikor bevágtatott. Oh, hogy hallszott a szíve dobogása ebben a csendben.

Csajághy éppen a megnyitó beszédet tartotta, amikor bement. Az urak meg sem moccantak. De az asszonyok, a lányok, a fiatalok egy pillanatra odanéztek. Hanem, amint meglátták Ócskay Lászlót, egyszerre visszafordították a fejüket tőle. Úgy tették ezt, mintha hitoktatójuk leckéjét ismételték volna.

Ócskay László leszállt a lováról. Hideg, súlyos acéllapok szorították a szívét. Betegség, félelem, mámor sohasem fogta, de most alig állott a lábán. Odament némán az egyik szögletbe, a boros sátrak mellé. És egy szem sem fényesedett meg láttára és egy száj sem súgta: - Itt van Ócskay László!

Azután a torna jött. Nyefle vitézek, vén fiatalok mulattak egymással. Az asszonyok ásítgattak. A fiatalok egymással fecsegtek. Oh, hogy hiányzott az ő kardjának villanása! De a torna végén az urak agyondícsérték egymást. Úgy dicsérték egymást, mint aki nagyon fél és makacsul védekezik.

Most jött az úri lovagok énekversenye. Ócskay László megivott egy pár pohár bort, hogy szűkebb helye legyen benne a fájdalom számára. A bor lelke aztán lóra ült s odaállott lázadó erői elé. - Hajrá! - kiáltott a bor lelke s Ócskay lelkében vágtató vad haragok patái szikráztak. Olyant kiáltott, hogy a Csajághy beszéde s a kürtös szava megszakadt bele:

- Én Ócskay László vagyok!

Odafutott a tisztás közepére, a döbbent lovagok elé. Megint kiáltott:

- Hallgassatok, most Ócskay László énekel!

És Ócskay László énekelt. Az ős természet felkelt erőinek viharos zúdulása volt éneke. Ég zengett, tenger zokogott, erdők jajgattak az énekében, hogy megmondhassák a világnál nagyobb világot: az emberi fájdalmat.

De énekét már senki sem hallotta. Az első hangoknál már őrült rémülettel futott mindenki. Elfutottak a rongyosok, el az urak, az asszonyok, a fiatalok. A gyermekek is fagyott ijedtséggel kapaszkodtak a nagyokba. Ki Ócskaytól félt, ki önmagától, ki attól, hogy ebben az énekben meglátja egymást minden harag, minden elkeseredés, minden éhség. De legtöbben azért futottak, mert úgy érezték, mintha egy láthatatlan bíró taposná a sarkukat.

Az ének letört az Ócskay László ajakáról. Szétnézett: olyan volt a roppant térség, mint egy vert tábor hült helye. És ő egyedül volt, egyedül. A felkelő szélben borzongtak a fák.

Ócskay levágta magát a fűre és sírni kezdett. Sírt, sírt zivatarosan, anyjától kapott régi gyermekzokogásával.

Egyszer csak valami meleg suhant a fájdalmára. Mintha testvérkéz fogja meg a beteg homlokot, mintha testvérszó fogja meg a beteg szívet. Felnézett. Gyönyörű tizenhatéves leányka közeledett feléje. Félénk volt és merész, szepegett és mosolygott. Az Ócskay szemei úgy nyúltak feléje, mint éhes, forró kolduskezek. Hát még sincsen egyedül, hát mégis Ócskay László valakinek!

A lányka hangja csengett, mint a jó pénz, melyért kenyeret és orvosságot lehet kapni:

- Brigadéros úr, adjon egy autogrammot.

Ócskay felugrott. Egy pillanatra irtózatos villámok cikáztak az arcán. Aztán megcsordult a szeme s jajgatva futott az erdő fái felé.

4. A gellérthegyi kocsma.

Harmadnapja ott ült már Ócskay László a gellérthegyi korcsmában. A cigányok, a korcsmáros, a szolgáló kidőltek. Buta, vak álomba sülyedve, egymás hegyén aludtak az ágyas szobában. Már csak ketten voltak egymással szemben: Ócskay László és a bor.

A májusi nap már meghajlott. Gyenge párákba szívódtak sugarai s a nap zsengébb leányai: a finom lila, a sejtelmes kék, a búvós arany halk táncot jártak a dolgok felett. Ócskay a verandán ült s belenézett a végtelen síkságba. A síkságba, ahol a szeplőtlen Duna tükre, a házak, a fák, a tér olyan nyugodt és derült voltak. Mintha megállott volna az idő s a dúshajú májusi szépség azt mondaná: én vagyok az örökkévalóság.

És benyúlva szemeivel messzire, messzire a levegő lenge kárpitjai mögé, három látomást látott Ócskay.

Látott egy kis szomorú házat: tiszta szíveket, tiszta szobát. Egy nagy könyvből egy öregasszony olvas. Két nagy szeme két meleg csók, a jóság fakadó emlője s egy ötéves kékszemű szőke fiú szívja rá magát e két szemre. S a fájdalmas, széles öreg ajkakról énekek szállnak. És a kis fiú szétoldódik az énekben, meleg jóság határtalan napfénye lesz, mely rásüt édesanyja arcára, minden szomorú arcra, az egész világra. S egyszer csak a kisfiú letérdel anyja elé, forró buzgású, szűzi szavakban csókolja feléje a lelkét: hogy ő egész életét azoknak fogja szentelni, akik szenvednek, akiket bántanak, akiknek fáj a világ. Hogy hős lesz, költő lesz, hogy sokat fog tanulni. Ő lesz minden szegény magyar ereje, minden magyar megmondott fájdalma, minden szegény vak magyar látó szeme.

Másik képet lát: viharos sorssal küzd egy fiatal ember. Szép arcát ezer csók hívja, lobogó szívét ezer vágy. De őt egyetlen nagy szerelme tartja az egyenes úton. Néha nincs kenyér, és ami fájdalmasabb, néha nincs gyertyavilág. De a fiatal ember fakadó tiszta ének, törhetetlen hit, erős cél. Tanul harcot és tanul tudást s csendes éjszakákon örök szépségekkel beszél. Hogy egyszer milliók megnőtt ereje, millió szomjas szív frissebb itala legyen.

És látja a harmadik képet: látja az érett, dúserejű férfit, aki nehéz kalászra vált minden elvetett magot. Aki legyőzhetetlen a harcban, de az adott sebeket ő fájja meg legjobban. Aki akkor is szeret, ha üt, és akkor is, ha ütik. Akinek lelkében, mint legmélyebb talajban, összepatakzanak a magyar szenvedések, a magyar bűnök, a magyar átkok s mint örökszépségű virágok fakadnak fel belőle. Hogy megenyhüljön a magyar fájdalom, ha szépséggé szelidülve látja önmagát és könyörüljön a végzet.

És akkor a derült síkság, a sötétlilára komolyodott hegyek, a távoli erdők: az egész kéken boltozott május egy roppant zokogás lett, az Ócskay László zokogása. - Oh, hova tettétek gyermekkorom tiszta liliomait, hova ifjúságom dalait, hova férfikorom gazdag vetését? Miért voltam szép, miért teremtem, miért voltam hős?

Aztán ivott, ivott, szembenézett a borral. Most már csak a bort látta és vak díszlet volt a világ. Beszélni kezdett a borhoz:

- Bor, öreg átok, öregebb segítség, hát már nekem is te leszel az egyetlen horizontom!

Bor, rideg puszta sziget, hozzád vetődik a magyar fegyenc, ha hősnek, szépnek és termőnek született.

Oh föld, buta, galád magyar föld! Te dús csecset tartsz minden idegen bitangnak. Csalók, rablók, gyilkosok gazdag jövője vagy te! De megölöd a tisztát, a hőst, a magyart.

Legyetek tanuim, gyermekségem szűz fogadásai s te, anyám felém fehéredő arca: hogy mindent megtettem a végzet ellen s hogy a vereségem nem az én gyengeségem volt.

De nem volt segítség, nem volt szabadulás. És most bor, te vagy az én siralomházam és holnapi koporsóm.

De én nem engedem megölni magam, én élni akarok! Halljátok, megújuló fák s ti messze rémlő hegyek: feltámadtam! Én nem vagyok többé magyar! Én én vagyok!

Akarom az életet, a termést, a szeretetet. Akarom, hogy millió szem fényesedjék meg látásomra! Akarom, hogy álmom millió lélekből visszatérő visszhang legyen. Ott lesz a hazám, ahol meglátnak, ahol megszeretnek. Az lesz honfitársam, aki megért. Bűnös magyar föld, súlyos föld, temetői rög, lekaparlak a sarumról. Feltámadtam: én én vagyok!

A nap már lecsúszott a hegyek túlsó oldalán s felkarcolt testéből otthagyta a vért. Az ég könnyű szövete magába szívta azt s vér, terjedő vér lett az emberek ege. - Fázom - mondta az Ócskay lelke. Felkelt. Ment, nem tudta merrefelé. Ment neki a síkságnak.

Ment, ment. Bebörtönölt sírás volt, melybe nem folyt be a világ. Vak fájdalom volt, melynek nem formált képeket a fény. Csendes volt a síkság és embernélküli.

Az éjszaka megcsapolta fekete borát s a világ kelyhe szürkésre homályosult. Valami meleg lehellet érte az Ócskay fájdalmát.

Egy nagy szénásszekér nyikorgott el Ócskay előtt. A szekér előtt egy öreg magyar paraszt és felesége mentek. Egyszerű, föld felé nyúló szavakat hullattak:

- Nem ártana már egy kis eső.

- Majd csak ad az Isten.

Ócskay új vereséggel torpant meg. Lelkében új zokogás mondta: - Oh csak ti ne volnátok, csak ti ne volnátok!

Aztán megállította őket. Odadobta dús erszényét az öregasszonynak és mondta:

- Öreganyám, mondjon áldást a fiára!

- Áldja meg az Isten a nagyságos vitéz urat! - hálálkodott az öregasszony.

- Mondja azt: édes fiam! - kiáltott Ócskay és kiszökő sírás volt a hangja.

- Az Isten áldja meg, édes nagyságos fiam! - rebegte félénken az asszony.

- Mehetnek, mehetnek, már úgy sem ér semmi semmit. Jóéjszakát.

- Csendes jóéjszakát - mondták az öregek és a szekér tovább döcögött.

Ócskay ott állott a hulló estben. A szekérzörgés távolba halkult. A szénaszag messziről visszajött, mint egy halk gyermeksírás. Aztán csend és éjszaka lett. Ócskay lelkét kiverte a panasz. Belekiáltotta az éjszakába, a síkságba:

- Egyedül nagyok! egyedül vagyok!

Az éjszaka sötétség volt, a síkság puszta levegő. Nem volt emberi szív sehol.

Ott állt Ócskay az időtlen időben. Melyik század volt, milyen évek? Tizenhetedik, húszadik? Üres cirádák a számok az örök ember sátorán. Talán mindig mindenik század van: tőrrel és fekete álarccal ott ólálkodnak az embererdőben s mindenik más-más fegyvert ad a szomorú Kainok kezébe és sohasem lesz *egy* század!

Csend volt, kietlenség és éjszaka volt. Ott állt Ócskay és farkasszemet nézett az éjszakával. Az örök Ócskay László az örök magyar éjszakával.

5. Az Olajfák hegyén.

Ócskay átállott a labancokhoz. Eleinte volt taps, dicsőség, forró csókok: hadd pukkadjanak a kurucok. Az ő diadalaival voltak erősek a férfiak, az ő dalaival voltak fiatalok a fiatalok, az ő szépsége volt az asszonyok álma. Élek élek, most élek! - toporzékolta saját fülébe Ócskay, hogy elhigyje ő is, hogy ne legyen csend körötte.

De Ócskay László nagyon Ócskay László volt és sok hiúságtól vette el a napot. Kezdték gyűlölni s gyűlöletükön át mindjobban visszaemlékezték régi ütéseit. Hideg és egyedül-valóság kezdett lenni körötte.

Egy reggel, mikor Ócskay felébredt, ezt mondta magának: - Unatkozom. - Azért mondta ezt, nehogy azt mondja: - fáj, fáj!

Aztán megint kérdezte:

- Megvénüljek?

- Nem. Ócskay Lászlónak nem lehet megvénülnie.

Felöltözött, felült a lovára. - Menj, édes lovam az eszed után. - A ló megindult.

Elhagyta a labancvárost, elhagyta a labanctábort. Ment a kuructábor felé. Egy erdő szélén Ócskay leszállt lováról. Az halkan füvezett, ő leheverészett. Egyszer beszédet hall, jó falusi magyar szavakat.

- Mit búsulsz, kenyeres?

- Éhes vagyok, négy napja nem ettem.

- Én sem, de búsulástól nem töltözik a horpasz.

- Megenném egy döglött macskát.

- Jaj, ha az édesanyám Lécfalván látná a fiát!

Ócskay felkelt. Nesztelenül a bokrokhoz ment. Széthárította a galyakat. Két szegény erdélyi kuruc katona beszélgetett a fűbe hasalva.

Ócskay László eléjük toppant:

- Én Ócskay László brigadéros vagyok. Ezer arany van a fejemre tűzve: Fogjatok el, lesz kenyeretek bőven.

A két katona felszökött, tisztelgett. Az egyik könyörögve szólt.

- Már hogy fognánk mi el egy ilyen nagyságos híres magyar vitézt. Nem afféle emberek vagyunk mi. Ne csúfolódjék velünk a nagyságos brigadéros úr!

Ócskay elébük nyujtotta a karjait:

- Kérlek, kedves testvéreim, kérlek az édesanyátok ősz fejére, kötözzetek meg engem, vigyetek a kuructáborba.

A vitézek nagy éhes szeme nedves lett. Felrimánkodott az egyik:

- Meg nem kötjük mi a nagyságos brigadéros urat, még ha szét is vág bennünket. Nem teszünk mi ilyen csúfot egy ilyen neves magyar vitézzel. De ha a brigadéros úr velünk méltóztatik jönni, Isten lássa az akaratját.

Ócskay közéjük állt. Útnak indultak. A ló lehorgadt fővel, szomorúan ballagott utánuk. Néha fájdalmas hívással fel-felnyerített.

Ócskay beszélgetett a két vitézzel. Az édesanyjukról, az apjukról, az otthoni világ, apró végtelenségeiről. Mint messziről jövő fehér galamb: a magyar falu megszállta lelkét. Meleg és nyugodt lett tőle.

Egyszer csak előttük volt a város. Előttük a bástyafok a két akasztófával. A két katona sírva kérlelte Ócskayt:

- Nagyságos brigadéros úr, még nem késő. Üljön fel a lovára, vágtasson vissza. Egy ilyen derék magyar vitéz, akárhol szolgál, a magyar népek büszkesége. Az istenre kérjük a brigadéros urat, ne veszítse el magát.

- Hej, őrség, itt van Ócskay László! - kiáltott Ócskay.

Felzendült az egész őrség. A másik percben Ócskay már nehéz vasban volt. Az örömhír végigharapott az egész városon. És aznap este a húsevők több húst ettek, a ragadozók bátrabban ragadoztak: mert Ócskay László vasban volt.

6. Két itélet.

Törvény előtt áll Ócskay László. Csajághy a törvényszék elnöke. A választott bírák: Limprecht Károly óbester, Sipidesz Károly bankigazgató, Zsufárek képviselő, Pironcsák Máté, a fő kasszamester, Lindner Stefi, a kancsal költő és még többen. Összesen tizenketten. A jegyző most is Csicsonka szerkesztő volt.

Csajághy magában mondta: - Levágatom mégis a hajadat, Ócskay László! - Azután rettentő törvényes renddé szigorította az arcát:

- Mi a neved!

- Kérdezd meg hatvan harctér győzelmétől, az én nevemet mondják.

- Írd, jegyző: Ócskay László. Életkorod!

- Örökkévaló, mert szépség és hősi feláldozás voltam.

- Írjad jegyző: negyvenhárom éves. - Valld be most bűneidet.

- Magyarnak születtem.

Csajághyból kitört a düh:

- Hát itt sem törsz meg! Hát itt is Ócskay László maradsz? Hát megmondom én a te bűneidet, te cégéres, te. Hát hivalkodó, összeférhetetlen, buja, garázda, törvénytipró, istentelen, talmi magyar, gaz labanc áruló vagy és mi felakasztatunk!

Ócskay csendesen mondta:

- Az én halálom az én feltámadásom. Bizony mondom, nem lesz élőbb hatalom a magyar földön, mint az én holttestem.

Ebben a percben két irtózatos ordítás hasított a szobába. Ócskay megrándult, mint a meglőtt vad. - Mi volt ez? - kérdezte elfehéredve.

Sipidesz gúnyosan sziszegte:

- A két székely paraszt barátodat húzták karóba, hogy máskor ne akarjanak megszöktetni.

Ócskay utolsó gáttörő zúdulással megint egész Ócskay László lett. Szétrázta karjairól a vasat, hangja mennydörgéssé zúgott s szemei ítéletes lobogással gyúltak ki. A csaták villáma, a rettenetes győzhetetlen Ócskay László állt a bírák előtt.

- Átkozottak legyetek, szajhák elvetéltjei, rablóktól és gyilkosoktól fajzott rablók és gyilkosok! Bírátok előtt álltok, most Ócskay ítél.

- Kinek a diadala adta az országot nektek? Az én erőm diadala. Ki volt a magyar aggó szíve? Én voltam. Ki volt a magyar álom szépsége? Én voltam.

- De ti gyűlöltetek és üldöztetek engem, mert tetvek és rongyok voltatok mellettem. Tüzes üszköt vetettetek vetésembe, hogy a kenyér ne hirdesse jóságomat? Elmartátok fajomat tőlem, hogy ne lehessek védelme. Reszkessetek, most Ócskay ítél!

- Átkozott légy, Csajághy, üres szívű, hiú, rabló magyar úr. Aki ajtót nyitsz az idegen rablónak, de leszúrod enfajtád, ha különb. Átkozott légy adoma-zabáló, szépségtelen életű, zsivány magyargyilkos magyar úr. Legyenek meddőd leányaid s fiaid rothadjanak meg beteg örömleányok karján. Pusztuljon el a magod, embertelen ember, magyartalan magyar! Dögölj meg gyalázatban, Csajághy!

- Átkozott légy te idegen, zagyva csőcselék, kóbor bordélyosok és ledér frajlák fajzata! Ti idegen tetvek a mártír magyar paraszt testén, legyetek átkozottak! Vesszetek össze a magyar koncon fiaitokkal, saját gyermekeitek zabáljanak fel benneteket és fulladjanak meg az apai dögtől!

- Engem megöltök, de Ócskay László tovább él. Mert Ócskay László lesz mindig ezen a földön az, aki hősnek, szépség álmodójának, tisztának és alkotónak születik. Rettenetes memento mori lesz az én nevem tivornyáitok éjjelén: vigyázzatok, egyszer minden rablott magyar Ócskay Lászlóvá lesz! És akkor vagy elpusztul az ország, vagy emberek hazája lesz a föld.

Aznap halálra ítélték Ócskayt és fejét vették. De Csajághy és a birák tudták, hogy meghaltak. Meghaltak könyörtelenül, elevenen és minden ivadékukban.

Különös utazás.

I.

Keserűek voltak a falatok, keserű volt a bor. Az életem elfordult az élettől. - Nem akarok élni - mondta az életem.

A cigányok dáridós, víg nótát rángtak. Nagy fekete szemeik panaszos szájak voltak és örök éhséget sírtak. Sápadt arcukban didergett a megkorbácsolt rabszolga. De kezük piros csuhajokat tépett elő a fekete fából, de tagjaikat legényesen illegették, de ajkuk mosolygást verejtékezett. Hadd mulassanak azok, akik fizetnek.

És mulattak azok, akik fizetnek. Mohón, rohanva töltöttek ételt és italt magukba. Lelkendezve, gyorsan megmelegített, kifényesített, keresett szavakat dobáltak egymásba. Itt-ott kacagás-gyöngyöket is fűztek a villany fényes cérnáira, furcsán, hamisan csengő, vaskos gyöngyöket. Némelyek kidobálták karjaikat a levegőbe, némelyek utána dudorásztak a zenének. De mindez olyan nyugtalan, olyan mesterkélt, olyan gyötrött volt. A meztelen lelkek vidám szavak piros kötényét tartották maguk elé a halál néző szemei előtt: - Jaj, élek! jaj, nagyon élek! csuhaj, be élek! Ne merj hozzám nyúlni, ijedj meg tőlem, mert irtózatosan félek tőled!

A szomszéd asztalnál egy asszony ült. Egyedül volt és feketében. Feketék voltak a szemei, fekete volt a haja, fekete volt az életéből kihajló árnyék. Nagy, nedves szemeivel rám nézett. Nézett, nézett: kérdés volt a nézése, csodálkozás és végtelen szánalom. Hol találkoztam már ezzel a kérdéssel? Olyan ismerős ez a feketehajú sírás és mintha most is tapodná lelkem puhán maradt mezőit. Csak legalább egyet kacagna, csak ne verne a bánatával! Minden szomorú asszony az én édesanyám.

A nóta kibontott hajjal ropta őrült táncát. A cigányok, síró szemű, síró kacagású szegény ördögök tiportak a hangok fekete gerezdjeiben. A mámor vastag bora befolyta a vendégeket. - Jaj, lelkem van, lelkem van, bizonyisten örökkévaló vagyok! - vacogta bennük az élet. És a kocsma óráján rohant tova a percmutató.

Oh, lőre már minden bor nekem s festékemállott ringyó minden kocsma. Nincs mámor, nincs álom, nincs szoptató édes hazugság számomra. Eltaszítottam a meddő pohárt: fizetek!

A kocsma órája tizet ütött. Mint dobott aranyak húlltak alá a hangok. - Fizetek, fizetek, - mondta mindenik hang. És hosszú, hideg uszálya volt mindenik hangnak.

A zene megállott. Az ajkakról lefagyott az ének, a rángó tagok megmerevedtek. Mindenki rám nézett. Döbbentek és sápadtak voltak az arcok. - Mit akar ez a különös ember? - kérdezte a szemük. Mintha mindenik szív falán ott kopogott volna a visszhang: fizetek, fizetek! Mintha előttük állt volna a fekete számadó.

A vendégek között lassan közeledett felém a feketeruhás pincér. Mereven, vontatottan lépett és bántó dermedten nézett rám. Ragyás volt az arca és ferde az egyik szeme. Ma minden arc emlékeztet és ezt is láttam valahol. Hol ütötte meg ez az arc az életem? Valahol gyermekkorom ijesztései között? Vagy gonosz szellem volt életem megvert époszában?

Amint közeledik, minden léptére nő bennem egy sajátos szorongás. Jaj, ha elvesztettem a pénzem, jaj, ha kilopta valaki a zsebemből! Már kárörvendők a felém fordult arcok. Senki, senkisem fogja hinni, hogy volt pénzem, hogy megloptak! Csak a zsebembe kellene dugnom a kezem, hogy megbizonyosodjam. De nem merem, nem merem! Az a két pillanat is jó, amíg

remélni lehet. Hozzám érkezik, készen a számla, fizetni kell. Arcomon felgyúlt lázban érzem a rám tapadó szemek égő kerekjét.

Óh, mégis, mégis megvan a pénzem! Boldog-meleg a bőr a tenyeremen és lelkem megcirógatott hálás gyermekké forrósodik. Óh, barna bankók, ezervonalú, titokzatos, furcsa papirosok, szeretlek titeket. Ti vagytok a puha kenyér, a bátorító hús, ti vagytok az életkalitka megnyílt ajtai s a felénk hajló emberek megszelídült szeme. Lázasan, boldogan fizetek. Királyi borravalót adok. Mert kell a tékozlás: lehet-e hinni, hogy élünk, ha már nem pazarolhatunk?

Künn vagyok az utcán. A vén ripacs ég fekete palástban zúgja kopott átkait s június közepén novembert tragédiáz. A tabáni vityilók bevisítják ráadásokat a meghidegült szélbe. A sötétben egy kéz állja utam és egy sápadt nyöszörgés. Mintha súlyos, fekete szekér kerekei alól jajgatna fel egy eltiport lélek.

Egy kis fiú kér további nyomorúságára valót. Odaviszem a közeli lámpához. Öt-hat éves csenevész kis emberbojtorján. Sápadt, vézna arca nem egyetlen nyomorúság, nem töredék jaj: fakadó sírása az egész emberi nyomorúságnak. De haja oly gyermekül szőke, de szemei olyan lobogóan kékek. Hol vette ez a sápadt éhség az én gyermekhajamat, az én gyermekszemeimet? Hátha nem is formált valóság ez a reszkető gyermek, hátha ő az az örökös sírás, mely mindig ott bolygott lelkem mélyebb vermeiben? És most csak én látom ki őt onnan a tér zord víziói közé.

- Ki vagy? - kérdezem.

- Éhes vagyok, - kuncogja, mint a megvert kutya.

- Mit akarsz?

- Enni.

Oh, ha majd leboltozva fogom aludni meghűsült álmomat, lassan, oszolva szét az anyag új látomásai közé és ez a hang, mint gazdáját kereső ékes kis kutya odajön síromhoz: mégegyszer emberi zokogás fog fakadni megvetkezett csontjaimból. A reszkető emberpalánta behajlott a növekvő szél sodrába, mint sápadt árvalányhaj. Oh, hogy szerettem most a pénzemet! Tele tömtem kis tenyerét bankóval. És testvéri zokogás, jajgató vád és lázadás kelő zivatara volt minden adásom. A kis fiú beletünt az elnyelő éjszakába.

Tovább mentem. A Szirtes-utca sarkán a lámpa alatt egy részeg ember állt. Állása is roskadás volt, dacos feszülése is eldűlés. Szemei hülye tágulással haraptak a villany fehér húsába. - Azért én vagyok az erősebb, én vagyok az erősebb, motyogta maga elé. - Kinek mondta ezt? Az istennek? a világnak? az emberi nyomorúságnak? Vagy vad tréfából állította valaki ide, hogy megverjen a csúfságával? Hiszen ez a mondat volt ifjúságom zengő csuhaja a világ kocsmájában. Ez a mondat volt férfi-époszom dacos lobogója. De megfulladt a csuhaj, de a zászló rongyát széttéptem irtózatos sebekre. Miért bántják azt, akitől már nem vehetnek el semmit?

II.

Ott álltam a második emeleten, lakásom zárt ajtaja előtt. És azon vettem észre magam, hogy nem merem megfordítani a kulcsot. Valami történt azalatt, míg távol voltam. Odatettem fülemet az ajtóhoz. Csend volt: ravatalos, nehéz csend. Egészen különös, új, idegen csend, nem a régi ismerős, a megnyugtató. És egyszerre láttam az egész lakásom belsejét. Valaki fekete posztóval fedte be a falakait és a hálószobában, az ágy helyén, Krisztus kitárt karjai alatt egy nagy, üres, fekete koporsó várt. Mi mérgezte meg szemeimet, hogy ma a világ

almáját keserű csutkájáig harapják? Miért üti ma át a síma látszatokat a valóság vad viziója? Nyári farsangja van ma a vén Fregolinak, a halálnak s minden dologban ő játszik szerepet nekem?

Végtelen csüggedés fogott el. Szerettem volna végigfeküdni a küszöbön, beteg gyermek lenni. Hogy ott találjon valami anyaarcú jó asszony, hogy felöleljen, hogy meleg tűzhely és meleg szívek felé vigyen. Hogy felém hajló jóságos szemek merüljenek lelkembe, mint tiszta ezüstkanalak s kimerjék onnan az örök zokogást. Hogy anyaszívű hang mondja: - Milyen lázas szegény. - És hugocska-féle ezüstbeszéd csilingelje: Takarjuk be, úgy didereg szegény.

Már vissza akartam menekülni az éjszakába. Keresni valami másféle szenvedést, távolabbit, könnyebbet. Találni az éjjeli örömök valamelyik sátrában egy arcot, melyet szeretőmnek vagy testvéremnek hihetek. Hogy azt higyjem: aggódás van értem a szemeiben és fontos szívbeli ügy az én életem neki. De lassú lépések közeledtek a lépcsőkön felfelé. Még meglát valaki, hogy itt reszketek a saját ajtóm előtt. A kulcs megfordult kezemben, kinyitottam az ajtót, beléptem.

III.

Hűvös volt az egymásba nyíló szobákban s az erkély tárt ablakán bemászott a félelem. Ijedten hallgattak a bútorok, mintha valami szörnyű bekövetkezőt tudnának. Künn az éjszaka, mint egy megszigonyozott bálna, vergődött a világ tekenőjében. A fák jajgattak és őrült karokkal tépték egymást. A távoli sápadtfalu házak ijedten rohantak ki a horizontból. A budai hegyek fekete poroszlói haláltáncot jártak a lobogó szélben. Őrültül gerjedt és kétségbeesetten sötét volt minden. A hegyoldali lámpa olyan volt a felzilált sötétségben, mint egy feljajdult panasz, mint magános zokogás.

Villanycsavartól villanycsavarhoz futottam. Hogy jöjjön a fény, hogy verje ki a részeg éjszakát és szelidítse megint otthonná az ijedt dolgok zord idegenségét. És a fény el is jött, de nem a régi jó háziasszony. Nem a szelíd hugocska, ki szőke haja lágyságát annyiszor bontotta árvaságomra s mesélt nekem családot, szelíd omlású termő életet. Aki szétsúgta az álmélkodó dolgoknak: mosolyogjatok szegénynek, legyetek jók hozzá, hogy ne legyen olyan egyedül.

Idegen és könyörtelen volt ez a fény. Úgy verte a falaikat, hogy azok majdnem harsogtak belé. A dolgok jóság-ruhája, melyet a magános ember szeretett rájuk éveken át, leszakadt. A meztelen anyag rideg egyhangúsággal ismételte az idegenné lett bútorokból: - Mi közöm hozzád! mi közöm hozzád! - A könyvek elvesztették lelküket s buta, hallgató, csúfondáros papirostömegek voltak. Az élet minden horgonya felszakadt, minden gyökere elmállott, az özönlő fényben dagadt, indult, keringett az anyag. Mozdult minden: rohantak a falak, örvénylő forgatagban táncoltak a bútorok, a habokká omló dolgok beszakadtak a fény szélesebb áramába. Már tovatéptek engem is: vágtatott alattam a padló, a külső világ fekete kémei felfelmagasodva leselkedtek be a száguldó ablakokon. Már zúgott az ős folyam és felcsapó hidege kididergett az ajkaimon, a szívemen. - Segítség! segítség! Nem szabad így tovatépődnöm a vak semmibe, árván, egyedül! Akarom, hogy sirassanak, hogy forró emberi szívből kitárt karú jajgatás fusson utánam. Oh, legyen valaki, aki értem nyúl, akinek tragédia az én tragédiám! - Rávágódtam a karszékre, az íróasztalom elé, mint felém dobott tutajra. A bomlott örvényből egy kép keringett elém.

Egy szegény, fakeretű kép; olcsó fotográfia. A kép egy öreg-öregasszony. Ódivatú, feketetornyos kalap van a fején. A kalap alól ősz haj bukkan ki: panaszos ősz haj, könnyeken vásárolt ezüst. A homlok nagy, tiszta és szomorú. Ezelőtt a homlok előtt a lázadás is leveszi

kalapját. Mert sion-hegyi szent tábla az s az élet-úr mélyebb törvényeit mondják. A két mély szem tág, sötét nézése bemegy lelkedbe, mint szigorú, jó orvos, feltapogatja minden élet-bibidet, kérdez, szánakozik és könyörög. Az arc sápadt, világító és tiszta, mint holdvilág a most esett havon. Az orrtól mély barázda visz a szájszélig. Nagy temetőárok ez a barázda s az én sírásaim is mélyebbre ásták. A száj széles, néma beszéddel ver, mint a végzet s örök zokogásban dermed rajta az élet keserű íze.

Feléje nyujtottam kezem az őrült forgatagból: - Anyám, édesanyám! Megvertek, fáj a világ!

A két szem fekete lobogással nézett rám, a csukott ajak megvonaglott. És íme, a bomlott rohanás megdermedt, az örvénylés megszünt, a világ megállt a kép körül. A dolgok megszeppenve álltak vissza szokott mozdulatlanságukba, mint tilos éji táncosok, ha jön a zordszavú bíró. Fagyott tenger lett az éjszaka, dermedt árbocok a fák. A kép nézett.

A kép nézett és én odafektettem fejem az asztalra a nézése alá. Cirógató, lágy kezek babrálták fürtjeimet, cirógató, lágy sírás babrálta a szívemet. Fáradt voltam de ez olyan jóleső melegség volt. Aludni vágytam és olyan jó volt tudni ezt. Az ős parányok, melyeknek szilaj harca adta össze életem, megbékéltek egymással. Mély, szelíd, tiszta béke volt életem és lassú zsoltárt énekelt. Zsoltár volt-e vagy egy megtalált gyermekima?

IV.

Aludtam-e, vagy csak elfordult lelkem nem látta az időt? Szembe velem a kis oszlopos óra éjfélt mutatott. A lámpákból fakadó bőséggel jött az ősi fény, hallani lehetett habjaik elő-omlását. Künn az erkély előtt lovak tiprása hallatszott. Valaki hívott. Nem szóval, nem hanggal. Az egész nagy tikkadt fekete éjszaka mondta az életemmel: jöjj!

Kimentem az erkélyre. Szél zúgott s a megtépett felhők közt reszkettek a csillagok. És íme, erkélyem előtt, a fák haragos feketesége fölött, tíz méter magasnyira a földtől, nagy, fekete hintó állott. Négy fekete paripa tiport előtte. A bakon kocsis ült. Előrehajló alakján sötét köpenyeg volt. Az arcát nem láttam.

Sajátosan: nem lepett meg a dolog és nem találtam semmi különöset benne. Mintha én rendeltem volna ide, mintha estétől óta vártam volna rá. Beültem a hintóba.

Régi, ismerős fütty hasadt fel. És a lovak már vágtattak a levegő fekete országútján. Hágónak mentek és nemsokára éreztem a felhők friss szomszédságát. A szél megnőtt száguldozással zúgott tova kocsim mellett.

Rohant alattunk a föld, rohantak felettünk a fellegek. Az itt-ott elődidergő csillagok serkedt világa valami fényt szűrt az éjszakába. Sápadt volt a világ arca az éjszaka fekete vonatán. Nagy síkságok keringtek hátra, rajtuk a halvány aratás. A sápadt gabonakeresztek, a szőke kalangyák lassan énekeltek. Valami végtelen panasz volt az énekben, valami halálos szomorúság, mintha a termő paraszt örök zokogása volna a halál előtt. Aztán fehér falvak futottak el és a hintó a levegőben ingó sóhajok fekete nádasán csörtetett át. Most végtelen puszta földek panaszos sírása lobogott fel. Majd ezer véres szemével egy fekete óriás száguldott, valami nagy város és a levegőben, mint vad madarak, éhes hangok marták egymást. - Győztem, megöltelek! - kiáltotta az egyik. - Fáj, fáj! - visította a másik. - Éhes vagyok! - lihegte a harmadik. - Isten! Isten! - üvöltött a negyedik. Az alvó város úgy gőzölögte fel lelkét, mint szétomló hulla a rothadását. Most feketesörényű roppant hegyek nyargaltak tova, a megvert erdők jajgattak, mint a világtörténelem. Egyszerre nehéz lett a szívem és forró könnyeket szűrtek a szemeim. Honnan ismerős az az elfutó torony, mikor élt bennem az a menekülő temető? Mikor beszéltem e sírkövek fehér arcával? A levegő egy percre lágy lett és jó, mint az édes-

anyám keze. Rezeda-, viola-, majoránnaillat úszott köröttem. - Kolozsvár! Kolozsvár! - kiáltotta bennem egy régi zokogás. De veszett irammal hullott minden a fekete rohanásba.

Percekre kiszakadtam a térből s tompán sajgó életem az idő egyformaságában nem eszmélt. Egyszerre csak ősi emlékeztetéssel, mint a friss kenyér szaga, egy hang melegedett felém:

- Jól megázott a sarjú, hála Istennek.

Felnéztem. Az ég csillagosra tisztult és jóságos szemek voltak a csillagok. De a halványfényű réten ott csillogtak az elfutott eső elhullatott gyöngyei. A nedves föld felszálló szaga, mint egy gazdag tehén meleg, barna teste surlódott hozzám s megtöltött a termés mély áhitatával. A Feketeügy partján, a hepe-hupás mezei úton ügettem egy kocogó kis székely szekéren. Két fürge kis székely ló igyekezett a szekér előtt. A fiatal székely kocsis hátrafordult arca jósággal világított felém.

- Bizony, Miska fiam, ha ezen a héten bevégezzük a házépítést, hétfőn újból kaszálhatunk.

Ezt én mondtam. Az én hangomon, az én lelkemmel. És nem csodálkoztam rajta. Tisztes székely bekecs volt rajtam, székely harisnya, nagy csizmák. Semmi különöset nem találtam benne. A kocsis mosolyogva mondta:

- Bíróné asszony meg fog szidni bennünket. A reggel azt mondta, hogy mindenáron megtérjünk napestére.

- Majd csak megbékül, ha haragszik - feleltem én s valami jóleső meleg biztonság kevélykedett bennem.

A kocsis visszafordult és meglegyintette a lovakat. Az áldott kis párák összeszedték minden erejüket, hogy táltosokká gyorsuljanak. A Feketeügy nyugodt vizében nem mozdultak a csillagok. A nedves fűben meg-megnyikkant valami. A mosolygó élet nagy békéjében elfelejtett szenvedést, halált s csak termés, csillag és fényes virágok volt a világ.

Egy hídhoz értünk. A híd karfájáról egy darab hiányzott. Felcsattantam:

- Az istennyila üssön a Finta Mózsi tarkójába! Már százszor mondtam, hogy csinálja meg ezt a ludat. Majd megmutatom neki, hogy ki a bíró a faluban.

Harag lobbant át rajtam. De az is jól esett, mert roppant tekintély kövéredett belém a nyomán. A kocsis nyugodtan mondta:

- Nem lehet azzal most beszélni, instálom. Ott van az egész nap a Séra Mári szoknyájánál, még az anyja sem látja otthon. Annál pedig nem hidat csinál.

Ezek a mondatok visszahozták belém a régi csókok ízét, a régi, hervadhatatlan bolondságok édességét. Széles, jó mosolygás hevert végig a lelkemen. Szóltam és nagyon bölcsnek éreztem magam a szavakban:

- Fiatalság bolondság.

A kocsis fütyürészni kezdett. Úgy lobogtatta ki lelke a lágy, szerelmes nótát, mint fiatal lány a selyemkendőt a virágos ablakból. Millió csillaggal, végtelen öleléssel jósága és szelíd áldás volt az éjszaka.

A kanyarulónál feltünt a falu. Már csak egy jó hajtásnyira volt. A fehér házak vídáman szaladtak felém, mint szoktatott bárányok. A templomtorony fényes bádogjából visszamerültek a csendes csillagok.

Aludt a falu. Még a kutyákat is mély álom fogta. A szekér, közel a templomhoz, egy kapu előtt megállt. Rozzant, kis öreg székely viskó volt a telek nagy udvarán és egy már tető alá jutott épülő szép ház. Az udvar mélyén egy nagy asztag halvány aranya világolt. A kis házban még lámpafény volt s egy fehér alak állott a küszöbön.

- Mondtam, hogy kikapunk - kacagott a kocsis - ott a bírónő asszony, készíti a zivatart.

Közben kinyitotta a kaput s a szekér bezörgött az udvarra. Az asszony lejött a tornácról. Szép, barna arcán nagy szeretet volt, de igyekezett haragot gyűjteni meleg, barna szemeibe:

- Hol a csudában voltatok ilyen sokáig! Idestova mindjárt pitymallik. Az embert majd megeszi az ijedtség, hogy az isten akárhová tegye a dolgotokat. Már azt hittem, hogy a Miska leitta magát és befordultatok a Feketeügybe.

Leugrottam a szekérről. Legénykedve évődtem:

- Szép lányoknál vacsoráltam, szép lány csókja tartott vissza.

Az asszony hangja már meglágyult. Édes komolykodással mondta:

- Netene! Menj, te csúfok csúfja. Majd azok a szép lányok éppen egy kétgyerekes apának adnak vacsorát. Nem kellesz te már senkinek s én mondom.

De mély hívás volt a hangja és tele csókkal. Átöleltem, megcsókoltam. Megnedvesedtek a szemei s elmúlt haragja megnőtt szeretetével mondta:

- Menj, te csúnya ember! Azután egész szelíden: - Itt lesznek holnap az üvegesek?

- Itt lesznek, lelkem. Azért jöttem ilyen későn, mert rájuk vártam. Kovásznán voltak a vásáron és csak öreg este érkeztek Vásárhelyre. Nem történt semmi baj?

Az asszony újból égő csipkebokorrá lobbant:

- Nem történt, dehogy nem történt! Azzal a fene kölyökkel a jó isten se bír. Tíz éves és már felfordítja az egész falut. Látszik, hogy az apja fia. Hát nem tarkón parittyázta a Szücs Zsigáné kopasznyakú tyúkját! Azt se tudtam szégyenemben, hogy hová legyek. Két küsdeg jércét adtam érte, hogy ne kárpáljon, tudod, milyen csúnya szája van.

A két küsdeg jérce belém nyilallott:

- Hogy a süj vigye el a kölykit! Csak ki kell tennem a lábam s már felfordulás van. Kedvem lenne rögtön eltángálni. Én is voltam gyerek...

Itt eltört a nagy hangom. Nyeltem egyet s szelíd melankóliával tettem utána:

- Igaz, hogy én is nagy gazember voltam.

Az asszony halkan, édesen kacagott. Beléptünk a házba. A nagy, barna konyhában a tűzhelyen egy kis lámpa égett. Mellette egy öregasszony mutatott valamit.

- Jó estét adjon isten, édesanyám - szóltam csendesen.

Az öregasszony felemelte fejét. Kissé roskadt volt már s az évek hava nehéz rétegben fedte fejét. De a két szeme olyan meleg volt, de széles száján olyan friss volt a jóság.

- Hazajöttél, vén lurkó? Már félni kezdtünk, hogy valami bajod esett.

Nagy, meleg hullám csapott át rajtam. Valami végtelenül fájt, valami végtelenül jól esett. Végtelen szomorúságból, végtelen szeretetből jött a hangom:

- Jöttem volna hamarabb, de nem lehetett. De miért nem feküdt le, édesanyám?

- Tudod, fiam, hogy nem tudom lehunyni a szememet, ha nem vagy itthon.

Valami megmozdult a szegletben. Az ajtó mögött széles, fehérdeszkájú ágy volt. Odamentem. Két gyermek aludt benne. Az egyik egy tízéves kisfiú, éppen most lökött egyet magán s most féloldalra hajolva, összeszorított öklöt mutat valami álombéli ellenségnek. A másik egy hatéves kisleány. Szőke hajának omlása közé egy parányi meztelen porcellánbaba keveredett, mintha aranyfolyóban úszna. A kislány félig nyitott szemmel alszik s szemei kékje kivilágol. Olyan tiszta, fényes az arca. Hónapos rózsa nem finomabb, ma feslett gyöngyvirág nem frissebb. Olyan lengén üli meg az álom, mint szelíd sugár a zsenge habot. Mind a két gyermek az én csodamásom. Enyim a hajuk, a szemük, a homlokuk, a szájuk. Az egyik az akaratom, a másik a jóságom. Az egyik az erőm, a másik a szelídségem. Az egyik a harcom, a másik a békém. Lehajoltam, hosszan, mélyen megcsókoltam őket.

- Csókold, csak csókold őket, holnap majd három tyúkot nyivasztanak meg - duzzogott nagy boldogan az asszony.

Vetkezni kezdtünk. A feleségem eloltotta a lámpát. Lefeküdtünk. Anyám hangosan imádkozott.

Azután mély csend lett. Az aláforgó csillagok benéztek a kis ablakokon. Nyitva voltak azok s bejött rajtuk a kis kert habos illata. A mérhetetlen világ egy óriási, csodás muzsika volt s végtelenül édes, lassú dal serkedt belőle: hallgattam, amint a lélegzet ki- és bejár alvó gyermekeim ajkán.

V.

Reggel arra ébredtem, hogy a fövő tej édes szaga hízeleg az orromnak. Édesanyám a tűzhelynél gyenge parázson a reggelit készítette. A feleségem éneke behallatszott az udvarról, enni adott az állatoknak. A két kölyök a küszöbön ült. A macskából próbáltak valami furcsa dolgot, valami teljesen nem-macskát csinálni. A farka végét odakötötték a nyakához, a derekát átpólyálták egy széles vörös szalaggal. A macska tűrt mindent s roppant érdeklődéssel kísérte egyénisége módosításait. Kiszöktem az ágyból. Benyúltam a lelkem legmélyebb zsebébe, előkutattam onnan a legzordabb hangomat és ezen a hangon kiáltottam rá a fiúra:

- Dezső, gyere ide!

A fiúcska elém állt. Nagy, kék szemei ijedtek voltak a széles, merész homlok alatt. Jobb vállát egy kissé fennebb húzta, félelem és felmozduló dac volt ebben a vállban. Hirtelen megfordultam, odamentem az öreg faliórához és felhúztam. Mert ha ezt nem teszem, átölelem a kölyköt s viharosan rácsókolom az egész lelkemet. Aztán visszajöttem s minden egybekapkodott komolyságommal kérdeztem:

- Mit csináltál tegnap?

- Semmit, - de kis szája megvonaglott.

- Semmit! Hát ki vágta agyon a Szücs Zsigáné tyúkját?

- A kő.

- De ki dobta hozzá a követ?

- A parittya.

- De kinek a kezében volt a parittya?

- Volt a Mártuskáéban is, mikor tegnap játszottunk.

- De kinek a kezében volt, amikor a kővel megölte azt a szegény állatot?

- Nem állat volt az, csak kopasznyakú tyúk.

Irtózatosra ráncoltam az arcom, hogy ki ne dűljön belőlem egy hosszú, édes kacagás. Mártuska felkelt a küszöbről, a macskát két karjára ölelve, oda állott a kis bátyja elé:

- Édesapám, ne bántsa Deskót, inkább magának adom a Cilit.

És felnyújtotta hozzám a macskáját. De akkor már az ölemben volt. A szegény macska leesett s furcsa öltözetében sántítva menekült el. A kislányt csókoltam, csókoltam, ahol értem s úgy jött belőlem a kacagás, mint zsenge vetés a bevetett barázdákból.

A fiú nézte, nagy, tátott szemekkel nézte ezt a nagy csókzimankót. Szeme kéksége felhős lett s a sírás lába lógott az ajka széléről. Most már érezte, hogy rossz volt, most már verte a bűnbánat, mint meleg zápor a fiatal lombot. Forrón, buzogva omlott kis szíve a hangjába:

- Édesapám, soha többé nem leszek rossz. Édesapám, szeressen engem is.

Felkaptam őt is a másik karomra. Magamhoz szorítottam ezt a két kis életet és éreztem, hogy most elbírnám a világot. Zsenge húsuk odalapult arcomhoz, vérem érezte vérük futását. Dús, gazdag, ömlő folyó voltam és öleltem ezt a két patakot. Oh, fényes, fehér, szőke habocskái megújult életemnek, hogy szeretlek titeket! Hogy ujjongok gyönge izmotokban, hogy győzök tiszta véretekben. Végtelen tengerek végtelensége vagytok ti s a halál rozzant bárkája elmarad erős száguldásom mögött. Csókoltam őket, mint a nap a tó arcát, mint visszatérő tenger a partot, mint haldokló a Megváltó keresztjét. Kacagtam, kacagtak ők is. Kacagásunk összefolyt a reggeli nappal s az élet csillogó patakja bezuhogta a füstös, öreg konyhát.

- Te lurkó, te öreg lurkó, te sem vagy okosabb náluk. Te vagy a legnagyobb gyermek közöttük - mondta édesanyám és széles, meleg áldás volt a mosolygása.

Egyszer csak azon vettem észre magam, hogy az új ház tetején vagyok és segítek cserepezni a munkásoknak. Szép, piros, nevető cserepeket raktunk gondos sorba. Az üvegesek az ablakokat gondozták, az asztalosok a padlót. Két éktelen tarka mázoló pedig az ajtókat öltöztette szép, zöld ruhába. Mindenki fütyült vagy énekelt, az élet zengő fészke volt az új ház. A feleségem Deskóval a kertben a krumplit kapálta, ők is daloltak. A kis Mártát is cipelte egy öreg kapa. A komoly, vén jószág minden mozdulásra elhihető jósággal mondta a szőke embercseppnek: - Kapálsz, kis Márta, jaj de nagyon kapálsz, kis Márta, mióta kapa vagyok, még senki sem kapált ilyen kapálón Lécfalván. - A kisleányt megtöltötte a munka gőgje, mindegyre büszke tokát eresztett a feleségem felé:

- Édesanyám, lássa, hogy kapálok? Édesanyám, úgy-e, már én is nagy vagyok?

Öreg anyám a konyhán szorgoskodott, erőt készített a dolgozó karoknak. Mindegyre ki-kijött az udvarra. Kútból vizet mert, edényt kiöblintett, vagy krumplit hámozott a tornácon. És az áldott öregasszony is énekelt. Öreg-öreg erdélyi nótát, rég földdé omlott szívek csókos bánatát. Úgy jött öreg ajkáról a dal, mint csendes illat az ó sírról. A nyitott színben egy nagy, barna anyatehén hevert. Kis borja szopta-szopta tőgyéből a világ jóságát. Ő pedig nagy, meleg szemeivel nézte a míves emberek furcsa világát.

Ott álltam a háztetőn, új hajlékom diadalmas ormán az omló napban. Néztem a megtestesedő házat, a dolgos embereket és velem egy-gyökerű drága cselédeimet. És lelkem elnyújtózott a napban, mint megcirógatott boldog kutya.

- Milyen jó építeni! - mondta az életem.

VI.

Már jó délutánra járt az idő. A kisbíró bekiáltott a kapun:

- Bíró úr, instálom, már várják a községházán.

- Tyűh, ma gyűlés van! Majd megfeledkeztem róla.

Leszálltam a házról. Nagyjában megmosdottam a kútnál. Aztán tiszta inget s tisztes ünnepi ruhát vettem magamra. Amint a szép, új fekete kalapot a fejemre tettem s a nagy, zöldfedeles jegyzőkönyvet a hónom alá vettem, egy nagy, kövér megelégedés fennhangon mondta bennem:

- Mégis nagyságos egy személy a lécfalvi bíró. Van áldott öreg édesanyja, jó felesége, két szép gyermeke, négy tehene, két lova, öt hold földje, új háza s mi egy s mása. És tekintélye. Igen tisztes, terebélyes tekintélye van.

A faluházán vártak a község bölcsei. Legtöbbje öreg ember volt. Egy nagy, kopott asztal körül ültek. Tisztességgel köszöntöttek. Én ültem az asztal fejére. És ez olyan jól esett, hogy a nadrágom szíján eresztettem egyet.

Roppant fontos, nevezetes dolgokat intéztünk el. A falu bikájának kiutaltunk hat kiló sót. Elhatároztuk, hogy meghirdetjük a Keresztes Ágnes elveszett borját. Megengedtük a harangozónak, hogy a kutyája is rángathatja a kötelet, mikor ő a mezőn van. Az öreg, okos Bodri jobban végezte ezt, mint a gazdája, aki ha részeg volt, húzta a saját haját, a feleségéét, a gyermekeiét, csak a harangkötelet nem. Büntetést szabtunk arra, aki szombaton nem seperte meg a háza táját. Mindenben az én szavam volt az utolsó és mindig azt fogadták el.

- Milyen okos, tekintélyes egy ember vagyok - szólt megint bennem egy fiatalabbik jólesés.

Mikor a kis világ bajait elintéztük, a hivatalos dolgok után beszélgetni kezdtünk a nagy világ távoli bajairól. Egy kis bor is került az asztalra, a pipák is füstölögni kezdtek. Az öregek ajkáról bölcs-nehéz szavak hullottak alá, mint érett gyümölcsök a rakott almafáról.

- Rendetlen egy nép ez az orosz. Még most sem tért istenhez. Nincs is kenyere. Ki hogy imádkozik, úgy eszik.

- Azt mondják, hogy az olasz király fia bérbe akarta venni a magyar királyi trónust. Két véka aranyat ígért hónapjára érte.

- Meglássák, hogy még olyan bajokat érünk meg, hogy csuda. A világháború csak kismiska volt hozzájuk képest. A tűzokádó megint háborgott. Ami vér összegyűlt a földben a háborúban, azt mind kiokádta magából. Tíz olyan falut borított el forró vérrel, mint Lécfalva.

A Bodó Ferinél egy kolozsvári ujság is volt. Szép lassan, öreg tagolással olvasta fel a híreket. Egy hosszabb hír fölött nagy betük rikoltották:

- *Szabó Dezső eladta magát.*

Az öreg megállott a cím után. Szívott egyet a pipájából, köpött egyet, elsikálta a lábával. Aztán megvakarta a tarkóját:

- Akációs egy szerzet lehet ez a Szabó Dezső, vagy mi a fenének hívják. Mindig csak zenebonát írnak róla az ujságok. Az ilyent legjobb volna mindjárt leütni, mint a rossz kutyát.

Különös figyelem feszült bennem. Az emlékezetem mélyedés-mélyén úgy viszketett valami. Sajátságosan rosszul estek az öreg szavai. A vén Zonda Gergely, aki egész családját elvesztette s már csak öreg kutyájával barátkozott, megcsóválta a fejét:

- Ferenc sógor, Ferenc sógor, nem lehet ám így beszélni. A lovat is előbb megismered, aztán mondasz ítéletet felőle. Sok rosszat kitalálnak a rossz emberek, sokat hazudtak már pénzért az ujságok. Hátha jó ember szegény, csak nincs, ki pártját fogja.

Miért érzek olyan csodálatos megkönnyebbülést! Miért melegek hálától a szemeim, amint a jó öreg Zondát nézem? Miért érdekel ez a távoli ember? - kérdezte bennem egy kérdés.

- Lehet bizony, hogy jó és tiszta szándékú ember s ne bántsuk azt, akit sokan bántanak.

Ezt én mondtam. Nem az én akaratommal, nem az én gondolatommal mondtam. Valaki belém jött s az én hangomból tette össze ezeket a szavakat. Nyugtalanság és szánalom volt a lelkem alján. Mintha idegen szem nézett volna a hátam mögött. Mintha megvertek volna valakit, akit szeretek.

Az este szitálni kezdett már s mi szétoszoltunk. Lassan ballagtam haza a megkomolyodott utcákon. Mindenfelől szállt felém:

- Jó estét adjon isten, bíró uram! - Adjon isten jócakát, bíró úr!

Én vissza-visszafeleltem. Néha-néha meg is álltam egy kis beszélgetésre. Mindenki szeretett, mindenki tisztelt. Elém tárták apró bajaikat, mint jó orvos elé. És orvosság volt a szavam.

Már jócskán tapostam az este fekete havában, mikor hazaértem. A kert felől jöttem, a kis ajtón át. A kertre nyíló ablakon szép piros világosság jött ki. Odamentem, benéztem. A tűzhelynél a feleségem és édesanyám egy-egy csirkét kopasztottak. A gyermekek nézték a nagyok munkáját. A tűzhely megvilágította az arcukat. Az édesanyám ezüstös, barázdás, áldott öregségét. A feleségem komoly, barna jóságát. A két gyermekem fényes, szőke fejét.

A kert hallgatott. Az ágyásokban, a barna rögök meleg titkában nőtt az élet. A csillagok vigyáztak az örök pásztor mezején. Mennyi jóság, mennyi termés, mennyi béke! Leborultam a harmatos földre és zokogtam, mint egy hazatért, megölelt, boldog gyermek.

VII.

Egy reggel aztán készen volt az új ház, beköltöztünk. Mennyi öröm, mennyi édes fáradság, kacagás és friss terv. A gyermekek részegek voltak az örömtől, nem lehetett velük bírni. Minden percben ígértem nekik egy nyaklevest, minden percben adtam nekik egy csókot. Este boldogan feküdtünk le az új birodalomban.

Reggel, amikor fel akartam kelni, csak nem birok. Zsába állt a farcsíkomba, vagy micsoda, meg sem tudtam mozdulni. Meg a hideg is járta a hátamat és rossz íz volt a számban. Hát csak feljajveszékel az özvegy Tankó Ábrisné, aki két kölcsöntojást hozott meg:

- Jaj, vigyázzon, lelkem bíróné, az urára. Az új ház megkéri a maga áldozatják. A Bíró Dénes is új házat épített tavaly Cófalván. Hát nem meghalt a felesége harmadnapra!

Elkezdett sírni az édesanyám, sírt a feleségem, sírtak a gyermekek. Engem evett a méreg, ráripakodtam a Gellérthegy vén látogatójára:

- Hogy az agg bakkecske vigye második nászra a vén nőstény baglyát! Menjen, huhogjon a torony tetején, de ne ijessze itt a házam népét.

De azért olyan jól esett ez a nagy sírás. De azért olyan jól esett látni: hogy melegít gyenge flanelt az édesanyám, hogy köt kendőbe tormát a feleségem. Hogy hoz pohár tejet a kislányom, hogy takarja paplanomra kiskabátját a fiam, hogy meg ne fázzam. Hogy néznek rám mindnyájan a szemükkel, hogy fognak vele, fognak erős, forró öleléssel, hogy el ne lopjon

valami gonosz szellem. Milyen csorduló szív a hangjuk, engem ölelő vigyázás minden mozdulatuk. Oh, jó betegség, édes betegség, de áldott vagy te, hogy új habokban érzem a régi szeretetet.

Izzasztottak, dagasztottak, kentek, bónyáltak s közben a két gyermek csókolgatott, cirógatott. Nem volt még zsába, mely így megfizette volna a zsábaságát. Lassanként forróság öntötte el a testem. Meleg, jó álomba süllyedtem. Még hallottam egy-egy felém hajló aggódó hangot. Még éreztem lelkem szélén gyermekeim lépésének puha vigyázását. Elaludtam.

VIII.

Harmadikat harangozták már. Vasárnap volt a levegőben, vasárnap volt az arcokon, vasárnap volt a megfrissült szívekben. Már két napja nem volt semmi bajom, olyan egészséges voltam megint, mint a makk. De hogy mi történt ezalatt a két nap alatt, nem emlékszem. Kiesett az időből, vagy nagyon boldog voltam alattuk? Nem tudom.

A családom rangosan felöltözve köröttem volt. Megindultunk a templomba. Elül ment az édesanyám a két gyermekkel. Feketében volt jó anyám, fekete keszkenő volt a fején s ó, fekete imakönyv a kezében. Kék ruhában volt Mártuska. Fényes, szőke haja olyan volt ruháján, mint bárányfelhő habja a reggeli égen. Három szál kék búzavirág volt a hajában, három kék szeme a jóságos mezőknek. Mintha a virágok ezzel a három szemmel gyönyörködnének kis nénjükben. Deskó új kalapkát, új zekécskét, új, fáramásztalan, minden gombjával gombos nadrágot kapott erre a napra. Nagy ékesen vitte magát öreganyja mellett, látszott rajta, hogy a bíró fiát viszi.

Mi a feleségemmel utánuk mentünk. Az asszonyon szép, barna selyemkendő volt, tisztes, finom barna ruha. Az imakönyvéből egy nagy, teljes piros szekfű hajolt ki. Mondtam, tűzze ki a mellére, de nem akarta. Nem való ez már kétgyermekes anyának, mondta.

Rajtam is tisztes ünnepi ruha volt s a rang és mód meglátszott külső mivoltomon is. Mindenfelől köszöngettek a templomba menők: - Jó napot adjon Isten, bíró úr! Adjon az Isten jó napot, bírónő asszony. - Nagy, vasárnapos megelégedés duruzsolt a lelkemben. - Lécfalvi bíró vagyok, lécfalvi bíró vagyok! - kodácsolta a szívem, mint egy boldog kotló.

A cinterem tele volt rezeda- és violaillattal. A kis roskadt sírok búját virágai vasárnapi ékes himnuszokat énekelték az életnek. A holt falu lelkei kihajoltak néma lakásukból s finom illatban dörzsölődtek az élők meleg testéhez: - Édes a nap sütése, nagy boldogság ám a vér meleg futása az erekben, jók és dúsak az élet szenvedései - suttogták a halottak.

A templom ajtaja előtt fiatal lányok, fiatal legények álltak sorfalat. Virág volt a hajukban, virág volt a keblükön, a legények kalapján. És dúslombú csók-fa volt mindenik szemében, telides-tele égőpiros csókvirággal. Mikor elmentünk közöttük, a feleségem rám nézett és a szemei tele voltak édes, csodás emlékezéssel.

Én a férfiak közé ültem az első padba... Anyám és feleségem az asszonyok közé, az első padba. A két gyermek egy hosszú kis padkára ült az első pad előtt, melyen mind ilyen kis, apró emberek voltak. Olyan volt a szöszke virágos fejek sora az asszonyok komoly, sötét táblája szélén, mint tavaszi virágok a barna szántás peremén.

A fiatalság is bejött. Most történtek a köhintések, orrfuvások, az elhelyezkedések. Aztán felzengett az orgona s a kántor teli hangja:

Mint a szép hives patakra
A szarvas kivánkozik...

Mindnyájan énekeltünk, teljes hanggal, minden erőnkből. Nyujtózkodtunk, nyujtózkodott lelkünk az énekben, egyszer csak elérte az Isten kezét. Megfogtuk és szólt a lelkünk: - Köszönjük édes atyánk, az eddigi napokat. Adj erőt továbbra is és szeresd azokat, akiket szeretünk.

Azután jött a felálló ének. Fel is állott mindenki. Orgona és kántor most már zokogtak s nagy, bánatos panasz volt a mi lelkünk is:

Szűkölködünk nagymértékben
Segedelmed nélkül.

Milyen szomorú áhítat volt az arcokon. De nehéz lehet az Istennek meg nem szeretni az ilyen szomorú arcokat. Még a két áldott magzatom is úgy énekelt, hogy kiharmatosodott a szemük. Látszott: elhiszik, hogy nagymértékben szűkölködnek. Pedig a Deskó kis hasából még most is kiállott az a rengeteg libacubák, melyet tegnap este beokkupált magába.

Az éneknek vége lett. Leültünk. Most kellett volna a papnak felmennie a katedrára. Halálos csend volt. Döbbenve néztek az emberek egymásra. - Hol a pap? Hol a pap? - kérdezték a megijedt szemek.

Aztán minden szem rám nézett, szúrón, szemrehányva és mégis könyörgőn. Magamra néztem. Fekete atilla, széles, fekete palást volt rajtam. A szégyen keserű íze folyta be lelkemet. Jaj, igaz, én vagyok a pap, hogy tudtam elfelejteni, hogyan tudtam elfelejteni!

Felállottam, lassú léptekkel indultam a szószék felé. Hogy rám feszült minden szem. Olyan nehéz, nehéz szemek voltak, úgy kellett feszítnem magam, hogy elbírjam őket, hogy egyenes legyek. Felértem a katedrára.

Felértem a katedrára és előttem volt a nagy, fekete biblia. A templom ezer tág szemmel döbbent felém. Úgy féltem valamitől, de azért hangom hideg és kemény volt:

- Kedves atyámfiai! Előttetek tartandó beszédem alapigéi meg vannak írva...

Itt megállottam. Felnyitottam a bibliát. Megtorpantam. Őrült döbbenet fagyott reám. Az első lapon rohanó vörös betűkkel lángolt felém: *Az elsodort falu.*

Valami dörömbölt a lelkem alján. Valami tengeráradás zúgott az emlékezetem mélyén. Ránéztem a családomra. Milyen sápadt volt az édesanyám, a feleségem, milyen sápadtak voltak a gyermekeim. Milyen sápadt volt minden arc, hogy didergett minden ajak, hogy zokogott minden szem! Mit mondjak nekik! Mit mondjak nekik!

Erőt vettem magamon. Nagy, kenetes, széles hangon terítettem magam elé:

- Krisztus megváltotta a világot!

A szemek még tágabbak lettek, de most valami gúnyos kiváncsiság volt bennük. Én ijedten, lázasan ismételtem:

- Krisztus megváltotta a világot!

Most már széttorzult minden szem és minden száj. De még néma és fagyott volt a nevetés rajtuk. Új lelkendezéssel jött ki belőlem:

- Krisztus megváltotta a világot!

Irtózatos kacagás csörgött fel erre. Benne zörögtek ebben a kacagásban a föld alá temetett csontok, benne minden piszkos arany és minden lánc. Őrült harag fogott el s beordítottam a vonagló röhögésbe:

- Krisztus megváltotta a világot!

A kacagok csuklottak, rángtak, vonítottak, egymásba vonaglottak. Én újból és újból, új és új keserűséggel üvöltöttem egyetlen mondatomat. És íme, az emberek rongyokká kacagták magukról a ruhát. Rongyokká kacagták magukról a húst s az ékes, élő látszatokból vigyorogva, rikácsolva táncoltak elő a fehér vázak. Lerohantam a katedráról, kifutottam a templomból.

Rohantam és vak zúgás volt köröttem a világ. Egyszer aztán megálltam s kétségbeesett zokogással tört ki belőlem a kiáltás: Hol vannak a gyermekeim! Hol van a feleségem! Hol van az édesanyám!

A világ beordított szemeimbe. A horizont szélén a hegyek dermedt sötétségei lobogó tűzzé mozdultak. Ítéletes zúgással égtek a mérhetetlen máglyák s égő dárdákat dobtak a vérző égnek. Köröttem a templom, a sírkövek, a házak omlottak el. Minden törésükből folyt a vér. Vér, vér, omló vérnek végtelen kataraktája örvénylett köröttem. Már vitte a romokat, vitte a holtakat, vitte a meghalt falut. Egy fekete tutajt dobtak felém a vérhabok s én rávágódtam, mint hulla a vesztett csatatérre.

A lángok veszett bőgéssel nyalták az eget. A véráradat dagadt, a halál verte őrült lármadobját. Holtak hosszú sora úszott el mellettem. Fehér arcukat bevilágította a felgyúlt ég. Aztán egy kis hulla jött, olyan könnyű, olyan lenge volt a véres habokon, mint folyóra dobott fehér labdarózsa. Egy kis fiúcska volt. Csapzott haja szőke volt, dermedt szemei kékek, homloka holtan is élő és merész. Irtózatos kiáltással kaptam feléje. De fergeteges szél támadt, tova hajította tutajom. A lángok megnőtt vitorlái utánam lobogtak, a vér zúgott, a vihar kutyái átüvöltötték a halálos zűrt. És az égő ég alatt, a vértengeren veszett irammal rohant tutajom.

IX.

Rohant s a véres-veres zúgásban fekete árnyak suhantak el mellettem. Itt egy kiálló fejfa, egy templomtorony árboca, ott valami alaktalan rém. Aztán megint ismerős formák száguldtak el. Majd, mintha a Sashegy tömör sötétségét horzsoltam volna. Most a lefelé rohanó vérzuhatag nekidobta tutajom valaminek. Kivágódtam belőle.

Nehéz jajjal elnyúlva feküdtem mindennapi ravatalomon, az ágyamon. Fölöttem Krisztus nézett rám kitárt karjai szenvedéséből. A lámpák elsápadva, dideregve égtek a reggel síró világában. A szobák szokott szenvedéseim rendes lakása voltak. A bútorok rám szabott magános életem únt fegyenctársai. Künn a megszokott, közönyös dolgokban hidegen, könyörtelenül valóság, ma és Budapest volt. És én, hullott király, száműzött paraszt, elítélten, ős végzettel én, én, jaj, én voltam!

A jó Isten malaca.

I.

- Víjj, víjjj! - röhögött az autó.

- Kóór, kóóór! - sírta a szegény ember hasa.

Az autó az út közepén repült. A szegény ember az út szélén ténfergett. Az autóban volt drága, friss benzin, tele nagyszerű repítő erőkkel. Az autó kormányánál büszke soffőr ült, fiatal, sokcsókú, sokétvágyú, boldog soffőr. Az autóban kövér méltóságos úr terpeszkedett csodálatos bundájában, libahústól fényes arccal, pezsgőtől mosolygó ajkakkal. A szegény emberben kétségbeesés volt. Egyéb semmi nem volt benne. Két nap óta nem evett egy betevőfalatot.

Az autó benyilazta magát a messziségbe és már nem is látszott. Finom benzinszagot hagyott maga után. A benzinillat bement a Balázs Ferenc meghervadt lelkébe. Az illat finom, keskeny kezei szétmatattak a szegény ember halhatatlanabbik felében.

Szegény Balázs Ferencnek könnyek csavarodtak a szemeibe. Párist látta maga előtt, a rohanó párizsi utcákat, melyeknek mindennapi levegőjük ez a sajátságos, ösztönző benzinillat. Párizst látta maga előtt, ahol fiatal korában három évig mesterlegény volt. Ahol sokat nevetett, sokat csodálkozott. Ahol reggel reggelizett, délben ebédelt, este vacsorált! Mindig, mindennap, még pénteken is. Pedig ezen a napon Krisztus urunkat megölték. Ahol reggelenként jó munka és esténként forró csókok várták.

- Ugyancsak jó dolgom van - mondta magában a szegény ember. - Otthon feleségem és gyermekeim hazavárnak, hogy falatot vigyek nekik. És én itt üres zsebbel Párizsokat látok. Úgy látszik, az éhségtől is részeg lesz az ember, nemcsak az édes bortól.

Kivánszorgott a Vámház-körútra. Hátha a vásárcsarnok körül akad valami munka. Az úton ékes kirakatok tündököltek sorjában. Bennük dicsőséges sonkák, méltóságos szalámik. Azután vaj, cukor, kávé, bor, likőr és Isten tudja, még micsoda. A végzetes anyag titokzatos arcai. Mindenikben benne van az emberarcnak egy-egy vonása. És a rögnyire született ember eszi, issza, falja őket, hogy heggyé nőjjön. És lelket eszik-iszik belőlük magának. Falánk, fertelmes disznó-lelket. Messzi nyargaló lobogó paripa-lelket. Idegen akaratnak odareszkető puha, vaj-lelket. Valótlan valóságokat látó finomszagú kávé-lelket. Dacosszárnyú, vígasztaló-szemű bor-lelket. És az ember ráng becstelenséget, jóságot, vért és költeményt. A kövek, a növények, az állatok szánalom és harag nélkül rángatják a szegény Vitéz Jánost. Az embert pedig ítélik, jaj, jaj, örök ítélettel ítélik!

Balázs Ferenc nézte, nézte a teremtés nagyságos világkiállítását és kifordult a legbensőbb nyála. Úgy állt ott szájakká éhesedett szemeivel, mintha guta ütögetne hozzá.

- Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus - nyögte ki az elámulásából.

Nem a sonkának, nem a szaláminak, nem is a többi úrbendőbeliségnek nyögte ezt. A Krummholzer Özséb tisztelendő úr lépegetett feléje a járda közepén. Krummholzer tisztelendő úr kövérkés, boldoghúsú, megnyugtató tokájú, jókedvű, erkölcsivilágrendes ember volt. Most egy nagy szerzetesi ebédről jött, mely majdnem napestig tartott. Krummholzer tisztelendő úr ott patyolat fogast, rózsásbőrű malacot, málós libamájat s más nevezetes dolgokat evett. Krummholzer tisztelendő úr ugyanott illatos likőrt, komoly rizlingit és édescsecsű dús tokajit ivott. A sok boldog új lélek vastag, fényes megelégedésben izzadt ki a Krummholzer tisztelendő úr arcára. A szeme boldogsága, az arca húsa, a tokája örömei, körtealakú hasa gőgjei

oda-odakacsintottak a kirakatok kívánatosságainak. Mintha mondták volna: - Szervusztok, sógorok! Jó az Isten: még ti is Krummholzer tisztelendő úrrá lehettek.

Krummholzer tisztelendő úr megállott. Szuszogott egyet. Azután kettőt. Megveregette Balázs Ferenc balvállát és mondta:

- Látod, fiam, milyen drágálatos dolgokat teremt a jóságos Úristen a hálátlan emberi nem számára.

- Koór, kooór - felelt a szegény ember hasa.

- Adta parasztja, majd rád emelem a botomat! Én itt a jó Istenről beszélek neki és ő a hasával trombitál. Majd megtanítalak, hogy kell tisztelni a lelkiatyádat!

Krummholzer tisztelendő úr dühösen lépegetett tovább. - Ejh, milyen dühössé tett a gazember! - mondta és a zsebkendőjével megtörölte a tarkóját. Azután szent megnyugvással tette hozzá: - A harag is a jó Istentől jön. Meg aztán az emésztést is elősegíti.

Balázs Ferenc szájában keserű ízű lett a világ. Szegény Ferenc valaha szelid anyától szopott életretartó hitet melegjóságú, nyitottszemű Istent. Tisztelte ő az égieket és szolgáikat a földön. - Elkárhozom, dög-bizonyos, hogy elkárhozom - sóhajtotta magában. - Még azt sem érdemlem, hogy tovább nézzem ezeket a kívánatos szép dolgokat. - Erre a ballábát a jobblába elé tette, köpött egy keserveset és megindult a Duna felé.

Hát mit lát a Ferencz József-híd előtt! A híd sarkán ékes, szép, veresposztós kassza van s egy igen tekintélyes úri fehérnép ül mellette. Két díszes, sisakos rendőr áll a két oldalán. A kasszán egy éktelen nagy perselyféle van, egy kisded gyermek is elférne benne. A kassza körül szép, fiatal úri vászoncselédek és meglett fehérnépek keringőznek, mint varjak a döglött kutya felett. Kis nemzetiszínű persely van a kezükben s ha arra megy az embergyermeke, rajtaütnek és addig kéregetik, míg meg nem válik egy bankótól.

Már éppen szegény Balázs Ferenc elé is odalebeg egy testes minőségű úri debella. A csontfogait elhullatta valahol a győri futásnál s most csupa aranyos-arany van helyébe. Csak odatartja perselyét a szegény ember orra elé:

- Jó ember, adakozzék az elesett hősök síremléke javára.

- Kóór, kóóór - mondta a Balázs Ferenc hasa és azzal tovább is akart állani.

De az úriasszony nem afféle tedd-ide, tedd-oda fehérnép volt. Megfogta Balázs Ferencet a vállánál fogva, rántott egy jót rajta:

- Micsoda ember maga! Meg akar szökni a hazafias kötelessége elől. Adjon egy pár koronát a szegény halott hősöknek.

Szegény Balázs Ferenc a nagy rántásra kizökkent a szelídebbik lelkéből. Meg a jobblába is erőst felfájdult. A jobblába, amelyiket három golyó szakasztott át a háborúban. Az volt a nyolcadik megsebesülése. Majdnem sírt a hangja a keserűségtől:

- Ne rántogassa a ténsasszony úgy a szegényembert. Ha úgy a lelkén vannak azok a hősök, köpje ki a szájából azt a temérdek aranyat a perselyébe. Abból aztán akár oszlopos házat is építhet nekik. Jobban tenné a ténsasszony, ha otthon főzne valamit a sok élő éhező gyermeknek, a helyett, hogy itt riszálja a farát azokért, akik meghaltak.

Visít erre az úriasszony, hogy így kommunista, meg úgy kommunista, így rendőr, meg úgy rendőr. Odaszaladnak a perselyes fehérnépek, odaszaladnak a járókelők, oda a két rendőr. Megragadja a két rendőr szegény Balázs Ferencet:

- Mit csinált ez a gazember? - kérdik az úriasszonytól.

- El sem lehet mondani, el sem lehet mondani - fuldokolta a méltóságos asszony. - Káromolta a hazát, a vallást, az Istent. Hát ezért áldozom fel magamat! - És a méltóságos asszony két hazafias könnyzacskójából úgy dült a könny, mint felfordított zabzsákból a zab.

- Mit mondtál, te istentelen? - ripakodott fel az egyik rendőr.

Forgott, forgott a világ, a Gellért, a Várhegy, a Szent János-hegy, a Vásárcsarnok, még a híd is forgott Balázs Ferenccel. Kenyeret nem tudott szerezni, de bajt igen. Mi lesz az övéivel, ha most őt itt lecsukják? Belső zokogású kérő hangon mondta:

- Nem mondtam én, nagyságos rendőr úr, semmi rosszat. Nem bántanék én egy ilyen tisztes úri öreg debellát, még ha fizetnének, akkor sem. Csak azt mondtam, hogy aki annyi aranyat tart a szájában, ne kérje el azzal az aranyos szájával a szegény embertől azt, ami nincs. Én is hős voltam. Négy évig voltam a fronton, nyolcszor sebesültem meg, most is a derekamban van a nyavalya tőle. Tehetek én róla, hogy még élő hős vagyok?

Nagyot kacagtak erre az emberek, a fiatal perselyes kisasszonyok kacagtak a legjobban. A két rendőr bajuszáról is lógott a mosolygás fényes lába. Szólt az egyik és szava tekintélyes volt, mint a hímgalamb golyvája:

- Na, most hordd el magadat! De ha mégegyszer a kezeink közé kerülsz, nem kerülöd el az akasztófát.

Elszégyenkezett onnan a szegény Balázs Ferenc. Lekullogott a part lépcsőin a víz mellé, odavánszorgott a híd alá. Halálvágyós rossz hűvösség volt a híd alatt. Balázs Ferenc leült egy lépcsőre, közvetlen a víz mellé. Nézte, nézte a vizet és látta, látta a keserűségét.

- Koór koóór - sírt megint a Balázs Ferenc hasa.

- Bennem nem éheznél, - mondta a víz.

- Buta vagy, Ferenc - szólt a nedves, hűvös árnyék.

Szegény Balázs Ferenc nagy elszánással hajolt a víznek. De rögtön vissza is kapta a fejét. A vízben, egész közel a felső tükrében, rég meghalt szegény édesanyját látta. Csak egy pillanatig látta, de olyan zokogósak voltak a szemei, de olyan imádkozó volt a szája.

- Istenem, én Istenem - sírt a szegény ember maradék ösztövér lelke.

- Koór, koóór - ismételte a hasa.

- Gyáva vagy! - dideregte fülébe az árnyék.

Lódul megint egyet a szegény ember teste, de csak megint visszaveszi magát. A vízben most a feleségét látta, nehéz útjának hűséges társát. Hosszú sírású nagy kérés volt a szemeiben s egy hervadt régi csók az ajakán.

- Jézusom, Megváltóm! - kiáltotta Balázs Ferencben egy fekete zokogás.

- Koór, koóór! - visszhangzott a szegény ember hasa.

- Csak keresztje vagy annak a szegény asszonynak - vacogott fülébe az árnyék.

Harmadszor is nekihajolt a víznek Balázs Ferenc. De most úgy meghajolva, merev-mozdulatlan maradt. Öt kis gyermekét látta a vízben. Félkörben álltak, feléje nyújtották kis kezüket. Hervadt kis szájuk édes csücsörítéssel mondta: - Adj kenyeret, édesapám, adj kenyeret!

- Oh Duna, öreg Duna, szívtelen vén halálos folyó, nem hallod a Balázs Ferenc zokogását? Oh Isten, öreg Isten! Hát óriási elfutó folyó vagy te is? Visszatükrözöd a síró arcot, de habjaid nem szánakoznak, nem adnak, nem vigasztalnak?

Nézte, nézte Balázs Ferenc a vizet. Nézte, amíg elsikamló vízzé mosódtak szét a kis arcok. Nehéz, öreg sóhajtásban dobta bánatát a Dunába, mint bevarrt fekete zsákban a megfojtott szerecsent. Aztán ujjait bedugta a vízbe, megcsóválta a fejét:

- Fene nedves egy folyó ez a Duna! Ráadásul még náthám is van. Már csak inkább haza-megyek.

Felszedegette földi hüvelyét, mint egy szétfolyó ócska batyut. Felment megint a partra. Lassan cammogott az Erzsébet-híd felé. Hiába sóhajtott ki egy olyan nagy porciót a bánatából. Nem hiányzott abból egy szem se, ott volt a lelkében az egész nagy nehéz feketeség. Nehéz volt a lépése, amint átment az Erzsébet-hídon. Mondta is a hídnak:

- Híd, híd, szakadj meg alattam.

De az nem szakadt meg. Sokkal jobb dolga volt neki. A hegyek felé siető nap óriási arany-öleléssé tette az egész hidat. A boldog föld karja volt a csillogó híd. A bolondos vén földé, mely jól beivott a szeptemberi nap nehéz borából s most egy óriási cvikipuszira magához akarta ölelni az eget. Ugyan hogy szakadna meg két boldog ölelő kar egy rongyos szegény emberért!

Aztán elmúlt a Döbrentei-tér is: neki kellett istenkedni a Hadnagy-utcának. Lassúdásos-lassan lépett Balázs Ferenc. Minden lépésre megállt. - Óh, bár csak soha ne érnék haza így üres kézzel! - ismételte magában. És húzta, csavarta, bántotta fonnyadt bajuszát, hogy azzal is teljék az idő. Mégis csak kikutathatatlanok a Gondviselés útjai, amint azt Krummholzer tisztelendő úr már húsz évvel ezelőtt megmondta. Az embergyermeke azt hinné, hogy az a furcsa szőrcsomó csak úgy egyéni akcióból, csúfolkodásból csücsüli meg a férfiszájak peremét. Pedig a Gondviselő végtelen szánalma növeszti azt oda. Hogy amikor a fájdalom fekete hóhérai tüzes harapófogókkal gyötrik az embergyermekét, neki is legyen mit gyötörnie vergődő ujjaival. Ha egyebet nem, legalább egy pár lógó szőrszálat. Zsoltározhat-e neked elég hálát a tiprott ember, óh irgalomnak kiapadhatatlan forrása?

De hiába volt minden csűrés-csavarás: a Hadnagy-utca egyszer csak elfogyott. Ott állott szegény Balázs Ferenc kis vityilója előtt. A gyermekek sápadt leskelődéssel várták apjukat a kapuban. Balázs Ferenc szíve némán könyörgött bele a végtelen világba:

- Óh, csak most az egyszer történjék csoda, csak egy méter kolbász teremjen a zsebembe!

De a csodáktól hemzsegő roppant világnak még csak egy virslije sem volt Balázs Ferenc számára. Azért a szegény ember belenyúlt a zsebébe, hogy őt ne terhelje mulasztás. Nem volt ott egy irgalmas kiáltás sem.

E helyett a lehulló nap nehéz bíbort és dús aranyat dobált mindenre. És ime, a hervadó lombú fák, a fellángoló ablakú házacskák, az utcai lámpák, még a kövek közt búsuló alázatos pocséták is megszánták a szenvedő embert. Adjunk neki is, szegénynek, a jó meleg bíborból, hogy ne fázzék. Adjunk az ömlő aranyból is, hogy ne legyen olyan koldus szegény. És hervadt lombok, apró ablakocskák, utcai lámpák és búgt pocsolyák telt marokkal dobálták a bíbort, aranycsillogásban állt az árva lélek gyermekei előtt.

Elállott a gyermekek szeme-szája és egy nagyot nyeltek. És ezzel egy irtózatos mondatot nyeltek le: - Édesapánk, hoztál vacsorát? - E helyett összeütötték kis kezüket s édes nevetéssel kiáltozták:

- Édesapa olyan, mint a király!

- Édesapa olyan, mint az Óperenciás fejedelem!

- Milyen szép, aranyos-bíboros ruhája van édesapának!

Balázs Ferenc nagyon ravasz, titokzatos arcot csinált. Magához ölelte a nyakába csimpaszkodó gyermekgerezdet és rejtelmes-ígérő hangon mondta:

- Gyermekek, egy új nótát tanultam, egy olyan új nótát, hogy az már döfi - és azzal belépett az udvarra.

A gyermekek roppant kíváncsiak lettek és szemük tágranyílt, mint éjjeli margaréták. - Apa taníts meg az új nótára! Édesapa, mi is tudni akarjuk az új nótát! - Kérlelték kanyargós, csókos kéréssel. És nem is vették észre, hogy a nap lebukott s szegény Balázs Ferenc ruhája megint olyan kopott rongy lett, amilyen volt a leghosszabbik emlékezetük óta.

- Iluska, hozd ki a bontófésűt meg a selyempapirost - mondta Balázs Ferenc olyan hangon, mintha sült libacombokat osztogatna szét.

A gyermekek felujjongtak az ígérkező nagy boldogságra. A tizenkétéves Iluska, a legnagyobb leány, beillant a házba. Kis, szőke fejével úgy villant át az alkonyodó udvaron, mint egy elhajított fehér rózsa. Balázs Ferenc odament a ház küszöbére. Leült. A gyermekek honfoglalást rendeztek rajta. Ki az ölébe ült, ki a térdeire. A kis Palkó a vállára mászott és zsenge jobbkarjával átölelte apja nyakát. Szegény Balázs Ferencben egy nagy boldogság úgy zokogott, hogy majd meghasadt a szíve.

Iluska kihozott egy valamit és egy darab papirost. A valami fésű volt, de öreg-öreg fésű. Lemondott már minden második fogáról. Látszott rajta, hogy már nem vár semmi jót a siralmak völgyétől. Nem is annyira fésű, inkább elégia volt: emlékezés egy hajdani fésűre. A papiros sok gyermekujjtól maszatos, alázatos jelenség volt. Ő tudta volna a legkevésbé megmondani: miért viseli az előkelő selyem nevet.

Balázs Ferenc rácsavarta a papirost a fésűre. Akkor a szájához tette s édes muzsikával dünnyögte:

Kesereg a kanpulyka, pupulyka,
Mert drága a fuszujka, fuszujka.
Ne keseregj kanpulyka, pupulyka,
Lesz még olcsó fuszujka, fuszujka.

A nótát kómikus taglejtésekkel kísérte, mintha felhangolná, trombitálná, dobolná és cimbalmozná önmagát. A gyermekek majd megszakadtak a nevetéstől. A pupulyka szónál pedig az apró lelkek hosszú kacagású édes visításban csapzottak fel. A leszálló estben szinte látni lehetett a friss kacagás fényes felfürtösödését.

A harmadik ismétlésnél már a gyermekek is utána dudorászták, széthadonázva a boldog taktust a hallgató estébe. A kis Palkónak pupulyka helyett fufulykára botlott a nyelve. Erre az öt gyermek zengő Niagarába zuhogott össze. Kis fejük oda-odazötyögött az édesapjuk fejéhez. Boldogságtól kicsurgó könnyük odamaszatolódott a szegény ember tarlott arcához. Harmatosak voltak a Balázs Ferenc szemei is.

Mögöttük egy sápadt arc világolt ki a sűrűsödő szürkületből. Nagy, sötét szemek nyíltak a fehér arcon. Jók voltak a szemek, jóságos volt az arc. Még a szenvedés is imádkozó nagy szeretet volt rajtuk. Az asszony állt a férje mögé s nézte ezt a nagy, ámító vídámságot. Tudta ő jól, hogy mirevaló ez a nagy muri, nem is zavarta volna meg egy szóval a világ minden kincséért. De egyszerű, konyhákban nőtt lelke nagysírású boldog-boldogtalansággal ölelte magához ezt a szegény, halálosan vidám embert és az öt emberbimbócskát. Oh, Isten, Öreg-isten, ha te egyszer egy hétig a Hadnagy-utca tetején laknál! Ha ott elhallgatnád ezeknek az egyszerű szíveknek a tik-takolását. Ha ott, a nyomorúság Berlitz-schooljában, megtanulnád az emberi szenvedés nyelvét. Milyen lakhatóvá lenne ez a fene méltóságos öreg világ!

Egyszer csak veszi észre Balázs Ferenc, hogy a pupulykából kezd elég lenni a gyermekeknek. A hatéves kis Margitka szemei már síró szájakká kezdtek tágulni. Megkeseredett ajkaira már némán kibiggyedt a kérdés: - Édesapa, mit hoztál vacsorára? - Szegény Balázs Ferenc egy nagyot harapott a sötétségbe. Pedig volt abból elég a belsejében. Félredobta a fésűt s nagy, dáridós hangon kiáltotta:

- Jaj, gyerekek, ha tudnátok, hogy milyen mesét hallottam ma!

A ravaszság megint sikerült. A kis lelkek megint hátat fordítottak az éhes testnek és nem hallották a kéréseit. Új mohósággal gőgicsélt ki belőlük:

- Apa, mondd el nekünk is!

- Édesapa, meséld el.

A torkos, fényes szemecskék belemerültek a Balázs Ferenc szemeibe, hogy kimerjék onnan az új mese édes mézét. Péterke, aki már a második elemiben tanítgatta türelemre a tanítóját, örök-maszatos kezét odakönyörögte az apja orra elé:

- Édesapa, ha elmondod a mesét, egy hétig olyan jó leszek, hogy na.

Szegény Balázs Ferenc nagy hókuszpókuszos tétovával mondta:

- Elmondom, ha megígéritek, hogy a mese után rögtön az ágyba bújtok és elalusztok.

Nagy, visító ígérkezés volt a felelet s bő csókfoglaló hullt a szegény ember arcára. A Palkó boldogságának két hosszú, fényes lába nőtt s kilógatta őket a kis pocok orrlyukain. Balázs Ferenc előmatatott a nadrágzsebéből egy orrtörlő pályára tévedt roppant bús, vörös ágyterítőt s amputálta vele a Palkó boldogságát. Azután elkanyarított, titokzatos hangon kezdte:

- Volt egyszer, hol nem volt, még az Avar-utcán túl is volt egy szegény ember. Volt annak a szegény embernek egy kisfia és egy zsemléje. A kisfiú éhes volt, megette a zsemlét. Most már csak kisfia volt a szegény embernek. Vakarta a fejét a szegény ember, vakarta: - Mit fogok én enni adni az én szerelmes kisfiamnak, ha megint megéhezik? - Mert a szegény ember nagyon szerette a kisfiát. Meg is érdemelte ám az. Mert rendesen eljárt az iskolába, ott szépen viselte magát és jól tanult, nem úgy, mint sok hadnagy-utcai haszontalan kölyök. Megy munkát keresni a szegény ember. De abban az időben több kéz volt, mint kenyér s a szegény ember csak nem kapott munkát. Megy kölcsönkérni az ismerőseihez, de azok csak hátat fordítnak neki. Jóllakott has nem érti az éhes száj beszédét. Megy hazafelé a szegény ember, majd meghasad a szíve. - Mit fogok én mondani az én szerelmes gyermekemnek, ha kenyeret kér tőlem?

Hát amint így epeszti magát, éppen a tabáni temető mellett megy el. A temető szélén, a tövises bozótban, egy nagy kocadisznó búslakodik. Úgy potyognak a könnyei, mint az őszi eső.

- Hát kend mit búsul, koca néném? - kérdi a szegény ember.

- Hogyne búsulnék, szegény ember, mikor egy akkora tövis ment a lábomba, mint egy konyhakés.

Jó szíve volt a szegény embernek, megsajnálta a kocadisznót. Odament hozzá, kivette a fene tüskét a lábából. Még meg is fújkálta a sebet, hogy ne sajogjon. Mondja neki a kocadisznó:

- Köszönöm, fiam s jó tett helyébe jót várj.

Megy hazafelé a szegény ember, elérkezik a kapuba. Hasadozni kezd megint a szíve: - Jaj, mit fogok én enni adni az én édes magzatomnak? - Hát a háta mögött valaki csak azt mondja:

- Röff, röff.

Hátranéz a szegény ember. Mit lát, Uramisten! Csak ott áll a kocadisznó előtte.

- Mit keresel itt, kocanéném, mit keresel egy ilyen szegény embernél? - kérdi tőle.

Felel neki a kocadisznó:

- Én a jó Isten kocája vagyok, szegény ember és tudom a te bánatodat. Jót tettél velem, hát én megjutalmazlak a te jó szívedért.

Azzal csak lefekszik a kocadisznó s egy szép öthónapos, fényes, szőke malacot szül. Mondja a szegény embernek:

- No, szegény ember, süsd meg ezt a malacot vacsorára. És sohse búsulj, mert akármilyen szükségben leszel, mindig lesz egy malacom számodra.

A szegény ember azóta nagy boldogságban él a kisfiával. A jó Isten kocája pedig széjjel jár a széles világon. És a szegény gyermekeket, akik jól viselik magukat, nem búsítják szüleiket, szépen, jókor lefeküsznek és elalusznak, fényes kis malacokkal ajándékozza meg. Itt a vége, fuss el véle.

Nagyot nyeltek a gyermekek. De már kis lelkükben sűrűn gombáztak fel a kérdések:

- Apa, örvendett a kisfiú a malacnak?

- Édesapa, máskor is eljött a jó Isten kocája?

- Édesapám, hozzánk is el fog jönni?

Balázs Ferenc tréfás-zordul csördített rájuk:

- Takarodjatok aludni, mert sohasem kaptok malacot!

A gyermekek kacagó ijedtséggel rohantak be a házba. Pár perc múlva édes vontatással hallatszott ki az ima:

Én lefekszem kis ágyamba,
Mindennapi koporsómba
Bezáródik két szemem,
Vigyázz reám, Istenem!

A küszöbön a sötétségen át két arc fehérlett egymás felé. - Mi lesz holnap? - zokogta az asszony.

- Mi lesz holnap? - visszhangozta szegény Balázs Ferenc. És a két árva lélek keserűsége szélesebb volt a széles éjszakánál.

II.

Szegény Balázs Ferenc sóhajtott egy búskeserveset. Sóhajtott és felébredt. Felébredt és nézte a búbánatát. Ott állt az az ágya mellett fekete hosszú hajával, ernyedt, nagy, fekete szemeivel. - Reggel van, régi gazdám! - mondta a Balázs Ferenc búbánata.

Reggel volt már, felhős szeptembervégi reggel. Az itt-ott papiros-szalagokkal fáslizott beteg ablakon bejött az udvar. Régi volt a rozzant üres ól, harminc év óta mindennap látta azt Balázs Ferenc. Öreg volt a foszlólombú eperfa, harminc nyáron át tarkázta vörös pettyekkel az udvar köveit. Ó, ócska, öreg volt minden alázatos dolga a szegény udvarnak. De most olyan valótlan, uj és kegyetlen rém volt mindez a Balázs Ferenc szemeinek. Minden dolognak

gúnyos, véres, nagy szája volt. És ezeken a szájakon a világ ős, kegyetlen titka odaismételte Balázs Ferencnek: - Nincs kenyér, nincs irgalom számodra.

A szegény ember visszakapta fejét a paplan alá. Ott sötét volt és meleg, olyan jó hely volt egy percnyi búvóhelynek. És mert így nem látta a világot, feltántorgott benne a reménység és könyörgő sírással kezdte mondani: - Nincs világ, nincs éhség, nincs nincsenség és bizonyisten nincs Balázs Ferenc! Egy pillanatnyi káprázat az egész mumuslátszat, azután nincs, nincs senki és semmi, végtelenül, boldogan nincs!

- Röff, röff - jött egy hang a Balázs Ferenc paplana alá.

- Hát ez mi? - álmélkodott ki a bánatából a szegény ember.

- Röff, röff - hangzott megint tisztább csengéssel.

A szegény ember megfogta a jobbfülét, megfogta a balt is. A régi, becsületes, megbízható szolgák voltak. Nem szoktak hazudni gazdájuknak, gonosz káprázat sem fogott ki soha rajtuk. - Röff, röff - mondták megint a gazdájuk fejének.

Lassan, ijedten dugta ki a szegény ember fejét a paplan alól. Balról mellette feküdt felesége, elnyúlva hosszan, mintha az eldobott test rohanna a nem-levésbe. Sápadt arcán nagy szomorúság, félig nyílt ajkán odadermedt néma ima. Olyan csendes, olyan mozdulatlan, mint egy kidöntött fatörzs. Jobbról, a nagy, ládaszerű deszkaágyban, ott alusznak a gyermekek. A fürtös fejek itt-ott kibukkannak a pokróc alól. Mintha egyetlen szőke gyermekgerezd volna az ágyban. Milyen halványak, milyen véznácskák szegények. A kis Palkó hervadt szája majszolt valamit. Hát az álomnak mégis van szíve, nem hagyja rideg-sóváran a szegény ember gyermekét! Az öt alvó kis fej nagy, hangtalan zokogás lett a Balázs Ferenc szemeiben.

- Röff, röff - zengett újból a füleiben.

- Megkergültem, istenuccse megkergültem, vagy az a tegnapi mese kódorog bennem - mondta szegény Balázs Ferenc.

- Röff-röff, röff-röff - hallatszott most hízelgő kéréssel.

A kis Iluska egyenesre ült fel ágyában. Nyitott szemeiben még gomolygott az álom fényes köde. Kitárta karjait és nagy fennhangon kiáltotta:

- A jó Isten malaca! A jó Isten malaca!

Felzendültek a gyermekek, felébredt az asszony is. Most hosszú, ezüst-visítással jött be:

- Rööff, rööfff!

A gyermekek egy perdülésben az ágyon kívül, az ajtón kívül voltak. Az apjukat s az anyjukat is elfogta a sietés. Hát a kapu tárva-nyitva van, majd bedűl az egész Hadnagy-utca rajta. Az udvar közepén pedig egy fényes-szőke malac túrogatja a földet. Túrogatja és édesen gőgicsél.

Az öt apró pendelyből boldog kacagás szökőkútja csillant fel. A kis tenyerek összetapsoltak:

- A jó Isten malaca! A jó Isten malaca.

Balázs Ferenc a feleségére nézett. Az asszony pedig az urára nézett. Olyan egynézéssel didergett a szemük: - Jaj, ha te is olyan gyenge vagy most, mint én! - Balázs Ferenc oda-támolygott a kapuhoz és betette.

És akkor a szegény emberben egy nagy zuhanás történt. És utána nagy rémület hidegsége támadt. Fogta, fogta, mind a két kezével fogta Balázs Ferenc a szegény Balázs Ferencet. De érezte, hogy zuhan, zuhan s az ős vonzást nem állítja meg semmi ima.

- Istenem, Istenem, légy velünk! - kapaszkodott az árva lélek az asszonyban.

A malac a gyermekek felé emelte hegyes kis orrát. A szemei édesen mosolyogtak, kövérkés zsenge hangja hízelgő kéréssel mondta:

- Röff-röfff-röfff-krom-grom-brom, búri-gúri-kukuri, röff-röff-röff.

A gyermekszívek édes csiklandozással fordították le a kis malac beszédét:

- Én a jó Isten malaca vagyok. Jó gyermekek, legyetek szívesek, egyetek meg! Olyan jóízű leszek, bizonyisten nem fogjátok megbánni.

A gyermekek körülfogták a malacot. Cirógatták, csókolták, ölelgették. Az szelíden tűrt mindent és édesen diskurált vissza a maga nyelvén. A gyermekek dédelgető gyügyögéséből mint boldog refrén hangzott ki:

- A jó Isten malaca! A jó Isten malaca!

Az asszony nézte, nézte ezt a nagy boldogságot. Egyszer csak szólt és úgy érezte, mintha boldog hintón suhanna alá:

- Hátha igazán a jó Isten tett csodát.

A reggeli égen az elrongyolódott felhőkből kibukott a nap. Széles aranysugár esett az öt gyermekre és a kis malacra. Mintha egy roppant szem végtelen jósága mondaná: - Szeretlek, gyermekeim.

Balázs Ferenc némán, dermedten állott a kapu mellett. De most megrándult az egész teste, két karját égnek emelte s mint ős, örökölt esküt kiáltotta az ég arcába:

- A jó Isten malaca! A jó Isten malaca!

Akkor odarohant a malachoz. Megfogta, befutott a konyhába. Egy éles visítás hallatszott. És a kis malac lelke már ott volt, ahol az almának nincs csutkája, a mosléknak nincs szaga s ahol jóllakás nélküli végtelen vágyással örökké enni lehet.

III.

Sült a dicsőséges kis malac, egyebet sem tett, csak sült. Úgy egészben, szépen simára kopasztva kuporgott a tepsiben. Lábacskáit maga alá húzta, orrát elnyújtotta előre, ravasz szemeivel nézte a gyermekeket. A tepsi alá zsúfolt rőzsén a tűz fiatal lányai szilaj csűrdöngölőt jártak. A kis malac pedig kényes-büszkén duruzsolta a sistergő zsírban: - Sülök, sülök, gyermekek, nem képzelitek, milyen sietős sülhetnékem van.

Sült a dicsőséges kis malac és karcsú, szőke illatok táncoltak szét az öreg konyhában. Habos volt lenge ruhájuk, lobogott hajuk szőke fényessége és kék volt szemük, mint az Isten jósága. Lágy tenyerükre fogták a gyermekek szívét, mint téli ágak dermedt madarát és azok átmelegedtek és felrázták kis szárnyaikat. Furcsa, ősmézű szavak, boldog énekek és kinyújtózó édes kacagások széles aranya ömlött a felfényesedett apró ajkakról. És a jó szag, a jó szavak, a százszor jobb kacagások befolytak a szegény Balázs Ferenc kukacos, rozzant szívébe. És Balázs Ferencnek tavaszi nótát dúdolt a világ. Balázs Ferenc szemeibe rózsát nyitott a szegletben a vén obsitos csorba fakalán. Balázs Ferencben nagysípú orgona zengte, hogy van Isten, hogy ős jóság élő húsa a világ. Hogy érdemes élni, tágas mezőn nehéz barázdát húzni. Hogy érdemes vetni, szeretni, csókolni, új, friss emberhabocskákban rohanni tovább a végtelen jövőbe. Szegény Balázs Ferencnek újból férfimellé lett a melle. Pödrött egyet a bajuszán, átölelte a tepsire hajló asszonyt s egy nagy, kerek békebeli csókot ragasztott rája, mint egy öreg becsületű hadi monétát.

- Menj te, nemjóféle - intette az asszony. - Már mi nem jut eszébe reggel fejében.

De azért benne is egy nagy mosolygás hosszú sugára szüremlett át. A mosolygás túlsó végén valami ártatlan, édes jószág kis kacsója lobogott: egy új Balázs-csemete. - Milyen szép őszi reggel van! - mondta aztán elmélyült hangon. Oh malac, buzgón sülő kis malac, mennyi lélek van benned a szegény embergyermeke számára!

Péterkét majd szétfeszítette a sülő hús boldog gőgje. Pedig a nadrágja elül is nyitva volt, hátul is. Egy darabig csak bírta, bírta ezt a fene nagy rangot, de már szűk lett az öreg konyha. Kiment az udvarra és végtelen, óriás Péterré nyújtózkodott a lágy őszi levegőben. Az ól tetején a szomszédék vén macskája számlálgatta hátralévő napjait. Péterke odaszólt neki:

- Cicus, malacot eszünk, cicus, malacot eszünk.

A vén macska sok napot és sok embert látott. Nem tudott hinni, nem tudott csodálkozni. Aztán meg már egyetlen egy foga sem volt szegénynek. Unalmasan ásított egyet. Mintha mondta volna: - Nem értem, hogyan van még kedvük az embereknek rágni, mikor nekem már nincsenek fogaim.

Péterke köpött egyet és nagyon sötét véleménye nőtt a macskafélékről. Odament a kapuhoz, nagy, époszi erőfeszítésekkel kinyitotta. Kilépett az utcára és szétnézett a világon. A Hadnagy-utca csendes volt, de lenn a síkságon, a nap roppant sátrában, ragyogott a temérdek város. Péterke kitárta karjait és odakiáltotta Budapestnek:

- Malacot eszünk! Malacot eszünk!

Budapest nem felelt. Még a Bazilika sem emelte meg a kupakját a Péterke dicsősége előtt. Belülről a testvérkék boldog hangja hívott:

- Péterke, gyere, már pirosodik! Gyere, már pirosodik!

Péterke visszament a konyhába. Minden arc a tepsi fölé hajolt. A szemeket rózsaszínű nedvesség fedte s kiült beléjük a lélek, mint egy boldog menyasszony, ha vőlegénye ellovagol az ablak előtt. A félig nyílt ajkak szélét élénkvörösre derítette a kiserkedő édes nyál. Az ünnepi csend meghatottságában csak a sülő malac duruzsoló éneke hallatszott:

- Mindjárt kész leszek, jaj, de jó leszek!

A kis szívek billentyűi tovább reszkették az életnek ezt a szép menyasszonyi énekét. A kiéhezett, meghervadt testek csordultig teltek lélekkel. Iluska közben megterítette az asztalt, de szemei úgy odaakadtak a malachoz, mint az Absolon fürtje az erdei fához. Egy rozoga tányért aztán az asztal helyett a levegőbe tett. A levegő nem bírta az öreg portékát, a tányér leesett. Szerencsére vén, makacs proletártányér volt. - Öt év óta egyebet sem teszek, csak repedezek - mondta keserűen. Most már azért sem repedek tovább, van elég méltóságos, szép tányér, repedjenek ők! - A kislány ijedten kapta fel az ócska társat. Hálásan megcsókolta, megcírógatta, odatette a főhelyre az apjának és egy boldogat sóhajtott.

- Na, már ehetünk is - mondta az asszony hangja.

Nagy fellélegzések történtek. Nemcsak a tüdejük: boldog tikkadással lélegzett fel a szívük, a májuk, életük minden lombja. Az asszony egy régi ujságpapirost tett a megterített asztal közepére. Arra tette a méltóságos tepsit a dicsőséges kis malaccal. Mindenki a helyéhez állt. Oltári szent áhítat fényesedett az arcokon. Mindenki összetette kezeit. Ma a kis Palkó volt soros. Mézes hangja el is kezdte éneklő kanyargással tördelni a szavakat:

Aki ételt-italt adott,
Annak neve legyen áldott!

- Hogy a nyavalya álljon a belükbe! Hogy a fene rágja ki a zsigerüket a szemérmetlen rablóknak!

Éles-véres női hang visította ezt oda a gyermekima folytatásának. A gyermekek csak felcsodálkoztak a boldogságuk partján. De szegény Balázs Ferenc ránézett az asszonyra. Terítői holtsápadt lett az asszony arca, halotti fehér lett a szegény ember arca is. Aztán a két szeme felfelé nézett, felfelé, ahol kell, kell valakinek lakoznia, hogy tovább tudjon éhezni az éhség, hogy tovább bírjon fájni a szegény ember gyermeke. Felfelé nézett végtelen, megfogó könyörgéssel:

- Én Istenem, tégy csodát, én édes jó Istenem, tégy csodát!

Most már nagyobb tömeg szélesebb zaja tört be a szobába. Mint levegőbe dobott véres tőrök: szúró, halálos szavak repültek feléjük:

- A tolvajok! A zsiványok! A becstelenek!

A család dermedten állt az asztal körül. A gyermekek szemei kétségbeesett húzással fogták a Balázs Ferenc megfehérült arcát. A kis malac édes szagával tovább énekelt: - Egyetek már, szegény emberek. Egyetek már: én vagyok a mosolygás, a jóság, az erő és a becsület. Én vagyok az élet!

A nyitott ajtó küszöbére egy súlyos rendőr lépett. Mellette két oldalról két felgyúlt arcú asszony. Mögöttük összefutott asszonyok, emberek, gyermekek, ott volt a fél Tabán. Az egyik asszonyból kicsapott a láng, majd felperzselte az orra alatt guggoló szemőcs dús prémjét:

- Nézzék, hát nem ott van a malacom! Hogy a fráz rágja lyukassá még az unokátok belét is! Óh, jaj, drága, gyönyörűséges malacom, hova jutottál! Ezért etettelek tejes korpával, ezért vigyáztam rád, mint a szemem világára. Hogy folyjon ki mind a két szeme a szégyentelen tolvajoknak. Jaj, rendőr úr, mi lett az én egyetlen szép malacomból. Tömlöcbe kerülsz, te kámpicsorodott pofájú gazember, akasztófán fogsz száradni a kölykeiddel együtt. Tömlöcben rothadsz el te is, te rongyosfarú cafat-ténsasszony. Úgy-e, biggyesztetted a rothadt ajkadat, ha tisztességesen köszönni kellett, de malacot lopni, az tudtál. Óh, én egyetlen malacom, mi lesz most már énvelem, jaj, rendőr úr, mi lesz velem!

Odarohant az asztalhoz felkapta a tepsit, magához szorította s vad zokogása darabjai közül nagy, lapos csókokat ragasztott a sültmalac fejére. A másik asszony gúnyos-hegyesen mondta:

- Úgy-e, mondtam, hogy itt megtaláljuk a malacot. Ha én nem lettem volna, már a belükbe volna az egész. S az a ronda kölyök még az utcán hencegett vele, hogy ők malacot esznek.

Azután büszkén szétnézett. Nagy gőgösség hízott a tokája körül, hogy ebben a tragédiában a végzet szerepe neki jutott. Az asszonyok szitkozódtak a szegény Balázs Ferencné felé. A férfiak nehéz ítéleteket hullattak a Balázs Ferenc nevére. A gyermekek csúfondáros vihogással ugráltak a Balázs-gyermekek tragédiájában, mint valami vidám szüreti kádban. Mindnyájan nagyon szegény emberek voltak. Mindnyájukat mostoha kezekkel marcangolta az öregebbik nyomorúság. De mindnyájuknak volt valamije: egy ócska rongy, egy fakanál, egy rossz fazék, amit el lehetett volna tőlük lopni. Ezért nagyon gyűlölték most Balázs Ferencet. És még egyikük sem mert eddig soha, soha malacot lopni, pedig annyiszor kívánták. Ezért még jobban gyűlölték szegény Balázs Ferencet.

Sötét volt a rendőr arca, sötétebb volt a hangja:

- Balázs Ferenc, honnan vette ezt a malacot?

Minden szem a szegény ember arcába szúrt. Balázs Ferenc ránézett a feleségére, ránézett a gyermekeire. Az ajkai megvonaglottak, de szó nem jött ki a felfeszített lélekből. Lassan, lassan egy nagy könnycsepp serkedt ki a balszemére. Ott megduzzadt és leesett az asztalra. Gúnyos röhögések és ellenséges szavak bántották a levegőt:

- Szólj, hát szólj, szépséges mákvirág, vagy torkodon akadt a lopott malac? - visította a meglopott asszony.

- Nézzék csak, még meg sem ették a malacot és máris csepeg a zsírja a szeméből - vihogott gúnyosan a szomszéd kőművesné.

- Malactolvaj, malactolvaj! - énekelték kórusban a gyermekek.

A rendőr kiegyenesedett. Összeráncolta a homlokát s félkarját felemelte, mint valami rettentő idézésre. Ő volt most az ős sionhegyi törvény, a boldogok és gazdagok felfegyverzett, könyörtelen Rendje, mely eléri, megfogja, összezúzza azt, aki éhes és lázad. Rámennydörgött a szegény emberre:

- Honnan vetted ezt a malacot?

Most már tegezte. Most már az ő alattvalója, lábakapcája volt a bukott ember, aki még tagadni sem mert. Balázs Ferenc most is némán meredt a rendőr arcába. A szegény anyának pedig lelke, teste, minden porcikája imádságos, veszett zuhataggá mozdult a végtelen felé, hogy most, éppen most, az utolsó pillanatban, legyen Isten és legyen irgalom a szegény Balázs Ferencék számára. De a kis Péterke szemei felgyúltak. Vézna kis teste nagyobbra egyenesedett. Két kis játékos gyermekkeze öklökké zúdult. Im, indult, megindult haragos, bátor léptekkel. Kis, szöszke Szent György ment az irtózatos sárkány elé. Hervadt, bús legkisebb királyfi szembe ment a förgeteggel. Odaállt a rendőr elé, hogy elfedje kis testével vonagló apját. Két nagy szeméből csodálatos lángok csaptak ki, hangja csengett, mint az orgonának magasabb sípjai:

- A jó Isten malaca volt! A jó Isten malaca volt!

Egy pillanatra úgy állt ott, mint egy kivont, fényes pallos, mint egy felcsapó, dermedt láng. Aztán szemei elhomályosultak, öklöcskéi széternyedtek, mint leszakított pipacs, mint kilobbanó mécs, hősi kis teste megroskadt. Fürtös fejét betemette kezeibe s hosszú, könyörgő zokogással jajgatta:

- A jó Isten malaca volt! A jó Isten malaca volt.

Ravatalos nehéz csend lett. A csúf, gonosz, dühös arcok eltüntek. Mindenik szelíddé símult, mindenik megszépült. A szemek megharmatosodtak. Mindenik férfi apa volt, mindenik asszony anya volt, mindenik gyermek jó kis testvér. És benn, életük őserdejének mélyedés mélyén, ahol nincs külön lélek és külön test, ahol a vak anyag csodálatos ős titokzatossággal emberré és istenné, jajgatássá és kacagássá patakzik: az egyszerű emberek érezték, érezték homályosan, szavak nélkül: hogy nincs külön egyes tragédia és hogy minden jaj mindenkinek a jajgatása.

A meglopott asszony elfedte arcát A rendőr lecsüggesztett fejjel, szomorúan vitte bukott testvérét a megtorlás, az ítélet felé.

IV.

Bozzay Miklós bíró úr állt a tükör előtt. A tükör elé állott és nézte a kétségbeesését. De azért úgy tett, mintha a nyakkendőjét igazítná.

- Honnan szerezzek pénzt? Honnan szerezzek pénzt? - lihegte a lelke.

Mert Bozzay Miklós bíró úrnak lelke is volt. A lélek olyan, mint a penész: csak kiveri a szegény emberek belső falait. A gazdagoknak nincs szükségük ilyen mindennapi nyomorúságra. A finom ételek, a csodálatos italok, a drága csókok vidám, győzedelmes testté lesznek. De a szegény emberek lelket izzadnak az élet-hóhér kínzópadján. Bozzay Miklós bíró úrnak nagy, széles, szomorú lelke volt. Úgy beborította ez a lélek, mint egy fekete, bő, bús havelock.

Bozzay Miklós bíró úrnak volt öt gyermeke és egy tüdőbajos felesége. Az asszony már négy év óta nyomta az ágyat. Szanatóriumra, Riviérára, az úri halál drága előszobáira Bozzay Miklós úrnak nem tellett. Ott feküdt az asszony a háromszobás lakás legnagyobb szobájában. A halál odaült a bíró úr mindennapi asztalához és azt mondta: - Éhes vagyok! - És őt kellett etetni. Őt kellett etetni minden garassal, minden izzadtsággal, minden nehéz gonddal.

Pedig öt élő gyermek is volt. Öt hervadtam született, sápadt virág. Talán már ott volt vérükben az anyjuk ítélete. Talán csak fehér váltói voltak az adós életnek. És a csúfondáros halál csak azért prolongálta őket, hogy hosszabb legyen a Bozzay bíró úr szenvedése.

A kalap, a fonnyadt felöltő már Bozzay bíró úron voltak. De ő még mindig nem mozdult a tükör elől. Talán vígasztalás volt neki: csak tükörképnek nézni azt a halvány, szomorú férfiarcot.

Az asszony nehéz, hörgő szóval szólt fel az ágyból:

- Margit nem mehet iskolába. A suszter azt mondta, hogy lehetetlen segíteni a cipőjén. Ha ezelőtt két héttel küldtük volna, még meg lehetett volna tatarozni.

Bozzay bíró úr szeretett volna beugrani a tükörbe, elbújni annak a másik Bozzaynak a háta mögé. Csak látszat, csak hideg tükörkép, csak fájásnélküli káprázat lenni. Tudta ő jól ezt a beteg cipőt, attól volt beteg a lelke az egész éjjel. Bozzay bíró úr mindent, kétségbeejtően mindent tudott. Tudta a patikus és az orvos izenetét. Hogy most már végre fizetni is kell valamit, mert különben ingyen halhat meg tőlük a Bozzayné nagyságos asszony. Tudta azt, hogy a Pista fiának nincsenek tankönyvei és tanárai mindennap vert-veresre szidják szegénykét. Tudta azt, hogy az Ágneske és a kis Miklós kabát nélkül állanak a nemsokára lezuhanó tél előtt. Tudta, hogy már mindent, mindent eladtak. El a felesége ékszereit, jobb ruháját, el az ő könyveit, családi emlékeit, el még az édesapja aranykeretű festett képét is. Tudta, hogy nincs hitel, nincs irgalom számára sehol az emberarcú világon. A bíró úrban csendes lemondással panaszolt a lélek.

- És megint menni kell ítélni. Ítélni, mindig csak ítélni!

Odament az ágyhoz, lehajolt. Gyönge, fájdalmas csókot lehelt a lázas, hervadt homlokra. Már kinyitotta az ajtót, mikor az asszony utána könyörgött:

- Az orvosságot ne felejtsd el, lelkem. Már az éjszaka is majd meghaltam, hogy nem volt kéznél. Csak az tartja bennem a lelket.

Bozzay bíró úr ment az utcán és nem látta a világot. Nem látott, nem hallott, nem tapintott, nem ízlelt, nem szagolt. Egyetlen nagy, homályos szorongás volt az ötízű világ, mely bele-belelüktetett szívébe:

- Honnan szerezzek pénzt? Honnan szerezzek pénzt?

Egyszer csak azon vette észre magát, hogy a hivatalszolga lesegíti a kabátját. Hogy a fiatal törvényszéki jegyző jónapot kíván neki, egész komolyan, látszik, hogy nem akar csúfolódni. Hogy valami halvány emberfélék állanak előtte. Hogy beleült egy nagy karosszékbe és most már bíró. Kikerülhetetlenül, elfuthatatlanul bíró.

A bíró úr galamblelkében most egy percre mégis felugatott a türelmetlenség: Mért nem követtek el a gazemberek inkább sajtóvétséget, a helyett, hogy loptak. Akkor a Kovács bíró elé kerülnének, annak úgy sincs semmi gondja. Persze, loptak a szemtelenek, csakhogy azzal is őt emésszék!

Aztán szédült bódultsággal hullatta a megszokott mondatokat: - Figyelmeztetem, hogy csak az igazat mondja. - Hogy hívják! - Mikor született! - Milyen vallású! - Az arcokat nem látta, a feleleteket nem hallotta. Benn a fojtogatott lélek egyhangúan ismételte:

- Honnan szerezzek pénzt! Honnan szerezzek pénzt?

Egyszer csak egy hang ezt mondja:

- Azért tettem, mert a családomnak nem volt egy betevő falatja sem. Én is már két nap óta nem ettem akkor.

Ez a mondat betört a Bozzay bíró úr lelkébe. Látta ezt a mondatot, mint felesége, öt gyermeke hervadó, elítélt arcát. Tapintotta ezt a mondatot, mint élete fekete keresztjét. Ízlelte ezt a mondatot, mint álmatlan éjszakái keserű kelyhét. Szagolta ezt a mondatot, mint reszketve elébe tartott üres orvosságos üveget. Fekete trombiták ítéletes zúgással trombitálták fülébe ezt a mondatot.

Bozzay bíró úr felnézett. Előtte állott Balázs Ferenc. Előtte állott Balázs Ferenc felesége és az öt gyermek. Hervadt, tarlottarcú asszony, mint az övé, halvány, vézna öt gyermek, mint az övéi. Ott állt a meglopott asszony, ott voltak a tanúk, a rendőr, a börtönszolga, az ügyvéd. És Bozzay bíró úr már mindent tudott. Óh, azok az arcok mindent elmondtak Bozzay bíró úrnak, mert az ő saját arcával beszéltek neki.

A bíró lehullatta fejét az asztalra. Arcát betemette kezeibe s nehéz zokogással tördelte:

- Óh, milyen mártirumság ember lenni!

Azután felszökött helyéről. Megnőtt szemeiben a lázadás irtózatos lángja lobogott. Odarohant Balázs Ferenc mellé és nagy fennhangon kiáltotta:

- Én nem itélek, itéljen az, aki jóllakott! Engemet kell elítélni. Osszd meg velem a vádlottak padját, szegény ember, mert én méltóbb vagyok arra. Én százszor loptam, ezerszer loptam. Én loptam feleségem minden kínos felcsuklására, loptam gyermekeim ruhájának minden foltjánál, a hústalan ebédeken, a fűtetlen estéken, mindig, mindig loptam. Ha fényes autó robogott el előttem, kiraboltam, gazdag kirakatot feltörtem és mindent elvittem belőle. Megloptam, kiraboltam, meggyilkoltam, felgyújtottam ezt a könyörtelenül gazdag rabló várost, hogy az enyéimnek több napja, jobb falatja, szebb ruhája legyen. Tolvaj, gyilkos, rabló járt a bíró álarcában, mert ember és apa vagyok. Ha elítélnek valakit azért, amit tett, ítéljék el az embert azért is, amit akart tenni. Ne legyen mentség az, hogy gyáva voltam. Engedd, szegény ember, hogy ide üljek melléd, mert testvér mindenki, aki éhes.

Bozzay bíró úr átölelte szegény Balázs Ferencet. És a szívek megindultak, mint imára lendített harangok. Zokogott szegény Balázs Ferenc, zokogott a felesége, zokogott a bíró, sírtak a gyermekek. A kis Iluska nagy sírásában átkarolta a bíró térdét. Apja volt már az is: mert sírt és jó volt. Sírt a meglopott asszony, fergetegesen sírtak a tanuk, sírt a börtönszolga és nagy, titokzatos csoda gyanánt öreg könnyekkel sírt az ügyvéd is. - Jaj, jaj, emberek vagyunk! - zokogták a megindult szívek.

V.

Ült a felséges Úr Isten, ült fényes nappali szobájában. Mellette ült a szűz Mária és szelíd fia, a Krisztus.

- Valamit hallok - mondta az Öregisten és megsimította fehér szakállát.

Az édes Mária felfigyelt és félrehajtott fejjel mondta:

- Valami csodás zongora szól, olyan édes a hangja.

- Nem, nem, ez lágyabb és zengőbb annál. Valami különös, finomabb oboá lesz - szólt Krisztus.

Az Öregisten megcsóválta a fejét.

- Ej, ej, gyermekek, nem ismertek rá. Zongora, oboá, kézzel csinált szerszám nem ad ilyen szép hangot. Embersírás ez. Nyisd ki, lányom, az ablakot.

Mária kitárta az ég tágas ablakát. Széles hullámban, csodás zengéssel jött be a sírás. A Balázs Ferenc fekete baritonja, az asszony barna zokogása, a gyermekek ezüstös szíve és mindenik sírás. Hallgatta az öregisten a zenét, tikkadásos nagy gyönyörűséggel hallgatta Jézus és az édes Mária. Az Öregisten szólt s legényesen billegette fejét a sírás taktusára. Lassan, lassan szólt, mintha valami édes dologra emlékeznék:

- Nekem dícsérhetitek a modern muzsikát, ennél szebb nincs a világon. Ez a legrégibb nóta, de sohasem tudnám megunni.